

XVI ♦ LETNIK ♦ 1935

MLADIKA

DRUŽINSKI ♦ LIST ♦ S ♦ PODOBAM

VSEBINA JULIJSKE ŠTEVILKE

LEPA POLJANA:

- Narte Velikonja: Andrej Prem 241
Venceslav Winkler: Na pomoč 246
Bogdan Kazak: Naključje ali kaj 249
Ivan Čampa: V belih nočeh 255
Habberton-Vdovič: Helenina otroka 253
Fr. Stelè: Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva 259
Ksaver Meško: Hrepenenje, Minljivost 261
Lermontov-Smolej: Pesem o carju Ivanu Vasiljeviču, mladem opričniku in pogumnem trgovcu Kalašnikovu 262

PISANA TRATA:

- S. Šantel: O slikah ustoličenja koroških vojvod 267
Viktor Steska: Jezuitske šolske drame v Ljubljani 269
Jan Šedivý: Slovanske prestolnice 272
Ludovik Puš: Glasbeni paberki 275
Nove knjige 274
I. Koštiál: Paberkovanje 275

DOM IN DRUŽINA:

- D. Ulaga: Starši, naučite svoje otroke plavati 276
Štefanija Humekova: Špinača v prehrani 277
Pokorščina 277
M. R.: Kuharica 278

ZABAVA IN ŠALA:

- Smešnice 279; Uganke in mreže 280

SLIKE:

- Slike ustoličenja koroških vojvod 243, 245, 246, 247, 249, 252, 255
Prizor iz bolnice usmiljenih bratov v Gorici 251
Fr. Krašovec: Delo v strugi 255; Od dela 259; Regulaacijska dela 264
Iz cerkvenega slikarstva (Andrej iz Ottinga): Glavi naročnikov slikarije v Slovenj Gradcu 258; Glave apostolov v sliki Binkošti v Slovenj Gradcu 261
Tomo Štrukelj: Spominska knjiga v lesu 266
Sodobni, najlažji način plavanja: »crawl« 276

- KROJNA POLA** obsega: Domača obleka; O delavnem in lenem otroku; Na potovanje; Nasveti

DOBILISMO V OCENO

Knjige Mladinske Matice za leto 1955, izdala in založila Mladinska Matica v Ljubljani:

Kresnice. Letnik VIII. Uredila Josip Ribičič in Albert Širok.

Pastirci. France Bevk. Ilustriral Nikolaj Pirnat.

Kralj Honolulu. Slikanica. Milko Bambič. Besedilo priredil Josip Ribičič.

Po lepi Sloveniji. Dr. Rudolf Andrejka.

Naš rod. Mesečnik za mladino. Uredil Josip Ribičič, letnik VI. za leto 1954/55.

Humoreske in groteske. Fran Milčinski. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1955.

Za Inkovim smaragd. Povest za mladino. S. Scoville ml. Prevel P. Holeček. Ilustriral Dore Klemenčič. Mohorjeva knjižnica 76. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1955.

Narodni pomladak. List za razpravljanje dečjega pitanja. Organ jugoslov. unije za zaščito dece. Beograd, 1. letnik, 1. številka. Urednika dr. M. D. Popović in Slob. Ž. Vidaković.

Monumenta artis slovenicae. Dr. Fr. Stelè. 8. snopič. Srednjeveško slikarstvo: sv. Trije kralji.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca.

Naročnina za Mladiko je letno Din 84.—, s krojno prilogo vred Din 100.—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42.—) in četrletno (Din 21.—).

V inozemstvu stane Din 100.—, s krojno prilogo Din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: **Uprava Mladike v Celju.** — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: **dr. Jože Pogačnik**, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 31-91.

Ugankarsko gradivo sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

Izdaja Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. — Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. — Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje).

LEPA POLJANA

ANDREJ PREM

Narte Velikonja

I.

Stari Andrej Prem, gospodar na Dolu, je stopil na prag. V rokah je držal krivač in krajec črnega kruha, obloženega s kosom slanine. Na sivih brkih mu je še visela mastna drobtinica. Poln zalogaj je imel v ustih, krepko je žvečil z zobmi, ki ga še niso nikoli boleli. Zato je gospodar Prem iz prešernosti trl paglavcem lešnike s svojimi, od tobaka zarumenelimi zobmi.

Vrnil se je bil s trga ter bil še ves zaprašen. Hči, ki pleve z ženskami na njivi onkraj griča, mu je dala ključ.

Zagledal se je po polju pred hišo. Vse je bilo njegovo, tik od šterne in poti ob njej ter velikega oreha in onega macesna onkraj poti do njegovega griča in tistega kala na oni strani ter smrekovega gozdiča.

Drevju je listje počasi odpadalo. Sukalo se je ter vrtelo v soncu, na griču so se kazale skale in mah je radovedno plezal po kamenju, panjih in rjavi ruši. Kamor si pogledal na levo, je bilo Premovo, vse do kala, ki je bil poln vode. Ta kal je bil prav za prav zelo daleč. Okoli njega so se sukale perice, ki so tolkle prédena s tolkalnicami. Voda je bila globoka in okoli nje je peljala steza.

Steza in kal sta bila last soseske. Že vsa leta so se polagoma pripravljali, da kal očistijo in stezo zavarujejo. Očistiti ga niso mogli, ker je bil vedno dež, preden so začeli, v kal pa tudi še nihče ni padel in pijanci so rajši hodili čez Premove njive. Nič ni pomagalo kričati, da jih bo naznanil občini, samo sadno drevje je našel drugo jutro porezano. Stisnil je pesti, več ni mogel. Prepovedal jim je vodo ter šterno zapiral s ključem. Več ni mogel! Ljudje so zato divje zabavljali.

Prem je bil v trgu in kupil za družino usnja in žebljeve in drete. Ščetine in smolo so imeli doma. V snegu gre mokrota v človeka, če niso čevlji dobro šivani in zbiti.

Onstran poti na desno, deset korakov od vodnjaka, je bila živa smrekova meja. Na oni strani ni bilo več Premovo. Kakor nož ozek pas njive, petdeset korakov dolg, šest širok, se je stegoval v njegovo.

Da, kot nož na grlo je bil ta jezik. In skozi to živo mejo je držala k sosedu Rutarju pot, prav ozka vrzel, za enega človeka, in še ta je bila zdaj zagrajena z vitlom, da ni mogla krava skozi. Da, kravi že ubraniš, kravi, toda ustavi in ubrani prehod kokoši!

To šmentano pot je bil hotel neki dan sosed zaradi kur Premu zapreti, toda gospodar Andrej Prem je poklical gospode in ohranil prehod, ki pa je dobil vitel, ker krave ne smejo skozi. Odkar je bil na poti vitel, ki je škripal in ga Rutar ni hotel namazati, niso smeli ne Premovi k Rutarjevim ne Rutarjevi k Premu in nihče ni stopil na tujo last. Prem je koračil vsaj enkrat na dan po stezi, »da mu ne zastara«, a vitel je preskočil, namesto da bi ga zavrtel. Pa tudi kokoši se niso zmenile za vitel, ker je bil višji od njih.

Prav tisti hip torej, ko je stopil Prem na prag in rezal nov zalogaj, je nastal na oni strani žive meje strašen živžav in kokodak. Kakor besne so se zaganjale Premove kure, ki so se pasle križem čez njive, v živo mejo in vreščale od strahu in groze. Nekaterim se je posrečilo priti skozi vrzel, pa so pométale s svojim težkim trupom prah na cesti, da je vse šlo za njimi kar v vrtincu.

Za njimi je divjal Rutarjev Belko. Ves razkačen je hropel, bevskal in lovil pute za repe, da je perje frčalo od njih. Težke rumenke so se lovile v živo mejo, nekaj jih je obtičalo med vejem, da so vreščale in kokodajskale, druge so brezglavo drevile ob grmovju.

Prem je slišal vreščanje za mejo in skozi majhno odprtino v njej razločil rdeč predpasnik.

»Primi, Belko, primi, daj jih!« je vpil droben dekliški glas.

»Presneta frklja smrkava!« je zarentačil skozi zobe Prem in nič več mu ni dišala slanina. »In to je vsak dan! Toda naj pride tvoj cucek skozi vrzel!«

Prem je pograbil kos starega železa na klopi pred hišo. Ni čakal, da bi štel do pet, ko je zamigljalo v vrzeli. Velika koklja je šopirila peroti ter se umikala, a obenem se še divje zaletavala v psa, ki je kazal zobe in brke, naježene od pobesnelosti.

Že je bil pes tostran vrzeli, ko je Prem zavihtel železo.

»Belko!« je poklical prestrašen glas.

Pes je za hip, stotinko sekunde, postal. Železo je zabrnelo v zraku in se z divjo močjo zagnalo proti tlom.

»Kokodajsk!«

In težka koklja je odskočila kakor žoga, se prevalila, da je pokazala kremplje ter se s podvitim vratom opotekla pod korito pri šterni.

»Kokodajsk!«

»Bev, bev!« je zarežal pes.

»Belko, nazaj!« ga je klical glas.

»Preklet!« je stisnil skozi zobe Prem. »Ubil sem jo!«

»Stric, stric!« se je oglasilo drobno dekletce v vrzeli. V rokah je imela kos turščičnega kruha ter mahala s šibo. »Stric, ali ste vašo kokljo ubili? Namesto našega psa! O, te koklje je pa škoda! Kdo bo zdaj vodil piščance? Ubogi piščanci, zdaj so kar brez matere. Koklja, koklja, vstani!«

In otrok se je res spozabil, da je sočutno hitel k šterni.

»Pusti!« je zarohnel Prem nad njo. »Pusti!«

Ves je še trepetal od jeze, gneva in razburjenja. Čutil je, da se mu poté roke od nejasnega občutka, ki je gorel v njem.

»Pa je res mrtva!«

»Pusti, pravim,« je pograbil ves besen otroka, »pusti, sicer te vržem v vodo!«

In res je deklico prijel čez pas in ves iz sebe, kakor obseden, škrtajoč z zobmi in s čudnim polblaznim ognjem v očeh zavihtel otroka nad kapnico.

»Stric! Stric!« je kriknila deklica vsa smrtno bleda. »Stric, ne v vodo!«

Tesno se je oklenila njegovega vratu. Ta njen odpor ga je streznil, da je deklico odtrgal, jo trdo spustil na tla ter jo z vso močjo pahnil od sebe.

»Nà, frklja smrkava!«

Otrok se je opotekel na obraz, da se mu je ulila kri iz nosa.

Ko je Prem zazrl kri, mu je postalo vroče. Zavedel se je neprijetnega položaja, prijel deklico ter jo vedel h kapnici.

»Ne v vodo, ne v vodo!« je hlipalo dekletce.

»Neumnica, umiti se moraš!«

Potegnil je vedro, ki je viselo na kamnu, da je voda pljusnila čez rob. Spral ji je kri z lica, močil za vratom z mokrim robcem ter se plašno oziral, da ga ne bi kdo videl. Obraz mu je bil prestrašen, brki so se mu povsili ter se svetili v soncu.

»Pa da nikomur ne poveš, če ne, te vržem v vodo. Tu noter, kjer je sam povodni mož, kjer so vse grde babe coprnice, ki mrličje žro. Da nikomur ne poveš! In notri so zelene mačke in pasjeglavci, turški pasjeglavci! Rekla boš, da si padla, da te je Belko prekucnil. Kako boš rekla?«

»Da ... me ... je ... Belko ... prekucnil ...« je hlipalo dekletce.

»Prav, če ne te vržem v vodnjak!« je rekel ter brisal dekletce. »Kadar izvem, da si povedala, te vržem!«

»Angelica, Angelica!« se je slišal ženski glas. »Kje si?«

»Tu!« se je rahlo odzvalo dekletce.

»Tu je!« je glasneje odgovoril Prem.

»Tu ... sem ... Me ... je ... Belko ... prekucnil ...«

Na vrzeli se je prikazala krepka ženska štiridesetih let. Rdečo ruto je imela okoli glave, bila je bosa in imela privihano krilo, kakor da prihaja iz hleva.

»Kaj ti je?«

»Pravi, da jo je Belko prekucnil, nos sem ji malo spral!« je hitel praviti Prem.

»Kdo bi si mislil!« je polglasno bolj zase rekla ženska. »Sem pojdi! Kaj se podiš okoli! Kako te je prekucnil!«

Deklica je uprla plašni pogled v Prema in hlipala.

»Tu pri vodnjaku se je zapodil za kokošmi in jo podrl. Zdaj ni nič hudega, toda otrok naj ne hodi okoli vode!«

»Presneti otroci!« je zagodrnjala ženska, sosedu pa ni privoščila besedice. Zasukala se je na peti kakor vihra in dekleta z desnico krepko udarila, da je otrok kar odletel naprej.

»Da mi nikoli več ne hodiš okoli vode! Če noter padeš, te vzame povodni mož!«

»In če me kdo noter vrže?« je čez čas vprašalo dekletce.

Slika št. 7. — H. Schmidt: Ustoličenje koroškega vojvoda.

»Tudi!« je odgovorila mati jezno.

Prem pa je stal pri vodnjaku, meril tisti jezik sosedove njive, ki se je zajedal v njegovo polje, kakor da grozi človeku nož tik pod brado.

»Nož proč, nož stran s podbradka!« je mislil. »Kakor nož je ta jezik! Prav ta je vsega kriv! Z zlatom mu ga odmerim, da bo enkrat mir. Kako kmalu postane človek lažnik! In prav lahko mornivec! Zaradi ene same koklje!«

Brcnil je ves nejevoljen mrtvo kokljo še bolj pod korito.

»In zdaj še ti sitni piščanci!« se je zavedel, ko je slišal njih obupno čivkanje v travi. Neprijetno ga je dirnilo, ko se je spomnil, da bodo domači vsi nesrečni in nejevoljni, če jim pove, kako je ubil kokoš. Zato je potegnil mrtvo kokljo izpod korita in jo v velikem loku zavihтел na grobljo ter otresel perje s hlač.

»Nä, te bodo vsaj psi prej raztrgali, preden te drugi najdejo!«

II.

Stara Štremčevka je nesla vrečo ter se rila skozi meglo čez njive. Zamišljena je bila v svoje težave in pogreznjena v vsakdanjosti.

V jeseni je Štremčevka šla po »deželi«, kakor so Gorjani imenovali vipavsko občino. Prosila je turščice in krompirja in vzela vse, kar so ji dali. Niti reči ji ni bilo treba, ko je stopila na prag. Poznali so jo, ker je vedela vse majhne in velike zgodbe iz vseh vasi, kar jih je obseglo oko. Ko je stresla svojo vrečo novic, so ji dali krompirja in turščice. Pravijo, da je imela več slanine, krompirja, ječmena in turščice kakor Prem. In Prem je imel kaščo najlepšega žita in klal po tri prašiče. Turščica pa na Dolu ni rasla, Prem jo je kupil, ko je prodal vsako leto dve teleti.

Štremčevka se je vračala, ker je svojo »buro« končala. Nabrano je imela v »deželi«, pri kmetih, v vreči je je imela s seboj samo za štirinajst dni. Namenila se je zdaj k Premu, da ji pripelje, ko bo utegnil.

Megla ji je silila v oči, po licih so ji tekle kaplje, ki so se ji nabrale od vlage. Vreča je bila težka. Pred seboj je videla utrinke, kakor bi letale kresnice. Pršelo je in čuden, slinast mraz ji je gomazel po rokah. Ko je dvignila glavo, se ji je zazdelo, da vidi pred seboj v megli moško postavo. Nekajkrat je mož zakrilil z rokami v

zraku, kakor da hoče splavati, nato je izginil v megli.

»V klanec je skočil!« je menila. Radovednost jo je gnala, da je pogledala preko zidu. »Kaj bo to? Hej!« si je delala pogum. »Kaj iščeš? Si se skrila za grm?«

Grm je stal onstran klanca. Prelezla je klanec, prisluhnila, ali se slišijo koraki, pogledala za grm, a nikjer nič.

»Saj ni nič!« se je tolažila in spet počasi vlekla vrečo. Ko je pa spet dvignila glavo, je na robu klanca spet zakrtila črna postava v zraku, kakor bi plavala, in nato izginila.

»To je spomin!« si je dejala. »Verna duša, kaj hočeš? Če si verna duša vicana, povej, kaj hočeš?« (Ljudje so pozneje govorili, da je ženski najbrž udarila kri v glavo, ker je težko nesla, in da je bil njen privid samo grm vrh klanca. Toda ona je trdila, da je videla prikazen poleg grma. »Da, poleg grma,« je pozneje natančno premislila. Pozneje, ko so se dogodile nepričakovane stvari, se je spomnila celó brade in lica.)

Zeblo jo je v roke, droben sodriž je začel padati nanjo. Zavila je roke v ruto ter trepetala od čudne groze.

Teden prej je bil Prem stopil k Rutarju radi tistega »noža na grlu«. Odkar se mu je bilo prigodilo, da je kokljo ubil in dekletce prekucnil, mu stvar ni dala miru. Vsaj desetkrat na dan se je ozrl na živo mejo in tisti ozki zas, ki mu je rezal v njive. »Če mu ga stokrat preplačam, samo da bo konec teh zdražb!«

Rutar je sekal na dvorišču drva. Treske in iveri so pršele pod silnimi udarci. Pripeljal je bil drva prejšnji dan in bil slabe volje, ker so mu nagajala.

»Dober dan!« je prijazno voščil Prem.

Rutar ni odgovoril, niti ozrl se ni, temveč potisnil klobuk na oči ter še z večjo silo bil po tnalu.

»Dober dan!« je ponovil Prem, misleč, da ga Rutar ni slišal. »Ali boš kaj nacepil?« Prem se ni dal ugnati. Dobro je vedel, kako mora z vztrajnostjo prebiti duri.

»Kakor vidiš!« je osorno dejal Rutar.

»I, takšna drva se kaj rada cepijo. Lepa drva imaš!«

»Kakršna pač so!« je odvrnil Rutar, a ga ni pogledal.

»Najlepši delež si dobil!« je dejal Prem in mislil na razdelitev soseskeinega gozda.

»Pa mi ga ne oponašaj!« je srdito udaril s sekuro in mu pogledal ostro v oči.

»Čemu? Tudi jaz se ne morem pritožiti!«

»Seveda ne, saj si se zmerom tiščal inženjerja!«

»Nihče mi ne more česa očitati!« se je krotil Prem, ki mu je vlaga legala na čelo.

»Saj nisem nič rekel!« je dejal Rutar in okoli usten mu je zasijal porogljiv nasmeh.

Prem je požrl porog, kakor bi ga ne videl.

»Nisem prišel radi tega, prišel sem radi onega tamle.« In je pokazal na njivo. »Prodaj mi za dober denar tistile rep, da ne bo zmerom besedi radi kokoši!«

»Zdaj!« je udaril Rutar po tnalu, da je odletela trska.

»Zdaj?« se je začudil Prem.

»Da, zdaj, ko imaš že pot čez! Ko ni nič več vreden, ko ga ne morem ograditi, ko sem že več zapravdal, kakor pa je vreden! Tisti svet ni na prodaj. Prav radi vsega tega ne!«

»Recimo, če ti plačam pravnih stroške in še vrednost sveta!« je ves zaripel od sramu in jeze dejal Prem.

»Če mi ga pokriješ s tisočaki, ne!« je besno odvrnil Rutar. »Pot imaš čez, pogrebci te lahko neso čez, a prodam ti ga ne! Tista zemlja ni za noben denar naprodaj. Zdaj veš!«

In dvignil je roke v zrak, kakor da prisega z obema.

»Nobene vrednosti nima zate. Izberi si kje drugje dvakrat tolikšen kos njive za te tvoje krtine. Dam ti ga in vsa zamenjava gre na moje stroške. Samo da bo mir med nami. Ali ni naravnost greh, da je takšno med sosedi?«

»Da, takšno je med sosedi! Kdo je pa vsega tega kriv? Ali sem jaz tožil ali kdo? Spravi se mi, sicer se bo kaj zgodilo!« je dvignil spet obe roki. »Pojdi, sicer te s sekuro!«

»Prav žal mi je!« je srdito stisnil skozi zobe Prem in se obrnil, ves besen od sramote.

»Da mi nikoli več ne prideš radi tega sveta!« je še zabrusil za njim Rutar.

»Tudi ne bom!« je dejal Prem.

»To si želim!«

Prem je trdo stopal proti domu, stresel za ušesa malega hlapca, ker mu je padla vrv v lužo, ter jezno zaloputnil vrata v hlev.

Tisti dan so mu šli s poti kakor steklemu psu.

Čez dober teden, takrat ko se je štemčevka vračala, je začel iz megle proti večeru padati sodriž. Počasi in rahlo se je začel usipati kakor pšeno ter belil pot in njive in plaval po lužah kakor žabja jajca. Čez dan je padal samo včasih, zdaj pa kar zdržema. Mrak je padel na zemljo in

stisnil meglo v neprodirno temo, v kateri je šumel sodriž, kakor bi vlekel po suhem listju. To je bil spet teman večer, v katerega so se utapljala drevesca in hiše kakor v črno smolo.

Prem ni strpel doma. Spomnil se je, da mora h kovaču po lemež. Sedel je pri kovaču in počakal. Ko mu je naredil, je pogledal skozi vrata:

»Tema je!«

»Kot v rogu!« je dejal kovač.

Prem še ni napravil sto korakov, ko je začul v temi hripavo petje, ki se je počasi bližalo.

»Rutar! Napil se je!«

Prav ob kalu sta se srečala.

Hotel se je Rutarju ogniti, a ta se je opotekel na ozki stezi ob vodi ter se zadel obenj.

Sodriž je padal v vodo, kakor bi kdo mlaskal s koncem jezika. Pokril je že vso gladino, da je belo sijala v megli. Prem je razločil črn pas obzidanega obrežja in za pasom belo liso vode.

»Kdo si?« je vprašal pijano Rutar ter prijel Prema za rame.

»Pusti!« je dejal jezno Prem ter ga potisnil od sebe.

»A, zdaj te poznam, po glasu te poznam. Ti prekleti sosed, ti! Lep sosed, hudič si!«

»Pusti!« se je razjezil Prem. »Pojdi svojo pot, če si pijan!«

»Kdo je pijan? Če sem, sem za svoje!«

Razkoračil se je ter ga prijel z obema rokama. V lice si nista videla, Prem je samo čutil težko pijano sapo, ki je vela iz sosedovih ust.

»Za svoje sem pil!« ga je tresel in vlekel nase. »Za svoje. Izposodil sem si za doktorja, ko sem izgubil pravdo, da. Toda pil sem za svoje. Zakaj si tožil, hudič tak!«

Pljunil je in Prem je začutil pljunek na obrazu.

»Zakaj si pljunil?« je zrohnel Prem.

»Zato,« je valil jezik po ustih, »ker si takšen sosed. In zdaj te vržem, na tla te vržem in pomandram, pomandram!«

Prsti so se Premu zapičili v ramena in ga pritiskali k tlom.

»Pusti me!« je jezno siknil.

»Ko te pomandram! Na tleh, z nožem! Pomandram te!«

Spet se je zagnal v Prema. Noge so mu drsele v sodrižu, ki se je drobil med kratko travo okoli kala, da mu je spodrsnilo.

»Tak pusti no!«

Odrgrgal se je z vso silo od njegove roke ter ga z divjo močjo pahnil od sebe.

Rutar se je opotekel ter zviška treščil v mlako pod seboj. Sodriž se je razdelil in zbrodil. V belem krožniku kala je nastala temna lisa, ki se je penila in šumela.

»Na pomoč!«

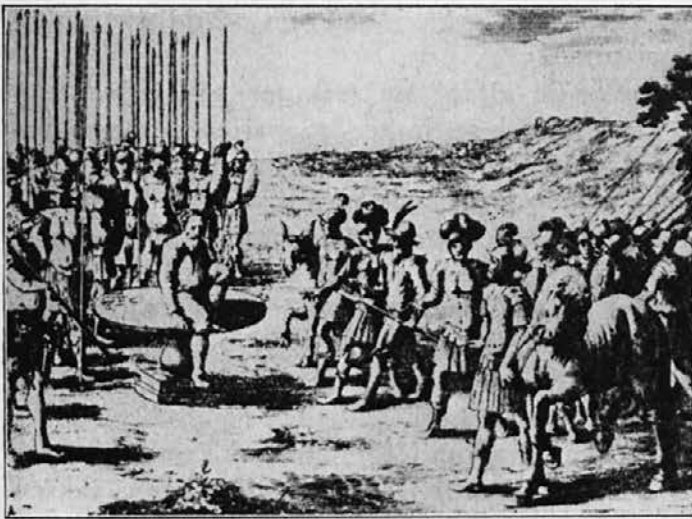
Pijani klic se je razlegel v temo, ko je voda udarila na breg. Prem je za hip obstal. Buljil je predse v neprodirno temo in slišal nekaj udarcev po vodi. Čuden strah in groza sta ga prevzela. Kakor blisk mu je šlo skozi možgane, da ne sme klicati na pomoč, ker bi njega imeli za krivca. Moral bi povedati vse natančno in kdo ve, ali bi mu verjeli. Šinila mu je v glavo tudi opravičujoča misel: se bo Rutar že sam izkopal, saj dozdej ni še nikdo utonil v kalu, pa naj bi tak hrust. Pa je prav za prav le nase mislil: kako se obvaruje novih zdrah z Rutarjevimi. Zato se je kar nagonsko spustil v tek proti domu, čeprav ga je srce opominjalo. Oprezno je stopil v hlev, vrgel mokri plašč v kot, pogledal, ali so krave že pile, in nato odšel v kuhinjo.

»Rdečka ni bila napojena!« je zarohnel nad malim hlapcem. »Ali naj jaz zmerom sam napajam!«

»Kolikor je hotela piti!« je jecljalo hlapče ter se boječe odmikalo.

Slika št. 6. Ustoličenje. Kmet sprašuje vojvoda. (Litografija iz knjige: Ant. Ziegler, Vaterländische Immortellen aus dem Gebiete der österreichischen Geschichte.)

Slika št. 1. — Ustoličenje. (Iz Valvasorjeve »Ehre d. Herzogthums Krain«.)

»Še cel škaf je pila!« se je lagal v strahu, da glas izda njegovo notranje razburjenje.

Tisti hip je hropeče planila iz teme skozi vrata stara Štremčevka. Vsa se je tresla in trepetala od neznane groze.

»Prikazen! Videla sem prikazen. Pred nekaj minutami! Videla sem že prej, toda zdaj spet. Slišala sem krik, razdelila se je megla in sredi svetlobe je motovilila črna moška postava. Dvignila je roke in izginila pred menoj v temo kakor v prepad. Kakor da je imela brado in da je zdrknila v vodo. Krik se je ponovil in še enkrat in potem nič več. Vsa se tresem. In to sem videla trikrat. Trikrat in zmerom enako! Dvignila je roke in zdrknila kakor v vodo.«

Štremčevka je sedla na ognjišče ter gledala v plamen.

»Drugega nisi videla?« je vprašal Prem. »Zdi se mi, da si ga srknila!« jo je hotel čisto mirno vprašati, pa je čutil, kako se mu tresejo roke. Ker jih je osvetljeval nemirni ogenj, ni tega nihče opazil.

(Konec prihodnjič.)

NA POMOČ

Venceslav Winkler

Poletna noč je zagrinjala vas, zvezde so trepetale, nekje na cesti so se pripravljali fantje, da bi zapeli. Tedaj je pretresel tišino pretresljiv klic:

»Pomagajte! Pomagajte!«

Ljudje so vstali izpred hiš in se spogledali. Noč je bila temna, niti za korak pred seboj ni mogel nihče razločiti zemlje, kaj šele, da bi videl svojemu sosedu v dušo. Strmeli so skozi temo,

tam za vasjo je gozdič in skozenj vodi široka cesta, tam se je nekaj zgodilo...

»Nemara je kak pijanec,« se je skušal opravičiti star možak.

Nihče mu ni odgovoril.

»Če bi šli pogledat,« je menilo nekaj mlajših.

»Da vas počí kje izza kakega grma! Nikar!« so odsvetovali možje.

Vendar je vsak zase natihoma ugibal, kaj mu je priklenilo noge k tлом. Še to se je izpremenilo. Če bi kdaj prej kdo zakričal, bi vsa vas vstala, čeprav sredi noči. Zdaj so pa prinesli časi neko težko moro, trpko brezbriznost, češ, saj bodo opravili tudi brez nas.

Pri podružnični cerkvi je bilo deseto uro.

Znova se je oglasil tisti presunljivi klic, zdaj že bliže vasi.

Ljudje so umolknili. Mogoče se je res kaj zgodilo.

»Pogledati bo treba,« so vstali nekateri.

Dva, trije so se ozrli okoli hiš, poiskali kos gorjače ter stopili na cesto. Molčali so ter se gnetli na sredo ceste, široko odprte oči so jim iskale v temi, stiskali so zobe ter čakali, kdaj se bo kaj prikazalo iz mraka.

Nerazločno so spoznali, da prihajata po cesti dva človeka. Drug drugega sta se držala, prerivala sta se in eden je zdaj pa zdaj s hropečim glasom zaklical na pomaganje, drugi je pa klel in po tem so ga spoznali.

»Matic!« so vzkliknili.

»Dobro, da ste prišli. Tička sem ujel.«

Možje so se opogumili, trdneje so stisnili gorjače in stopili bliže.

»Aha! Imamo ga!« so rekli.

»Pa gosposki je!« se je oglasil nekdo.

»Mislíš, da je gospoda vsa svetniška?«

»Kaj bomo z njim?«

»Sodili ga bomo,« je svečano povedal Matic. »Nam je delal škodo, nam pripada tudi sodba.«

Neko nerazumljivo zadovoljstvo jih je prešinilo. Da, sodili ga bodo. Ti prekleti škrici mislijo, da so gospodarji nad vsem, zdaj se bo pokazalo. Včeraj je nekdo okradel staro Marjeto, najbrž je bil ta. Pred tednom so vlomili pri Tonetu. Le čakaj, škric!

»Alo, naprej, naprej!« so ga suvali.

Tujec se je opotekel in vzdihnil:

»Moj Bog, kaj sem vam storil, kam me peljete?«

»Boš že videl, vse se bo zgodilo po pravici. Tudi mi vemo, kaj so postave. Naprej!«

Ko so se približali hišam, so začeli vstajati iz teme ljudje. Začuden so se približali gruči, majali z glavami, potem pa zadovoljno pritrjevali, da ga bo treba soditi.

»Naprej na sodbo!« so začeli klicati.

»Pa kam?«

»K Tonetu! V gostilno! Tam je zadosti prostora in njega so tudi okradli zadnjič. Naprej!«

Po vasi so se odpirala okna, ženske so hitele na cesto, sem in tja je kdo vprašal, čemu rogovilijo. Ko je spoznal, kaj se godi, se je zasmel in prihitel na cesto. Napol oblečeni otroci so se gnetli okoli tujca, suvali ga s palicami in kričali:

»Tat, tat! Ropar! Imamo ga!«

Velika gostilniška soba pri Tonetu se je napolnila z ljudmi. Tiščali so se drug drugega, v naglici oblečeni, z razmršenimi lasmi. Ženske so tiho šepetale med seboj, možje so se držali resno, v vseh je pa gorelo zadovoljstvo in obenem sovraštvo do človeka, ki je stal sredi sobe in se oziral po ljudeh, kakor bi hotel koga spoznati.

»Zdaj povej, kdo si in odkod?« je stopil predenj Matic ter ga sunil s pestjo v prsi.

»Čemu me bijete?« je omahnil človek. »Peljite me k orožnikom!«

Ljudje so se spogledali. Če bi ga res odpeljali?

»Nocoj je pravica naša,« se je zasmel krčmar Tone, »jutri pa k orožnikom. Imamo tako klet, da ne boš ušel...«

Tujec je povsile glavo. Bil je dolg, bos, čevlje je nosil zvezane preko ramen, nahrbtnik, napolnjen z nečim, je postavil predse. Nosil je naočnike, dolgi lasje so mu padali preko čela in kratka črna brada je dopolnjevala podobo nečesa bridkega. Strmel je v ljudi, kakor bi sanjal o vsem, oči so se mu premikale od obraza do obraza, povsod so našle zasmeh in sovraštvo.

»Tako je bilo,« je pripovedoval Matic, »grem skozi gozd pa je ves čas nekaj šumelo po grmovju. Nenadoma ga zagledam, kako stoji ob cesti, bos je hodil za menoj, da bi ga ne slišal. Vprav ko je mislil skočiti name, sem ga prijel. Malo sem ga z motiko, kri mu teče, no, ne bo mu škodilo.«

Ujetnik se je pogladil z dlanjo po glavi in se stresel, ko je videl, da je roka vsa krvava.

»Izpustite me, kaj sem vam storil?«

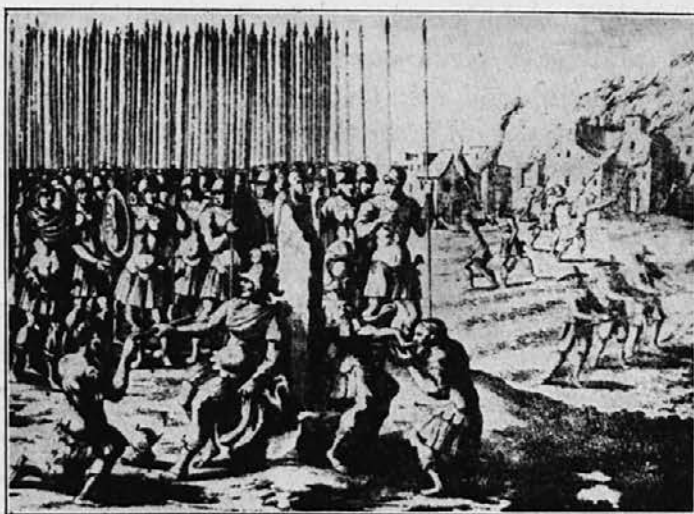
»Povej, kdo si!«

»France Pohlin mi je ime in s Posavja sem.«

»Seveda, prav s Posavja, vsi taki tiči pravijo, da so s Posavja.«

»Moj Bog, borovnice sem prišel brat...«

»Hoho! Borovnice, pa tako daleč!«

Slika št. 2. — Ustoličenje, vojvoda sodi. (Iz Valvasorjeve »Ehre d. Herzogthums Krain«.)

»Pri nas jih ni več,« je tožeče povedal France Pohlin in si venomer gladil krvavečo glavo. »Žena mi je rekla, da bi šel, tako jih ima rada.«

Ženske so se zasmjale.

»Jej, jej! Sama bi jih šla brat, sama, mrha lena!«

Krvaveči Pohlin je bridko pogledal ljudi.

»Pa če jih ne more. Leži že pol leta.«

Za hip so ljudje umolknili, nekateri so povsili glave, le stara Marjeta je zagodrnjala:

»Uh, tak gospod! Kupil bi jih ji, čemu laziš po grmovju pa revežem uboge krajcarje odjedaš?«

»Kupil?« se je pošastno zasmel Pohlin. »Od božiča sem brez službe, po dva, tri dni nič ne pokusim razen jagod. Kako bom kupoval! Vojska me je ubila, nikjer me ne marajo, zdaj pa še vi!«

Neka tesnoba je legla med ljudi. Pohlin je čutil, koliko oči strmi vanj, kakor bi ga hotele preizkusiti, če laže.

»Kje imaš borovnice?« je zahrumel Matic.

»Saj jih nisem nič nabral,« je zajeceljal Pohlin, »komaj četrt litra vse popoldne. Pojedel sem jih, ko sem sam tako lačen.«

»Ženi bi jih nesel, če je bolna,« je zagodrnjala Marjeta.

»Saj bi,« je zatrepetal, »snoči sem zadnjič jedel...«

»Laže,« je razlagal debeli krčmar Tone, »prav razločno se vidi, da laže. Razbojnik je, vidi se mu. Kdaj ste že videli krščanskega človeka s tako brado?«

Potem se je obrnil k Pohlinu.

»Lažnivec!« ga je butnil s pestjo v obraz. »Kaj nosiš v nahrbtniku. Orodje tatinsko, ne? Daj, razveži ga pa stresi vse na tla!«

»Nič nimam!« se je v zadregi obotavljal mož.

»Pokaži!« so zahrumeli ljudje.

Spet je dobil nekaj udarcev po hrbtu. Vztrepetal je, se sklonil in začel razvezovati nahrbtnik. Drhteči prsti so nerodno iskali zanke in vozle. Še preden je razvezal, se mu je nekaj zableščalo v očeh in kanilo na nahrbtnik. Za prvo kapljo so mu spolzele še dve, tri po licu.

»Joka! Poglejte ga, joka!« je zakričal krčmar Tone. »Taka mevža!«

Pohlin ni nič odgovoril. S tresočimi se rokami je razvezal nahrbtnik in izvlekel iz njega najprej suknjo, vso zvito in raztrgano.

»Ukradel si jo, kajne?« je zahrumel Matic.

»Ukradel!« se je zavzel Pohlin. »Moj Bog, to je vendar moja suknja!«

»Naprej, naprej!« je priganjal krčmar.

Pohlin je izvlekel iz nahrbtnika lonček in ga vrgel na suknjo. Bil je še umazan od borovnic. Potem so se ljudje začudili. Za lončkom je vlačil na dan suhe trske, češarke in različen drobiž, kar ga odpade pri napravljanju drv v gozdu. Počasi je nakladal trsko poleg trske, kakor bi jih štel.

Matic je postajal nemiren.

»Stresi!« je ukazal.

Pohlin je obrnil nahrbtnik in stresel vse na tla pred ljudi. Tisto pričakovanje nečesa velikega, ki je živelo v vseh, je hipoma ugasnilo, spogledali so se in zdelo se je, da so prav zaradi razočaranja postali še bolj nezadovoljni.

»Čemu ti bo to?« je butnil krčmar z nogo v kup.

»To? To so drva,« je jecljaje povedal Pohlin.

»Na katerem dvorišču si jih pa pobral?« je vzklikal Matic.

»Na dvorišču? Na nobenem dvorišču. Tam nad vasjo je poseka, kjer je vse polno takega drobiža. Segnilo bo.«

»Poseka nad vasjo? Moja poseka!« je zrasel krčmar. »Ali si me kaj vprašal, kaj?«

Dvignil je težko roko in ga udaril najprej z desne, nato še z leve strani. Pohlin se je stresel, ves blede se je prijel za glavo, naočniki so mu odleteli med ljudi. Osemletna deklica jih je ujela, zajokala je, strahoma je pogledala ljudi okoli sebe, potem je stopila h krvavečemu človeku in mu jih vrnila.

»Čemu puščate otroke v sobo?« je zagodrnjal krčmar.

»Kaj mi hočete?« je vzdihoval Pohlin.

Krčmar Tone se je obrnil k možem.

»Kradel je, drva je kradel, to smo mu dokazali. Če ga damo orožnikom, bodo same sitnosti. Preiskave bodo, nikoli ne bomo imeli miru, zastonj ga bodo redili in nazadnje bo še oproščen. Kaj bi z njim?«

»Daj mu dve okoli ušes in naj se izgubi!« je dejal Matic.

Ljudje so prikimali. Nekako nerazumljivo je bilo vse skupaj, pa Matic in Tone sta bila veljavna, bila sta občinska moža in sta poznala postave.

Krčmar se je obrnil in s satanskim nasmehom priložil čakajočemu Pohlinu dve zausnici.

»Le hitro se poberi!«

Pohlin je ves blede omahnil med ljudi in se zrušil. Obraz mu je posivel, ustnice so mu nerazločno zašepetale:

»Vode! Vode!«

Eden izmed ljudi ga je sunil s čevljem:

»Vzdigni se, mrha!«

Napel je vse moči, prijel z eno roko suknjo in čevlje, z drugo nahrbtnik in se splazil proti vratom.

Tam se je ustavil, se oprl na zid in se z muko vzpel pokonci. Ljudje so spremljali vsako njegovo kretnjo s smehom in opazkami. Pri vratih se je Pohlin počasi okrenil, iz neznansko bledega obraza je sijalo sovraštvo, vsaj ljudje so tako videli, nato je utonil v temi.

Nekaj časa je bila v sobi tišina, zdi se, da so vsi premišljevali zadnji tujčev pogled, potem se je oglasil malomarno krčmar:

»Poglej no kdo, da ne bi kaj zažgal. Takim potepinom ni prav nič verjeti.«

Nekaj ljudi je stopilo iz sobe.

Brezposelni France Pohlin se je opotekal skozi vas in mrmral nerazumljive besede, kakor bi se z nekom pogovarjal, nemara z umirajočo ženo, ki ji je bil šel iskat borovnice, a jih je sam pojedel, ker je bil lačen. Kakor pijan je iskal poti proti Posavju, z muko se je lovil po bližnjicah.

Pod hribom je ugašala hiša za hišo v noč. Tesen molk je tlačil ljudi. Radi bi zbežali iz mraka nekam daleč proč, ves svet je pal nanje, a ga ne morejo držati. Nekje je napaka. Zdaj pa zdaj je kdo odprl okno in pogledal skozenj, če ne hodi kdo okoli hiše. Niti sosedu ni mogoče verjeti.

France Pohlin je skozi temo taval proti domu in si brisal krvavi obraz. V daljavi se je smehljal morje luči, po gmajni pa je šla gruča fantov z žalostno pesmijo.

Slika št. 5. — Ustoličenje, vojvoda prinaša darove.

NAKLJUČJE ALI KAJ

Priobčil Bogdan Kazak

V Emavs me je zamikalo k ljubemu prijatelju, ki se je preselil malo poprej iz moje ožje domovine Vipave v prijazno Brezovico. Z otroki smo kolovratili po hribčkih in travnikih tam okoli, iskali prvo cvetje in delali vrbove piščali, naposled krenili proti prijateljevemu domovanju. Na župniškem dvorišču je stala nekoliko znana mi kočija, nedvoumna priča visokega obiska. Hotel sem mimo, toda prijatelj me je opazil in moral sem z njim v hišo, kjer je imel že nekaj gostov, a sredi med njimi srebrnolasega zlatomašnika, vladiko samega.

Mož s soncem, ki razganja mrke dvome, vedno siplje veselje in vliva čvrst, nezlomljiv pogum v dušo vsakomur! Tako je bilo tudi takrat. Brezoviško župnišče je prekipevalo od prisrčnega radodovanja, vsakega izmed nas je počastil s svojo očetovsko pozornostjo.

Razgovor je nanesel na bližnje romanje v Rim.

»Kajne, doktor, tudi vi pojdete z nami?«

Izgovarjal sem se z raznimi okoliščinami in med temi omenil, da ni ob čem, ko mi žena zaroma vse prihranke sproti.

»Kam pa roma tako vneto?«

»V Rim, in sicer najmanj vsako drugo leto!«

»Poreden doktor, poreden!« se je hihital in bil z roko ob mizo. »No, spodobi se vendar, da poromate v Rim tudi vi vsaj enkrat!«

Opravičeval sem se s pripovedovanjem, da sem že bil enkrat v Rimu in da se prav močno bojim, da bi ob ponovnem obisku večnega mesta zgubil še tisto mrvico vere, ki mi je ostala poprvem.

»Kako je poreden ta doktor!« se je smejal in obrnivši se h gostitelju rekel: »Kajne, gospod Andrej, da ne maramo s seboj tolikega hudomušnika!«

Moral sem jim opisati svoje rimske vtise, ki so name vplivali tako nespodbudno. Toda to ne spada v okvir teh spominov in tudi ne rimska romanja moje žene, ki naj jih popiše sama, če se ji zdi. Marsikaterra

njena mlajša vrstnica bi našla v njih kaj zanimivega in uporabnega. Eno njeno romanje pa bodi omenjeno tukaj, ker je v bistveni zvezi z dogodivščinami, ki jih otimam pozabi.

*

Že ob gradnji železnice, ki je zvezala Solnograd s Trstom, torej južno Nemčijo z Adrijo, nas je navdajala zla slutnja, da bo ta železnica, ki je tekla od Drave iznad Beljaka prav do morja po slovenski zemlji, mogočni nemški most proti vzhodu.

Slutnja nas ni varala. Na vseh važnejših oporiščih prekoalpske železnice je bilo železniško vodstvo v rokah trdih in trdnih Nemcev, ki niso prav nič prikrivali svojih ponemčevalnih namenov, saj so se čutili gospodarje na naši zemlji.

Gorica je bila kajpada važen steber vele-nemškega mosta. To oporišče so utrjevali z vso vnemo in veliko spretnostjo. Kmalu potem, ko je železnica stekla, so odprli v mestu otroški vrtec in posebno osnovno šolo, ki sta bili očitno prisilni ponemčevalnici otrok slovenskih železničarjev. Drug za drugim so se priseljevali Nemci, ne toliko iz avstrijskih dežel kakor iz rajha, kot trgovci, obrtniki in raznovrstni podjetniki. To so bili mladi in čvrsti ljudje, ki so domačine prekašali po svoji strokovni izvežbanosti sploh, posebej pa še po vztrajni delavnosti in skromnosti.

Kako nepripravljena je bila naša deželica na nemški osvojevalni načrt in kako klavrna usoda se je obetala našim ljudem v dogledni prihodnosti, naj priča samo eden izmed mnogih meni znanih primerov njihovega »mirnega gospodarskega pronicanja«, prav za prav našega podjarmljanja.

Samoljubno so se ponašali Goričani s svojim vinarstvom, sadjarstvom in vrtnarstvom, češ, kdo zmore kaj boljšega? Pa so prihajali Nemci, kupovali zemljo in kmalu pokazali s svojim delom, kako zaostale so pri nas celó te panoge zemljedelstva. Na veleposest v Furlaniji je prišel za oskrbnika mlad vinogradnik iz daljnega Württemberga. Čez malo let se je osamosvojil in napravil kar tri trtnice v deželi, ki so dajale boljše trsje kakor vse druge trtnice, zasebne, državne in deželne. V njih smo dobivali trte za vsako lego in vsako zemljo. Ta mož si je kupil nasproti Rdeči hiši lepo pristavo z vinogradom in sadovnjakom. Čez dve leti je pridelal v vinogradu, ne da bi bil prisadil eno trto, trikrat toliko grozdja kakor prejšnji lastnik ob najboljši letini. Sadno drevje je očistil in obrezal, da mu je donašalo dvakrat toliko in mnogo lepšega pridelka ko prej. Njegov sose, domačin in strokovnjak na kmetijski šoli, je sam zasadil trte in drevje in jih gojil po svoje oziroma »po domače«. Že na pogled je bila razlika v obdelavi očitna in za domačina poniževalna, še bolj pa po uspehu porazna.

Tisto zimo pred izbruhom svetovne vojske sem prišel v stik z družino, ki se je priselila iz Hannovra. Glavar družine, visok in slok mož s plavo brado, me je prišel neko nedeljo vabit, naj obiščem njegovo sestro, ki da je že pri koncu zavoljo pljučne in črevesne jetike. Izrečno je pristavil, da ne pričakujejo od mene ozdravljenja, marveč samo olajšanja, in sicer olajšanja bolečin bolni sestri in olajšanja strežbe drugi zdravi sestri, ki oskrbuje prvo. Odklanjal sem vabilo, češ da je v mestu več zdravnikov in celó Nemcev, ki imajo več časa in priložnosti, da se posveté tako kočljivi nalogi. Nisem mu pa mogel priznati glavnega razloga svoji nejevoljnosti, ki se ga takrat nisem razločno zavedal, pač pa izrazito čutil kot odpor proti vsiljivemu tujinstvu. Mož ni odnehal.

Na vzhodni strani Šempetra je stala gosposka pristava sredi obsežnega, vrtu podobnega zemljišča med železniško progo in dolenjevipavsko cesto. Ta lepa posest na vznožju Sv. Marka je že kazala sledove novega vrtnarjenja. Okoli hiše sta se podila krepka deklica in nekaj mlajši deček z velikim psom; čisto nič nisem razumel nju-

nega kričanja v neznanem mi narečju. Na vratih v čedno opremljeno vežo me je sprejela gospodinja, mlada, stasita žena s cvetočim obrazom. Ona je razumela mojo nemščino bolje kakor jaz njeno, njena izgovarjava mi je bila tuja, izrazi nenavadni. Sporazumela sva se vendar, kakor sta se sporazumela slovenski in slovaški kmet, ko sta se srečavala med svetovno vojsko. Pokazala mi je navzgor, kjer sta imeli gospodarjevi sestri vsaka svojo sobo na južnovzhodni strani nadstropja.

Starejša gospodična srednje dobe je ležala v postelji, podobna komaj še živemu okostnjaku, ki utegne, tako se mi je zazdelo na prvi pogled, morda še čakati črešnjev cvet, črešenj pa najbrž ne. Podroben pregled me je še bolj prepričal o brezupnem stanju bolnice. Čudil sem se, kako je mogla prestati tako dolgo vožnjo od severnega morja do naših krajev. Pri preiskovanju mi je spretno pomagala mlajša sestra, vitka in medla gospodična z velimi lici in vdrtimi očmi, in ona mi je tudi odgovarjala na vprašanja glede poteka sestrine bolezni. Po hripi pred sedmimi leti je sestra začela bolehati, zdravila se po raznih zdraviliščih doma v Nemčiji in na Norveškem, a zaman. Zaželela si je na jug in dobri brat se je največ radi nje odločil, da je prodal svojo vrtnarijo v Hannoveru in se preselil z družino semkaj. Jeseni se je njeno stanje močno poslabšalo tik pred selitvijo, k pljučni in očesni bolezni je pritisnila še črevesna, ki jo silno izdeluje.

Bil sem malce v zadregi, ko sem dajal naročila glede hrane in nege. Dvojna dvojica oči se je presunljivo preseče in otroško zaupno upirala vame, vsako mojo besedo sta ponavljali, bolnica šepetaje, sestra polglasno, marsikateri stavek sem jima moral ponoviti, kakor da se hočeta prepričati o pravilnem umevanju mojih nasvetov. Zapisal sem tudi neka zdravila. Na vprašanje, kdaj se vrnem, sem jima odgovoril, da pridem pogledat ob tednu.

»Ne, ne tako na dolgo! Če ne pridete jutri, pa gotovo pojutrišnjem!« sta hiteli obe hkrati.

Razlagal sem jima, da se tako zastarela bolezen ne dá preokreniti naglo, slednjič smo se sporazumeli na obisk popojutrišnjem.

Spodaj me je čakala gospodinja. »Kako kaj z našo bolnico?«

»Nič ne vem, gospa. Bog je velik!«

Ob prihodnjem obisku sta se mi obe gospodični zahvaljevali, češ da so bolečine popustile in da sta imeli mirnejše noči. Ker sem prihajal večkrat v družino, sprva dvakrat na teden, kesneje samo enkrat — bolj poredkoma me nista

hoteli izpustiti — sem se nekako udomačil pri njih, ki so me vsi sprejemali tako neprisiljeno prijazno in ki sem jih nehote čezdalje bolj cenil kot poštene ljudi: gospodar veščak v svoji stroki in s svetovnim razgledom, njegova soproga z gledna mati in modra gospodinja, obe gospodični s široko umsko in globoko srčno izobrazbo. Presenečala me je tudi njihova vernost. Večkrat sem jih zalotil, prihajajoč na obisk okoli poldneva, da so skupno molili pred obedom ali po njem. Gospodični sta imeli v bolničini sobi lepo sliko Matere božje, pred njo je stalno gorela lučka in dehtelo sveže cvetje. To so bili evangeliščani, kakor so se sami imenovali, na kakršne nisem naletel še nikjer!

Z bolnico sem bil kar zadovoljen. Dasi hudo bolna že dolgo vrsto let, je bila zelo potrpežljiva v junaškem prenašanju raznovrstnih tegob in zelo hvaležna za vsako komaj znatno izboljšanje. Skoraj prevestno točna je bila v izpolnjevanju mojih naročil.

Polagoma se je njeno stanje boljšalo; ko so črešnje cvetele okoli hiše, jih je že gledala, sedeč ob odprtem oknu, ko so zorele, jih je že sama trgala, sloneč v viseči mreži med črešnjevim drevjem.

Hotel sem svoje obiske zredčiti, a moral sem prihajati k njim vsaj vsak teden. Če sem kdaj izostal, ker so me zadržali nujnejši opravki, sta prišla klicat »strica zdravnika« ali deklica ali deček, ki sta hodila v mesto v nemško šolo.

*

Ko je izbruhnila svetovna vojska, je gospodar odšel na Nemško, a se še isti mesec vrnil, oproščen vojne službe kot hranivec svoje družine. Naslednje leto »ob črešnjah« je pritiskala še italijanska vojska, ki se je že spočetka močno razbesnela prav na posestvu hanoveranskega priseljence in po bližnji okolici. V hiši je zasedlo vojaštvo več ko pol prostorov za pisarno in bivališče častnikov, v gospodarskem poslopu je bila kuhinja, v rastlinjaku konjski hlev, po vrtu so postavili še več lop za vozove in drugo vojno šaro. Prej ko v enem mesecu je bil vrt razdejan, nasadi uničeni. To vojno nadlogo je vrtnarjeva družina prenašala radovoljno, češ, po končani vojski napravimo vse še bolje in lepše!

Druga nadloga, sledeča prvi, je bila hujša. Na tistem kraju sta se stikali važni prometni žili, železnica in cesta, obe vedno natrpani z vojaštvom ali vojaško opremo. Da bi ovirali dohod in dovoz do bojišča, so Italijani pridno obstreljevali prav tisti kraj. Večkrat so iz zrakoplovov vršele bombe,

vsak dan in vsako noč je priletelo tja nekaj težkih granat. Ni bilo brez žrtev: ubite in ranjene vojake so odpeljavali, raztrgane konje pokopavali kar na vrtu, porušene zgradbe krpali in popravljali sproti. Le hiše ni naravnost zadela nobena granata, dasi so močno trpela okna in streha.

Še sem zahajal k njim redno, dasi ne prav rad. Ni bilo več zdravstvene potrebe za vsaktedensko obiskovanje, saj se je bolna gospodična toliko opomogla, da je že sama vstajala. A gospodični sta ob vsakem obisku toliko časa moledovali, da sem jima moral obljubiti in določiti naslednji obisk, kar mi je bilo že mučno. Italijani so bili namreč brezobzirni. Kadarkoli se jim je zazdelo, pa so pošiljali svoje »pozdrave« brez reda, zdaj zjutraj, zdaj sredi dneva, zdaj proti večeru, danes ves dan, jutri in več dni nič, potem pa tri noči zaporedoma. Tako nezanesljivo in nevarno vreme bi plašilo menda še manjšega strahopetca, kakor sem bil jaz!

Vsej družini, posebno gospodičnoma, sem ob vsakem obisku vedno svetoval, naj se že umaknejo v varno zaledje iz neprestane smrtno nevarnosti. Niso se mogli odločiti, da bi zapustili svoj dom, največ radi prehrane. Vedeli so namreč, da je začela po Avstriji in Nemčiji prav trda presti za živež, tik za bojiščem pa je bila preskrba prebivalstva s hrano dovoljna in poceni, ker je vojna uprava tako odredila, a žal niti eno leto držala.

Konec listopada je bila naša bolnišnica že tako zdelana, da je bilo redno obratovanje v njej onemogočeno. Izpraznili smo jo in odpremili bolnike v tržaško bolnico. Usmiljeni bratje so pa še ostali in krpali ruševine. Kmalu so se začeli zatekati

Prizor iz bolnice usmiljenih bratov v Gorici l. 1916 v kleti, kamor so se z bolniki zatekali med obstreljevanjem. V tem prostoru je bil ubit subprior fr. Franc (na desni) in smrtno nevarno ranjen p. prior Longin (na levi).

Slika št. 5. — Ustoličenje. (Iz knjige: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. — Jeklorez Ferd. Steinerja.)

v bolnico novi bolniki in ranjenci iz mesta in okolice, nekaj umobolnih hiralcev pa je bilo stalno oskrbovanih v novi, za zdravilišče namenjeni zgradbi v Stari gori nad Rosnim dolom. Takrat sem bival pri družini ob Hublju in hodil v mesto redno vsak ponedeljek, sicer pa po potrebi, kadar so mi sporočili.

Huda so bila tista moja pota! Redkokdaj sem se vozil s »samodrčem«, kakor je prijatelj Bajda poimenoval tako vozilo, ker se mi je bolj poredkoma posrečilo, da sem zakrpal izrabljene zračne obroče. Včasih sem se obesil na kakšen vojaški voz, navadno pa sem se mučil s kolesom po blatni in vedno razriti cesti. Upehan sem prihajal v mesto, opravljal kar je bilo treba v bolnišnici in hodil gledat razvaline našega bivališča. Ob enajstih so mi postregli dobri bratje s kosilom, nato sem jo ubral v Šempeter, kjer so me željno pričakovali in srčno sprejemali moji Hanoveranci. Posedal sem pri njih do ene ali pol dveh popoldne, nato pa sem jo ubiral navadno peš, ker po tisti blatni cesti se navadno ni dalo kolesariti, do Volče drage ali Prvačine, odkoder je pač vozil vipavski vlak do Ajdovščine.

*

Prihodnji moj obisk je bil dogovorjen za ponedeljek, 10. prosinca 1916. Račun brez krčmarja! Tisto jutro namreč, ko sem se s prvim svitom odpravljal v Gorico, mi je žena zaskočila pot. Zahotelo se ji je v Rim. Zaman sem ji prigovarjal, naj odloži romanje vsaj na popoldne, ko se vrnem iz Gorice, če se ji pa že tako mudi, saj bo imela

zanesljivo spremljevalko, izvedeno v romariških zadevah. Moral sem ostati doma za varuha in nadzornika.

Tisto romanje je bilo ne navadno kratko. Še pred poldnem se je žena vrnila z vojnim prirastkom, precej glasno deklico. Po eni strani sem bil vesel srečnega dogodka, po drugi pa sem bil nejevoljen, da sem brez dejanske potrebe zanemaril poklicno dolžnost in prelomil besedo.

Drugi dan, v torek, sem v Gorici opravil navadne posle in krenil na obisk v Šempeter. Dospel do posestva Hanoveranca, sem se zgrozil. Od lepe gosposke hiše je ostala samo groblja, od ostalih poslopij in lop ogorele ruševine. Opazil nisem žive duše,

priklicati nisem mogel nikogar v bližini. Mirno speči vojaki niso nič vedeli, kdaj in kako se je izvršilo strahovito razdejanje.

Bil je sončen in topel zimski dan, da sem se potil po razorani cesti proti Volčji dragi, a se vendarle ves tresel od groze. Postajni poveljnik v Volčji dragi, znani mi častnik, je poznal žalogro, ki je mene pretresla. Včeraj opoldne je bil dohod v Šempeter v ognju, vrtnarjeva hiša porušena, v njej raztrgane gospodarjeva žena in obe njegovi sestri, on sam z otroki se je iz hrušča in trušča srečno otel.

Nekaj dni kasneje je prišel k meni nesrečni mož. Silno je upadel in ostarel, povedal mi je, da ni zatisnil oči že od ponedeljka. V ponedeljek po kosilu so me pričakovali in se čudili, da sem se zakesnil. Nato je začelo pokati. Svetoval je ženi in sestrama, naj se umaknejo z njim v lopico pod hribom, a one so rajši ostale v hiši in se zatele v klet. Pred njegovimi očmi je udarila najtežja granata v hišo, prodrla v klet in se tam razpočila, nato še druga in tretja. Od groze koprneče otroke je dal spraviti k znani družini na Ogrsko, sam pa se je s pomočjo vojakov trudil, da bi odkopal ljubljena tri bitja. Šele v torek zjutraj so prišli do njih, ki so bile zdrobljene v nerazločne kose. Dal je ostanke pokopati v skupen grob, ki ga je blagoslovil domači duhovnik v Šempetru. Vojaki so mu zelo uslužno pomagali, da je rešil nekaj obleke in opreme iz podrtin. Namenjen je v domovino. Najbolj ga skrbé otroci, ki menijo, da so mati in teti v vojaški bolnici samo ranjene. Kako naj jim pove prebridko resnico?

Smilil se mi je trpin. Nisem mu vedel tolažbe, le svetoval sem mu, naj v Trstu, kamor je namenjen k oblastnijam, naprosi evangeljskega duhovnika, da on kot tak sporoči otrokom trpko in nesprenmenljivo dejstvo, ker taka nesreča se dá najbolje prenesti z verskih vidikov, vse drugo pač ne zaleže dosti in ne drži dolgo.

Mož mi je pokimal in molče stisnil roko.

Povedal sem mu še, kaj me je zadržalo, da nisem prišel tistega usodnega dne k njim, ko je najbrž, če ne čisto gotovo, prežala tudi name smrt.

»Božja volja!« je menil dobri Hanoveranec in mi vnovič podal roko, kakor da mi čestita.

*

Spomin na opisano dogodivščino se vzbuja v moji družini ne samo ob obletnici, ko obhajamo rojstni dan »vojne prirejenke«, ampak tudi drugače, in sicer takrat, kadar hoče tedanja romarica ali njena vojna prirejenka poudariti katero svojo željo s pol resnim in pol šaljivim namigavanjem, češ da me je prav ona obvarovala gotove smrti. Naj živita v tej dobri veri naprej!

V BELIH NOČEH

Ivan Čampa

Ne veš, kako pozimi je lepo,
v nočeh bedeti v mislih nate,
ko v belem jezeru zrcalijo
se ovčk nebeških trume zlate.

Visoko postelj mi odevajo
tenčice tihe mesečine,
spomini topli pa ogrevajo
mi rahle, pernate blazine.

Vse misli bele se pogrezajo
v nedolžnost tvoje sinje halje
in hrepenenja se razprezajo
v neskončne zasnežene dalje.

In v mislih sem nedolžen in svetel
ob tvojem čudežnem telesu
in rad bi, da nikdar ne posijal
bi mrzli dan ob tem čudesu.

Slika št. 4. — Stanovi se klanjajo vojvodi. (Iz knjige: Er. Fröhlich, Specimen Arch. Carinthiae.)

HELENINA OTROKA

John Habberton / † Bogomil Vdovič

Čutil sem, da je prav za prav moja obveznost, gledati na to, da prebijeta otroka dan tako, da vsaj nekoliko čutita, kaj zahteva in kakšne dolžnosti nam nalaga nedelja. Toda nisem prav vedel, kako naj to napravim. Po daljšem premišljevanju sem sklenil, da povprašam otroka sama in poskusim zvedeti, kakšno navado imajo njuni starši.

»Živko, kaj delata ob nedeljah, kadar sta papa in mama doma? Vama bereta? O čem govorita?«

»O, ujčkata naju, pa dosti, dosti!« je rekel Živko z žarečimi očmi.

»In gješta ž nama tejstjè nabejat,« je pripomnil Žabko.

»O, saj res,« je vzkliknil Živko, »trstjè, ali ne poznaš tega?«

»Hm, pač; spominjam se na nekaj takega iz mladih dni. To raste tam, kajne, kjer je polno blata?«

»Tam, da. In potok je tam in praprot in brezovo lubje in če ne paziš, se prevrneš v potok, kadar greš po lubje.«

»In gjemo na Cukjo (Čuklo),« je čebľjal Žabko, »in papa naju neše stupojamo doj, ce šva tjudna.«

»In piščalke nama dela,« je rekel Živko.

»Dovolj, dovolj, Živko,« sem rekel naglo. »Pesnik pravi: ‚Kaj je meni ves ta svet!‘ in zelo se čudim, da vaju papa ni učil nič podobnega. Ali vama nikdar nič ne bere?«

»O, pač,« je vzkliknil Živko in plosknil z rokami, kakor da mu je srečna misel šinila v

glavo. »Papa vzame sveto pismo, tisto veliko knjigo s police, saj veš, in mi vsi ležimo po tleh, on pa nam bere zgodbe. O Davidu, Noetu, o Jezusčku, ko je bil še majhen, o egiptovskem Jožefu in —«

»In zapoje tudi kaj?« sem ga prekinil.

»O, tudi; papa in mama nama pojeta same lepe pesmi: ‚Minila je že strašna noč in ‚Kaj žaluješ, srce moje‘ in ‚O kam, Gospod, gre tvoja pot‘ in ‚Oče naš, ki v nebesih sediš‘ in še vse polno drugih. Tudi ti nama lahko zapoješ, katero češ.«

»In papa naju pelje v hošto in nama pájcke jéze (paličke reže),« je rekel Žabko.

»Res,« je rekel Živko, »in kjer kakšno hišo zidajo, naju vzame gor na lestvice.«

»Ali zna mar popoldne raztegniti?« sem vprašal.

»Ne vem, kaj je to,« je rekel Živko, »ampak on razgrne odejo po travi in potlej ležemo in se delamo, kakor da smo vojaki, ki spijo. Samo včasih, kadar se zbudimo, spi papa kar naprej in mama ne pusti, da bi ga zbudili. Ampak po mojem ta igra ni nič lepa.«

»No, meni se zdi, da so zgodbe iz svetega pisma lepše kot vse drugo, jelita.«

Živko je nekaj dvomil. »Meni se zdi ujčkanje lepše,« je rekel. »O, ne, pojdimo rajši po trstjè, ne! Veš, kaj ti pravim? Naredi nama piščalke in potlej lahko piskava, ko gremo po trstjè. No, Žabko, ali nimaš ti trstja in piščalk rad?«

»O jad, in ujčkanje imam jad in júbje imam jad in na Cukjo gjem jad,« je odgovoril Žabko.

»Dajmo najprej kako zgodbo iz svetega pisma,« sem rekel. »Bogec ne bi vaju imel več rad, če bi se danes nič lepega ne učila.«

»Dobro,« je rekel Živko z zapovedano spodobnim in pobožnim obrazom, »pa dajmo! Jaz imam o egiptovskem Jožefu najrajši.«

»Povej kaj od Gojata,« je prigovarjal Žabko.

»O, ne, Žabko,« je ugovarjal Živko. »Jožefova suknja je bila práv tako krvava kakor Goljatova glava.« Nato se je Živko obrnil k meni in mi razložil, da ima »Žabko Goljata samo zato toliko rad, ker je bila njegova glava vsa krvava, ko je bila odsekana.«

In Žabko, ta vzvišeni duh, ki ga je njegova mati opisala, da ga nepremagljivo mika vse, kar je lepo, me je zabodeno gledal, kakor gleda morda mesarski vajenec na smrt obsojeno jagnje, in pripomnil:

»Gojatova gjava je bja vša kejeváva in Davidova šabja je bja vša kejeváva, na všo moc kejeváva.«

Hitro sem zmolil kratko molitvico, odprl sveto pismo, poiskal zgodbo o Jožefu in jo na glas sproti krajšal, ko sem jo bral:

»Jožef je bil priden fantek, ki ga je papa silno ljubil. Toda njegovih bratje ga niso marali in so ga prodali v Egipt. On pa je bil zelo razumen in je razlagal ljudem sanje in je tako postal velik gospod. In bratje so prišli v Egipt žito kupovat in Jožef jim ga je dal nekaj. In potlej se jim je dal spoznati, kdo je. In jih je poslal domov, naj pripeljejo očeta v Egipt, in potem so vsi skupaj srečno živeli.«

»Šaj to ni od Jozefa,« je pripomnil Žabko z obrazom moža, ki je čutil, da se mu je bila zgodila krivica. »Živko, kajne, da ni!«

»O, ni ne,« je rekel Živko, »ti nisi prav nič prav bral. Čakaj, bom jaz povedal, kako je prav. — Enkrat je bil en majhen fantek, ki mu je bilo Jožef ime, in ta fantek je imel enajst bratov, enajst grdih bratov. In papa mu je kupil novo suknjo, njegovi bratje pa niso imeli nobene druge obleke kakor stare jopiče, ki so jih imeli na sebi. Enkrat, ko jim je prinesel kosilo, pa so ga prijeli in vrgli v globoko črno jamo, lepe nove suknje pa niso vrgli noter, ampak so zaklali kozlička in pomočili suknjo, pomisli, lepo novo suknjo, v kri tega kozlička in jo naredili vso krvavo.«

»Všo kejevávo,« je odmeval Žabko z divjim poudarkom. Živko pa je nadaljeval:

»Tam pa je bilo nekaj Izmaelcev, ki so prišli po poti, pa so ga njegovi grdi bratje potegnili iz globoke črne jame in prodali Izmaelcem in ti so ga potlej v Egipt naprej prodali. In njegov ubogi stari papa se je jokal in jokal in jokal, zato ker je mislil, da je Jožefa velik lev požrl; pa ga ni prav nič požrl; ampak tam v Egiptu niso imeli ne pošte ne železnice ne brzojava in ne nič in tako Jožef ni mogel papanu pisati, kje je; in je bil potlej tam tako pameten in priden, da mu je rekel egiptovski kralj, naj pokupi vse žito in naj mu varuje denarje; enkrat je prišlo nekaj mož kupovat žito in Jožef jih je pogledal in videl, da so njegovi pravi bratje! In jih je na vso moč prestrašil; ali bi jih jaz nabil, če bi bil namesto Jožefa! Ampak on jih je samo zastrašil in potlej se jim je dal spoznati, kdo je, in jih je poljubil in nič natepel ali rekel, da ne dobijo nič zajtrka, ali da naj grede v kot stat, ne nič takega; in potlej jih je poslal nazaj po očeta in ko je videl očeta, da prihaja, je tekkel na vso moč in ga prav lepo lepo objel in poljubil. Jožef je bil prevelik, da bi bil vprašal papana, če mu je prinesel kaj bonbonov, bil je pa strašno vesel, da ga je videl. In kralj

je dal Jožefovemu papanu lepo farmo in vsi so se potlej zares dobro imeli.«

»In šo pomociji šuknjo v kji in jo najedíji všo kejevávo,« je ponavljal Žabko.

»Stric Hinko,« je rekel Živko, »kaj misliš, kaj bi naredil moj papa, če bi mislil, da me je lev požrl? Jaz mislim, da bi se strašno jokal, ne? Zdaj nama pa povej kakšno drugo povest — o, čakaj, veš kaj? Beri nama o —«

»Od Gojata,« mu je segel Žabko v besedo.

»Pa ti kaj povej o njem, Žabko,« sem rekel.

»O,« je rekel Žabko, »Gojat je biu vejik de-beu moz in David je biu vejik majhen moz in Gojat je jeku: ‚Šamo šem pjidi, pa te bom pozeju‘ in David je jeku: ‚Jaž še te pjav nic ne bojim.‘ In David je denu pet kamentkov v fjaco in je pjošu Bogča, da bi mu pomagau, in je špjózu fjaco in žadù Gojata najavnošt med oci, da je biu pječ mêtjev, in potjej je David vzeu Gojatu šabjo in mu odšekau gjavo pjec, da je bja šabja vša kejeváva, Gojat pa je žbezau.«

To svoje pripovedovanje je spremljal z več živahnimi in nepričakovanimi kretnjami, kakor jih kak pridigar v svoji dolgi pridigi napravi.

»Povesti o Goljatu jaz prav nič ne maram,« je pripomnil Živko, »rajši slišim ono o Ferusu.«

»O kom?«

»O Ferusu. Ali ga ne poznaš?«

»Še slišal nisem nikoli nič o njem, Živko.«

»O-o-o-o!« je vzkliknil Živko, »ali nisi imel nič papana, ko si bil majhen?«

»Seveda sem ga imel; ampak mi ni nikoli nič pripovedoval o kakem Ferusu. Kakšen človek je bil to?«

»Enkrat je živel mož, ki mu je bilo ime Ferus — Offerus, in ta mož se je vojskoval za kralje, ampak če se je začel kakšen kralj koga bati, se ni hotel nič več zanj vojskovati. In je prišlo, da ni mogel najti kralja, ki se ne bi bil nikogar bal. In ljudje so mu rekli, da je Gospod najmo-gočnejši kralj sveta, ki se ne boji nikogar in nič. In jih je vprašal, kje bi tega Gospoda dobil, in so mu rekli, da je daleč daleč, v nebesih, kjer ga nihče drugi ne more videti kakor angeli, toda on mara samo za ljudi, ki delajo zanj, ne pa se vojskujejo. Zdaj bi bil Ferus rad vedel, kakšno delo bi mogel opravljati, in ljudje so mu rekli, da teče nedaleč voda, ki nima nič broda, zato ker preveč

Delo v strugi. (Fot. Fr. Krašovec.)

dere, in so mislili, če bi ljudi prenašal čez to vodo, pa bi ga Gospod rad imel. Tako je prišel Ferus k tisti vodi in so mu urezali debelo in močno palico in kadar je kdo hotel čez reko, pa ga je on prenesel na hrbtu.

Nekoč ponoči je sedel v svoji hišici pri ognju in pipo kadil in časopise bral, zunaj pa je šel dež in toča in je grmelo in treskalo in je bil vesel, da ni bilo nikogar, ki bi hotel čez reko, pa je slišal, kako je nekdo poklical: 'Ferus!' In je pogledal skozi okno, pa ni mogel nikogar videti in je šel spet nazaj sest. Nato je spet nekdo poklical: 'Ferus!' in on je vrata odprl in pred vrati je bil prav prav majhen fantek, tolikšen kakor naš Žabko. In Ferus je rekel: 'Halo, fantek, ali tvoja mati vé, da si zunaj?' In mali fantek je rekel: 'Jaz bi prišel rad čez reko.' — 'Dobro,' je rekel Ferus, 'ti si sicer neznansko majhen fantek, da bi sam po svetu hodil, pa le skoči name.' Takoj je fantek skočil Ferusu na hrbet in Ferus je šel v vodo. O, ljubi Bog, ali je moralo biti mrz! In na vsak korak je čutil, da je fantek zmerom težji, tako da bi bil Ferus kmalu padel in bi bila lahko oba utonila. In ko sta prišla čez vodo, je rekel Ferus: 'No, ti si najtežji mališ, ki sem ga kedaj nesel,' in se je okoli obrnil, da bi ga pogledal, pa ni bil fantek prav nič majhen, ampak velik mož, sam Kristus. In Kristus je rekel: 'Ferus, slišal sem, da se prizadevaš zame, pa sem si mislil: pa ga obiščem, tako da ne bo nič vedel, kdo sem. In od zdaj naprej boš imel novo ime: zdaj se boš klical Kristoferus ali Krištof, to pomeni človeka, ki je Kristusa nosil.' In vsi so mu rekli Krištof, ko je umrl, pa sveti Krištof, zato ker se 'sveti' pravi pridnim ljudem, kadar umrjejo.«

Živko sam je imel, ko je to pripovedoval, obraz zamaknjene svetnika, toda nenadoma me je v opazovanju njegovega obraza zmotil Žabko, ki se je bil, ker mu bratova krotka povest nikakor ni ugajala, zgubil na vrt, kjer ga je pri preiskovanju nekega osirja pičila osa, nakar je zagnal strašanski vrišč. Pritekel je k meni, jaz sem ga brž vzel v naročje, on pa je zaihtel:

»Ujckaj me! Daj 'Zabko neki dan'!«

Ujčkal sem ga na vso moč in ga nežno ljubkoval, toda zopet je zaihtel:

»Daj 'Zabko neki dan'!«

»Kaj hoče imeti otrok?« sem vzkliknil.

»On bi rad, da mu zapoješ 'Vprašuje Drago neki dan',« je rekel Živko. »Zmerom, kadar si kaj

naredi, hoče, da mu mama to zapoje, potem pa neha jokati.«

»Jaz te pesemce ne znam,« sem rekel. »Žabko, ali ne bi bila prav tako dobra: 'Ptiček prav majhen je'?«

»Ti bom jaz povedal, kako gre,« je rekel Živko in takoj začel peti naslednjo pesem, vrstico za vrstico, jaz pa sem ponavljal za njim besede in napev:

Vprašuje Drago neki dan: Pogledam v sobo mamino,
»Oj, kje je moj košek? morda je tam, ljudjé,
Gotovo ga je kakšen grd kermuca v mamin naslanjač
odnesel mi fantèk! najrajši spančkat gré!

In muca, kam je ta prešla? Oj, mama, mama, pojdi sem!
Le kaj naj jaz storim? Poglej ta kupček ti:
Kje naj svoj ljubljeni košek košek in muco, ki v koškù
in muco spet dobim? v klobčiček zvita spi!«

Kje se je uporabnost te pesemce na čudne bolečine mojega nečaka pokazala, nisem mogel ugeniti, toda ko sem jo odpel, se je njegovo ihtenje z vzdihom olajšano končalo.

»Žabko,« sem rekel, ali imaš strica Hinka kaj rad?«

»Da, jad te imam.«

»Potem mi pa povej, kako te ta smešna pesem potolaži.«

»Dobjo mi stoji, da pječ vse mine,« je odgovoril Žabko.

»Ali ti ne bi prav tako dobro storilo, če bi ti zapel 'Pleši, pleši, črni kos'?«

»Ne, cejnikoša ne majam. Cejnikoša bi jaz pječi ubou, ce bi mi kaj hotu.«

S to skrajno jasno opazko je bil najin pogovor o tem posebnem predmetu končan. Toda po glavi mi je šinila neprijetna misel: če se ni morda duševna zmedenost, ki je nekoč od časa do časa mučila Heleninega in mojega starega očeta, spet pojavila v tem njegovem najmlajšem potomcu. Iz te misli me je predramil Živko, ki je zaupno pripomnil:

»No, stric Hinko, zdaj dobiva piščalke, mi-slim.«

Ravnal sem po nasvetu in se napotil v gozd. Že leta in leta nisem imel prilike, da bi iskal lesa po gozdu; prav zares, od vojske sèm že ne, ko sem se učil, kakšen les dá najbolj vroč in izdaten ogenj. Lesa za piščalke pa že nisem iskal, lahko rečem, skoraj četrti stoletja ne. Različne misli, ki jih rode taki spomini, so mi grozile, da me spravijo v nastrojenje, ki bi se bilo nemara končalo s kako slabo pesemco, da me nista nečaka

neprenehoma vpraševala stvari, kakršne znajo vpraševati samo otroci. Ko sem bil piščalke naredil, sem z godbo korakal na kraj, kjer je raslo trstje. Bil je prav tak kraj, kakršnega se otroci že po prirodnem nagonu veselijo, pogreznjen, vlažen in močvirnat, s potokom, ki se je izdajalsko skrival pod praprotjo in travo, ki se je nagibala čezenj. Otroka sta že na oko poznala rastlino, ki je nosila trst, in vsako najdbo oznanjala z veselimi vriščem. Spočetka sem brž pogledal k potoku, kadar je kak vrišč vznemiril zrak. Polagoma pa sem se na to navadil in moja pozornost se je obrnila do nekaterih izrednih vrst praproti.

Toda hipoma je cela vrsta krikov napovedala, da je nekaj narobe, in preko visoke praproti sem zagledal droben, skoraj do smrti preplašen obrazek. Živko je pritekel bratu na pomoč, a je kmalu prav tako globoko kakor Žabko tičal v gostem črnem mulju na dnu potoka. Brž planem na pomoč, se vstopim kobaloma nad potok in pomolim vsakemu po eno roko, kar se mi na eni strani ruša vda in s krasnim pljuskom se vderem sam vanj.

Ta dogodek je spravil klavnega Žabka v prisrčen smeh, toda jaz zase ne morem reči, da sem bil svoje nezgode preveč vesel. Že v čisto vodo pasti ni prijetno, četudi človek postrví lovi; toda z belimi hlačami na sebi in nenadoma skoraj do kolen vdreti se v naročje zemlje, je popolnoma druga stvar. Hitro sem pograbil otroka in ju zmetal na trato, potem pa prikoračil tudi sam ven in se skušal otresti, kakor sem videl, da se otrese novofundlanski pes. Otresanje pa je bilo brez uspeha, povzročilo je samo, da se mi je hlačnica žalostno opletala okoli gležnja in mi cele potoke umazanega glena po kapljah spuščala v čevelj. Moj lepi sivi klobuk, ki mi je bil padel z glave kraj potoka, je bil ves oškropljen, ko sem prišel ven. Z nemim ogorčenjem sem pogledal svojega najmlajšega nečaka.

»Stric Hinko,« je rekel Živko, »to je bilo pa zares lepo od Bogca, da je naredil, da si ti pri nas, drugače bi bil Žabko utonil.«

»Da,« sem rekel, »ampak jaz bi ne imel nič zoper —«

»Tic Inko,« je privihral Žabko k meni, me potegnil k sebi in me pobožal s svojo blatno, črno roko po licu, »jaž te imam jad, zato ki ši me iz vode potegnu.«

»Je že dobro, no,« sem rekel, »zdaj pa kar brž domov,«

Pot domov je držala mimo ene same hiše, ki je bila pa tako skrita med drevjem, da njeni stanovci niso mogli videti na cesto. Res smo bili na priljubljeni vozni cesti, toda do doma smo imeli samo pet minut in bi se lahko umeknili v gozd, kadar bi slišali prihajati kak voz. Aha! Že je prihajala kočija in mi — ali je že videl kdo tako klavarno gručo? V kočiji so sedele dame, toda, ali je bilo mogoče? Seveda je bilo! Ali je hudobni duh, ki spremlja ta dva otroka povsod, pošiljal zmerom svojega služabnika po gospodično Majnikovo, preden je začel svoje delovanje? Da, ona je bila, kakor vedno sveža, ljubka, zala, skušaje gledati ravnodušno, toda silno zardela od tega prizadevanja. Kaj bi povešal oči, ko me je pa že spoznala. Zatorej sem jih obrnil vanjo in jo gledal bržkone prav tako kakor v vojski, kadar smo se spopadli s konjenico, samo nemara še nekoliko izzivalneje.

»Kakor je videti, ste se vsi trije zares prav dobro imeli,« je rekla z vljudnim nasmehom, ko se je peljala mimo. »Ne pozabite, prosim; jutri popoldne me obiskati!«

Blaženo dekle! Njeno srce je bilo prav tako kakor njene oči. Vsaka mlada gospodična bi se ob taki priliki na vso moč smejala, toda ona se je brž potrudila, da me je rešila zadrege. Taka velikodušna ženska zasluži, da... Prav tu sem se zasačil, kako so mi lica vsa zagorela pod blatom, s katerim mi jih je bil Žabko namazal, in vodil sem naš umik z večjim ponosom, kakor bi imel morda po svoji zunanosti pravico, in potem izročil nečaka služkinji s samozavestjo častnika, ki se je vrnil z velikim številom sovražnikov, ki jih je bil sam ujel. Urno sem se iz zamazane obleke preoblekel v svojo najboljšo, ne da bi koga pričakoval, temveč ker sem čutil nenadno povišanje spoštovanja do samega sebe. Ko sta otroka že ležala v postelji, jaz pa nisem imel razen svojih misli nobene druge družbe, sem prebil eno ali dve prekrasni uri s tem, da sem si po možnosti predočeval nekatere izpremembe v svojem življenju, na kakršne si prej nikdar nisem upal misliti.

V ponedeljek zjutraj sem bil že s sončnim vzhodom na vrtu. Ta dan je moral Žabko nesti gospodični Majnikovi svoj spokorni šopek in namenil sem se bil, da bodi ta pokora kar najmičnejša. Skrbno sem pregledal vse obrobke, gredice in posamezne nasade cvetic, dokler jih nisem imel tako natanko v glavi, kakor bi jih bil s črnim in peresom popisal. Ko sem to končal, sem vprašal služkinjo, kako je z neumazano obleko

Sl. 65. Andrej iz Ottinga: glavi naročnikov slikarije v votivni sliki v Slovenj Gradcu.

mojih nečakov. Izložila je predme vso njuno opravo in ko sem jo kos za kosom natanko pregledal, sem izbral obleko, katero naj bi otroka popoldne oblekla. Potem sem ji povedal, da gresta po kosilu fanta z mano obiskovat neke gospe in da želim, da ju kar najskrbneje umije in obleče.

»Samo povejte mi, gospod, katero uro pojdete, pa bom eno uro prej začela,« je rekla. »Samo tako je mogoče, da vam za gotovo ne bosta delala nečasti.«

Za zajtrk smo imeli med drugim tudi nekaj dušenih ostrig, ki so nam jih podali na krožnikih za juho.

»O Žabko,« je kriknil Živko, »krožniki z želvo so spet tukaj. To sem jih vesel!«

»U-i, kjozniki z zejvo,« je zaevlil Žabko.

»Kaj za Boga pa to pomeni, otroka?« sem vprašal.

»Čakaj, ti pokažem,« je rekel Živko, skočil s stola in prinesel svoj krožnik z ostrigami previdno k meni. »Zdaj pa daj glavo prav pod moj krožnik in poglej gori, pa boš videl želvo.«

Za hip sem pozabil, da nisem v gostilni, prijel krožnik, ga držal kvišku in pregledal dno.

»Tukaj!« je rekel Živko in pokazal na barvasto tovarniško znamko. »Ali ne vidiš želve?«

Takoj sem ukazal Živku, naj gre na svoj sedež, in se nisem zmenil niti za Žabkovo opazko:

»To šo zejve, ampak te ne mójejo okoji jažit kakoj djuge zejve.«

Po zajtrku sem posvetil največ pozornosti sebi. Še nikdar se mi ni zdela moja oprava tako

skromna in tako slabo sestavljena, še nikdar se nisem pri britju tolikokrat urezal, še nikoli niso bili moji čevlji tako premalo svetli.

Slednjič sem opustil svoje prizadevanje glede zunanosti in se ves posvetil šopku. Narezal sem si cvetic, da bi bil z njimi skoraj lahko okrasil cerkev, in potem neusmiljeno zavrgel vsako, ki je imela le količkaj napake. Ko sem sestavljal šopek, sem užival dobrotno pomoč svojih nečakov in sem bil prisiljen, udeleževati se pogovora, ki so ga navdihnile cvetice.

»Tic Inko,« je rekel Žabko, »kaj je v nebeših tudi tako pouno joz kakoj tukaj? Žakaj pa potjej angeji štjan jétajo, ce je ješ tako?«

»Stric Hinko,« je rekel Živko, »kadar gredo listi gor in dol in se okrog sučejo, ali se takrat z vetrom pogovarjajo?«

»I, mislim, da se, dragi moj.«

»Stric Hinko, za koga boš pa naredil ta šopek?« je vprašal Živko.

»Za neko damo, za gospodično Majnikovo, za tisto gospodično, ki nas je včeraj popoldne videla vse umazane.«

»O, njo imam jaz rad,« je rekel Živko. »Ona tako lepo in vablivo gleda kakor potica, kakor bi bila dobra za v usta, o, jaz jo imam hudo rad, ali ti ne?«

»No, jaz jo pač zelo respektiram, Živko.«

»Spektiraš? Kaj pa se to pravi — spektirati? Jaz ne vem, kaj to pomeni.«

»No, to se pravi, da je ona po mojem dama, zares mična dama, samo da je ona najljubkejša vrste dama na svetu, tiste vrste oseba, ki bi jo rad videl vsak dan, to se pravi, rajši videl kakor vsako drugo.«

»O, potlej je pa spektirati in rad imeti vseeno, ali ne, stric Hinko?«

»Živko,« sem vzkliknil nekoliko naglo, »skoči k Jerici po konček motvoza, pa brž!«

»Že grem,« je rekel Živko odhajaje, »ampak je vseeno, jeli?«

(Dalje prihodnjič.)

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA CERKVENEGA SLIKARSTVA

Nadaljevanje / France Stelè

Pri podrobnem razboru njegovega dela se nam odkrije na prvi pogled nevsiljivi in hladni slikar Andrej iz Ottinga kot slikar, ki ga odlikuje velika pripovedna nadarjenost in globoka, versko in duhovno poglobljena izraznost. Pokaže se tudi, da je na videz sirovi realizem, ki se izraža v robato nelepkih obrazih njegovih oseb, bržkone koncesija stremljenju časa, ki je bil že ves usmerjen v vsakdanjo resničnost in se je od pobožno spekulativnega idealizma vedno bolj obračal k mikavnosti vsakdanjega življenja. V tem naziranju nas potrjuje posebno votivna slika, v kateri je na slavoloku ob svojem pasijonu naslikal Andrej naročnika slike in njegovo ženo, ki varovana po angelu kleče premišljujeta skrivnost Gospodovega trpljenja. V tej sliki je ustvaril Andrej dvoje po svoji resničnosti najbolj prepričevalnih portretov, kar se nam jih je v Sloveniji ohranilo iz srednjega veka (sl. 65). Vsakdanje prepričevalna resničnost teh dveh glav se tako izrazito loči od idealno lepe glave angela, ki ju varuje, da ne more biti dvoma, da je slikar v njih posnel resnične ljudi, čeprav je anatomska zgradba teh dveh glav v bistvu enaka anatomskega tipu ostalih glav v pasijonu. V istem osnovnem tipu idealizirana glava angela pa nam dokazuje, da bi bil Andrej zmožen, slikati tudi idealno lepe obraze, če bi po svojem globljem teženju ne bil imel za pravilnejše, upodabljati vsakdanjo resničnost. Toda kljub navidezni nepriljubljenosti svojih ljudi se ta severni sodobnik z uspehom postavlja ob stran največjemu mojstru nabožno idealiziranega izraza v umetnosti, fra Angelicu, ki je umrl leta 1455, nekako ob času nastanka slovenjegraškega pasijona. Na fra Angelica spominja pri Andreju tudi za oba značilna slogovna zaostalost, kajti kljub izrazitemu realizmu obrazov se giblje Andrejeva umetnost v vseh ostalih slogovnih sestavinah še popolnoma v konvencionalnem okviru gotskega idealizma prve polovice 15. stoletja. Po močno stopnjevanem izrazu je doseglo srednjeveško versko slikarstvo v Andrejevem delu v Sloveniji enega svojih viškov.

Nobenega dvoma ni, da je bil Andrej slikar nadpovprečnih sposobnosti, in ne moremo se izogniti vprašanju o njego-

vem umetnostnem poreklu. Imamo pa edino dva kažipotata, ki nas moreta približati temu cilju: njegovo ime in značaj njegove umetnosti. Ker nam ime von Otting samo nič točnega ne pove, bomo dali prednost drugemu kažipotu in še enkrat na kratko poiskali umetnostne značilnosti slovenjegraškega pasijona. Pripovednost in globoka nabožnost sta brez dvoma osebni lastnosti slikarja Andreja, zato ju tu ne upoštevamo, čeprav nam ga kot umetnika najbolj približujejo prav slike, ki so najbolj izrazite po tej strani, kakor n. pr. Izgon kupčevavcev iz templja, Jezus in grešnica, Kaifa si trga obleko, Jezus pred Herodom, Kronanje s trnjevo krono, Srečanje z Materjo, Simon Cirenski pomaga Jezusu nositi križ, Objokovanje s križa snetega Jezusa in podobno. Važnejše se nam zde čisto slogovne značilnosti, tako že omenjena konservativnost, ki se izraža v prostoru, v katerem se vršijo prizori, v oblikovanju skupin in v značaju pokrajinskega pozorišča, kolikor nastopa v ozadjih. Še važnejša je učinkovita ekspresivnost izraza, ki je psihološko poglobljen; videli smo pa tudi tu, da se n. pr. v sliki Objokovanja s križa snetega Jezusa naslanja na stoletno dobro tradicijo izražanja žalosti. Najvažnejša med temi potezami pa je težnja slikarja Andreja, da svojo nabožno, zgovorno pripovedno vsebino učinkovito in pretresljivo izrazi v vsakdanje resnični, pogosto kar kmečko poljudni realistični obliki. V tem se je naš slikar tudi najbolj približal težnjam upodabljaljoče umetnosti svojega časa.

Od dela. (Fot. Fr. Krašovec.)

V slovenskem gradivu srede 15. stoletja slikar Andrej, kakor smo ga pravkar označili, nima ožjega sorodnika. Popolnoma tuj je že njegov hladni, a kakor smo videli, skrajno tenkočutno zasnovani kolorit. Konservativnost sloga, ki se v glavnem komaj odmika od »trecentističnega« ideala prvih desetletij 15. stoletja, je sicer v tem času v alpski umetnosti splošno značilna in smo jo podčrtali že pri Janezu Ljubljanskem. Nikakor pa ne ustreza temu ozračju realistični tip obrazov, kot ga slika Andrej in ki je idealistično »lepemu« tipu, ki vlada takrat še pri nas, popolnoma tuj. Težnja po psihološki poglobitvi izraza je sicer v tem času splošna, vendar je njena oblika pri Andreju drugačna kakor sicer v sodobnem slovenskem gradivu. V primeri z nekam aristokratsko zadržanostjo in odličnostjo izraza pri Janezu Ljubljanskem, pri delih kroga slikarja na Mačah v Sloveniji, pri delih kroga gerlamoškega slikarja na Koroškem in podobnih je Andrejeva oblika naravnost kmečko vsakdanja.

Prav te v slovenskem gradivu po izrazitosti osamljene značilnosti, ki jih srečujemo pri Andreju iz Ottinga in katere družijo njegova dela v osebno enoto, te značilnosti pa tvorijo za nas podlago, na kateri moremo zaslediti širok tok novih stremeljenj, po katerih se srednjeevropska upodabljalna umetnost od začetka tridesetih let 15. stoletja dalje obrača od izročene idealizma k vsakdanji resničnosti poznogotskega realizma, ki od srede 15. stoletja dalje odločno prevladuje. V gradivu, ki prihaja v poštev za oblikovanje umetnostnega izraza alpskih dežel v tej dobi, se odlikujejo po svoji tovrstni važnosti predvsem dela Konrada Witza, ki je deloval v Konstanzu in Baslu, Hansa Multscherja v Ulmu in Konrada Laiba-Pfeniga v Salzburgu. Delo vseh treh, za nadaljnjo usodo srednjeevropskega slikarstva osnovno važnih slikarjev, posebno prvih dveh, ki spadata med prvoboritelje gotskega realizma, se opira v svojem napredku na razvoj burgundsko-nizozemskega slikarstva. Ti vplivi pa se značilno samostojno oblikujejo, tako da nastane izrazit južnonemški tip, ki se je najpopolneje izrazil v delih zgoraj imenovanih mojstrov, katere vse veže švabska domovina. Težnja po resničnosti v umetnosti je našla prav v delu Hansa Multscherja nekam kmečko robato obliko, ki je notranje zelo sorodna realizmu Andreja iz Ottinga. Težnja po psihološki karakteristiki izraza v okviru iskanega realizma pa je našla največji izraz prav v delu tretjega, po svojem bivališču Sloveniji najbližjega teh mojstrov, Konrada Laiba-Pfeniga. Po svojem razmerju do umetnostnega izraza in realizma

spada Andrejevo delo prav lepo v okvir te, za razvoj srednjeevropskega slikarstva sredi 15. stoletja osnovno važne struje.

Bolj kakor te splošne podobnosti pa je za naše raziskovanje važno, da ima anatomsko tako značilno, obrazom slovenske slikarske sodobnosti prav nič sorodno zgrajeni izraz lic Andrejevih oseb svojega najožjega sorodnika prav v glavah ljudi na slikah Witza, Multscherja in Laiba-Pfeniga. Primerjajmo samo glave apostolov iz slike Binkošti v Slovenj Gradcu (slika 66) ali portretne glave na sliki 65 z glavo razoglavega mladeniča na sliki Konrada Witza »Sabohtai in Benaja se bližata Davidu« v umetnostni zbirki v Baslu, ali glavo kralja Ahasverja na sliki Ahasverja in Estere istega slikarja v Baslu. Primerjajmo dalje poudarjeno resničnostni, čeprav tipično pretirani izraz po strukturi Witzevim sorodnih glav na slikah Hansa Multscherja Kristus pred Pilatom ter Simon pomaga Jezusu nositi križ v muzeju cesarja Friderika v Berlinu. Primerjajmo končno z Andrejevimi glavami strukturo in izraz glav na slikah Konrada Laiba-Pfeniga v Narodni galeriji na Dunaju, v stolnici v Gradcu in v mestnem muzeju v Ptujju. Prepričali se bomo, da je izredno izrazita anatomska zgradba Andrejevih glav in tudi njih izraz v ozkem sorodstvu s tipom glav imenovanih treh slikarjev.

Tudi nekatere druge poteze Andrejeve umetnosti kažejo na sorodstvo s tem krogom. Tako je kmečko realistični izraz soroden predvsem izrazu Multscherjevih del, s katerimi ga veže tudi težnja po pripovednosti. Vidimo tudi sorodnosti v kompoziciji, tako posebno v prizoru s Simonom Cirenskim. Na isti način tudi oba zapirata ozadje s tesno natlačenimi skupinami, pred katerimi se kakor pred reliefnim ozadjem vrši prizor. Otročaja, ki na sliki Kristusa pribijajo na križ v Slovenjgradcu jašeta konjička na palici, ščujeta psa na Jezusa in mečeta kamenje vanj, srečujemo na Multscherjevi sliki prizora s Simonom, ko se zabavajo s tem, da kamenjajo Jezusa. Po kompoziciji sta sorodni tudi Multscherjevo in Andrejevo vstajenje.

Te ugotovitve, po katerih moremo domnevati, da srečujemo v Andreju iz Ottinga slikarja, ki je prišel v Slovenijo iz južne Nemčije oziroma Švabske, pa imajo svoje dopolnilo v slikarjevem imenu, ki se zdi sedaj končno veljavno ugotovljeno kot »Andre maller von Otting«. Za določitev kraja, po katerem se naš slikar imenuje, prihajata v poštev obliki Otting in mogoče še Oetting. Prvo srečujemo samo na Švabskem,

drugo, nam bliže, v občini Haschberg na Koroškem, a kot Alt- in Neu-Oetting na Bavarskem. Ker umetnostne značilnosti dela našega slikarja kažejo tako določno v krog švabskih slikarjev iz srede 15. stoletja, mislimo, da je edino dosledno, če domnevamo, da se naš slikar imenuje po kraju Otting na Švabskem. To se nam zdi še tembolj pravilno, ker se tudi oni izmed treh slikarjev, ki je po kraju svoje delavnosti, Salzburgu, najbolj blizu Sloveniji, imenuje po tem krajevnom imenu. O Konradu Laibu-Pfeningu imamo namreč iz leta 1448 zapisek, da je »purtig von Eyslingen in der von Oting landt«. Tako se naš slikar tudi po imenu svoje domovine približuje Švabu Konradu Laibu-Pfeningu.

Mogoče pa je dovoljena še ena domneva, da je Andrej zašel v Slovenijo iz svoje švabske domovine prav po delavnici vodilnega mojstra Konrada Laiba-Pfeninga, čigar eno glavnih del, Veliko križanje iz leta 1457, je ohranjeno v stolnici v Gradcu; v sami Sloveniji, v Ptuj, pa imamo njegovo tretje doslej znano glavno delo, z graško sliko nekako istočasni, stilistično nedvomno Laibov tridelni oltar Marijine smrti. Vprašanje je, ali so bila ta razmeroma velika dela importirana v Gradec in Slovenijo iz Salzburga, ali pa mogoče celó dokazujejo, da je Konrad Laib del svojega življenja prebil kje bliže Sloveniji in ta dela tu izvršil. Uspešni raziskovavec avstrijskega gotskega slikarstva te dobe, dr. Karel Oettinger, me je pravkar opozoril na verjetnost, da se je Laib v petdesetih letih preselil iz Salzburga, kjer je v štiridesetih letih 15. stoletja njegovo delovanje zanesljivo izpričano, v Gradec in tam prebil ostali del življenja. V oporo tej domnevi more služiti tudi razmeroma veliko delo, ki ga je izvršil za Ptuj. S to domnevo pa dobiva doslej tudi umetnostno osamljeni slovenjegraški pasijon svojo logično oporo, ako domnevam v Andreju iz Ottinga, ki je po svojem umetnostnem značaju še najbolj soroden zgoraj omenjeni skupini švabskih umetnikov, slikarja iz graške delavnice Konrada Laiba-Pfeninga, ki je zašel iz svoje švabske domovine s to delavnico preko Gradca v naše kraje.

Sl. 66. Andrej iz Ottinga: glave apostolov v sliki Binkošti v Slovenj Gradcu (1450—1460).

Tako nam skrivnosna osebnost slikarja Andreja iz Ottinga odpira nove zanimive poglede v umetnostno snovanje v naši domovini v gotski dobi.

HREPENENJE

Ksaver Meško

Pa ptička mi je zapela
na hruški pred hišico,
zapela in odletela —
o da bi mogel za njo!

Da mogel bi z njo v daljave,
da mogel pod sinje nebo,
da mogel v nebeške višave,
kjer vse boleti umró.

A človek sem in pripet sem
na prah, na blatno zemljó.
Ko ti, o ptička, poet sem,
in vendar ne morem s tabó.

A tiho! Saj ura prišla bo,
telesnosti se sprostim,
odpadla vsa teža sveta bo,
in više ko ti poletim.

MINLJIVOST

Ksaver Meško

Tu stojim ob vrtu. Ves je v cvetju.
O življenja sanjam mladoletku:
polno sonca, cvetja in veselja,
veden praznik, vélika nedelja.
Vrt je v cvetju. Zame že jesen je.
Joj, kak naglo odcvete življenje!

PESEM O CARJU IVANU VASILJEVIČU,
MLADEM OPRICNIKU IN POGUMNEM
TRGOVCU KALAŠNIKOVU

Mihail Jurjevič Lermontov / Viktor Smolej

I.

To soncece zlato ne sije z neba
in sinji oblaki ne spremljajo ga,
to za mizo sedi, v zlati kroni blesti,
car grozni blesti, Iván Vasiljevič.
Za mizo stojijo mu strezniki,
nasproti bojarji¹ in knezi odličniki,
ob strani ponosni opričniki.²
In pije car, piruje v božjo čast,
sebi v radost in ugodje slavi svoj pir.
Nasmehne se car in ukaže tedaj,
naj sladkega vina zamorskega
mu strezniki v zlati vrč nalijó
in pijačo podajo opričnikom.
In pili so vsi, carja proslavljali.

Samo eden od njih, od opričnikov,
brhki mladenič in hrabri junak
v zlatem si vrču omočil ni brk,
povesil v zemljó je temne oči,
povesil na prsi široke glavó,
a v prsih mu grebla je misel težká.

Pa črne je car nasršil obrvi
in srepe z očmi zagledal se vanj,
kot če jastreb pogleda z višine nebes
na goloba mladiča sivokrilega —
a ni dvignil pogleda mladi junak.
— Pa ob zemljó je udaril s palico car
in hrastova tla globoko za ped
je v jezi z železno konico preklal.
Pa še zdaj se ni stresel mladi junak.
— Pa grozno besedo spregovoril je car
in dvignil je dobri mladenič oči.

»Hej, hlapec ti naš, Kiribjejevič!
Ali misel kovarno skrivaš, tajiš?
Ali častne službe naveličal si se?
Ko mesec vzide, se zvezde vzradosté,
ker jim je bolj svetel sprehod čez nebo.
A tista, ki skrije v oblak se pred njim,
se utrne in pade strmoglav na zemljó...
Nisi iskren proti nam, Kiribjejevič naš,
da bi sam bil vesel, ko veselimo se mi.
Pa iz rodbine si slavnih Skurátovih,
od družine vzgojen si Maljútine.«

¹ Bojar — plemič.

² Opričniki — telesna straža carja Ivana Groznega.

Odgovarja tako Kiribjejevič,
priklanja do pasa carju se groznemu:
»Gospodar ti naš, Iván Vasiljevič!
Ne grajaj ti hlapca nevrednega:
saj z vinom srcá ne utešiš žejnega
in težka se misel utolažiti ne dá!
A razjezil sem te, volja carska ti.
Kaznovati me daj, naj mi vzemo glavó...
Saj viteškim plečem je v breme le
in sama že sklanja k vlažni se zemljici.«

In dejal mu je car Iván Vasiljevič:
»Čemu si, mladenič, tako žalosten?
Ali raztrgal si svoj brokatni kaftán?
Ali tvoja čapka sobolja³ zmečkana je?
Ali prazen mordà mošnjíček imaš?
Ali sablja kaljena se ti skrhalo je?
Ali je konj ohromel ti, ker je slabo kovan?
Ali premagal te je v borbi s pestmi
za reko Moskvó trgovski sin?«

In je stresel nato glavico kodrasto,
odgovoril tako Kiribjejevič:
»Take klete roké rodil še ni svet
ne med bojarji doslej in med trgovci še ne.
In veselo igra še stepni moj konj.
Kot steklo gori mi sablja nabrušena
in na praznik vesel, milost carjeva,
nistem slabše oblečen, kot drugi so vsi.
Ko pojezdim, zajaham konja čilega,
grem za reko Moskvó, da sprehodim se,
ko s svilenim pasom prepašem se,
ko na glavo dem čepico žametno,
črno obšito s soboljo kožico,
na vratih tesanih dekleta stojé,
dekleta stojé, vse lepé in mladé,
nasmihajo se, šepetajo si.
Le ena ne gleda, ne nasmiha se mi,
zavija v tenčico progasto se...«

— Na sveti Rusíji, naši matjuški,
ne najdeš lepote, da bi se merila z njo.
Ne hodi, le plava — kot labodica lahnó,
gleda sladkó — kot golobica lepó,
beseda njena — kot da je slavec zapel.
Lica ji rdeče goré in žaré
kot zarja na božjem nebesu,
lase plave ima in kot iz zlata,
spletene s trakovi pisanimi,
po plečih beže ji in vijejo se,
z belimi prsmi poljubljajo se.
V trgovski družini rodila se je,
Alenka Dmitrevna zove se.

³ Soboljevina — dragocena kožuhovina hermelin.

— Kadar zagledam jo, nisem jaz več jaz,
mrtvó mi omahnejo močne roké
in drzne oči pomračijo se mi;
pustó mi je, dolg čas, pravoslavni moj car,
ko moram po svetu se potikati sam.
Iskrih konjičev naveličal sem se,
za brokatno obleko mi nič ni mar,
ni treba mi več mošnjička zlatega.

— S kom naj odslej delim še denar?
Pred kom s svojo drznostjo izkažem se naj?
Pred kom naj z brokatom pobaham se?
Odpusti me, car, v privolške stepí,
naj tam kot kazak svobodno živim.
In položil bom bujno glavico tam,
položil pod kopje sovražnikovo;
in vzeli si bodo Tatarji zli
konja dobrega, ostro sabljico,
vzeli čerkeško vojno sedelce.
A jastreb mi bo solzne oči izkljuval
in dež bo izmil moje sive kosti
in brez pogreba bo nesrečni moj prah
razvejal veter na vse štiri strani.«

Smeje se je del Iván Vasiljevič:
»Hej, hlapec ti naš, Kiribjejevič!
Pomagal ti bom v tvoji nesreči, gorjú.
Daj, vzemi moj prstan dragokámeni
in vzemi ogrlico biserno si.
Snubački preudarni poklonj se
in pošlji po njej dragocene dari
ti svoji Alenki Dmitrevni.
Če ugajal ji boš, praznujta svatbo takoj,
če pa ne vzljubi te, nič ne maraj zato.«

»O poslušaj me še, Iván Vasiljevič!
Tvoj zviti hlapec prevaral te je,
čiste resnice povedal ti ni,
ni povedal ti, da to lepo dekle
ni več dekle, je poročena že,
s trgovcem mladim je omožena že
po našem krščanskem zakonu.«

II.

Za prodajalno mizo mladi trgovec sedi,
stasiti možak Stepán Paramonovič,
po priimku nazvan Kalášnikov;
svilo razklada, meri blago,
goste z ljubeznivimi vabi besedami,
prešteva zlato, prešteva srebro.
A danes kupčija nič kaj prida ne gre:
bojarji bogati se mimo sprehajajo,
v trgovino njegovo se ne ozro.

Odzvonili Marije so v svetih cerkvah;
za Kremljem meglena zarja gori,
oblaki se mračni pode čez nebo,
metež jih goni, zavija vmes,
široki je dvor opustèl, zapuščen.
Zapira zato Stepán Paramonovič
trgovine bogate vrata hrastova,
zapira s peresno nemško ključavnico.
Varuha psa, renčača zobatega,
krog hiše spusti na verigo otvezenega.
Nato odide domov v sladke misli utopljen
k svoji mladi gospe za reko Moskvó.

In ko je prišel v svoj veliki dom,
zavzel se je Stepán Paramonovič:
Mlada žena nasproti ne pride mu,
hrastova miza ni s prtom belim pogrnjena,
pred sveto podobo svečo šele prižigajo.
In pokliče takoj staro služabnico:
»Povej mi vendar, Eremjejevna,
kam se vtáknila je, kam potajila se
v pozni uri tej Alenka Dmitrevna?
In ljubki otroci kod so in kje?
Ali lovijo se kje, ali igrajo se,
ali zgodaj tako so že spat odšli?«

»Gospodar ti moj, Stepán Paramonovič!
Takoj ti povem, kaj zgodilo se je.
K večernicam šla je Alenka Dmitrevna;
pa odšel je že pop z mlado popinjo,
prižgali smo svečo, sedli k večerji že,
a tvoja gospa se prav do sedaj
iz župne cerkve vrnila še ni.
A tvoji otroci, tvoji ljubljenčki,
niso legli spat, ne igrat se šli,
kar jokajo, plakajo, se ne umirijo.«

Od težke misli vznemiril se je
trgovec mladi Kalašnikov.
In stopil je k oknu, gledal na ulico —
na ulici pa je že temna noč,
le beli sneg pada, prekriva vse
in briše človeško sleherno sled.
A čuj! V podbojih so duri zadrlešknile,
potem slišati je, da nekdo sem hiti,
obrne se, gleda — pri Kristusu! —
mlada žena njegova pred njim stoji,
kot platno v obraz pobledele je,
plavi lasje so razpustili se ji,
vsi s snegom in ivjem so ji potreseni,
oči zro ji motnó kakor brezumne vanj,
nerazumljive besede ustne šepčejo.

Regulacijska dela v strugi. (Fot. Fr. Krašovec.)

»Oj, kod si, žena, gospa, potikala se?
 Oj, kjé si hodila po trgih, po ulicah,
 da so razmršeni tvoji lasje,
 da je obleka tvoja raztrgana vsa?
 Ali mogoče si sprehajala se,
 pirovala mordà s sinovi bojarskimi?...
 Pred ikonami svetimi nismo zato
 s teboj, o žena, zaročili se
 in prstane zlate menjali si...
 Zaprl te bom za železno ključavnico,
 zaprl za duri kovane in hrastove,
 ne boš več videla belega dne,
 ne sramotila imena poštenega mi.«

Ko je slišala to Alenka Dmitrevna,
 vztrepetala je vsa, moja golobičica,
 vztrepetala je vsa kot na jesenu list,
 bridkó, oj bridkó zajokala je
 in možu pred nóge je vrgla se.

»Gospodar ti moj, ti moje sončece,
 kar ubij me, če češ, a poslušaj me prej!
 Kot nož so tvoje besede ostré,
 zadirajo v drobno se srčece mi.
 Grozne se smrti nič ne bojim
 in nič mi ni mar, kaj ljudje govoré,
 bojim se samo tvoje nemilosti.

— Od večernic domov sem se vračala,
 sama sem šla po samotni ulici.
 Pa zazdi se mi zdaj, kot da škriplje sneg;
 ozrla sem se — nekdo hiti za menoj.
 In tedajci noge so mi klecnile,
 zavila sem vsa v tenčico svilnato se.
 A on je trdó za róke me ujel
 in govoril mi tiho šepetaje tako:
 »Kaj bojiš se me, prelepo dekle?
 Saj nisem ne tat, tudi razbojnik ne.
 Služabnik sem carja, carja groznega,
 imenujem se Kiribjejevič,
 sem iz slavne rodbine Maljutine...!«

— Le še bolj od prej sem prestrašila se,
 v nesrečni se glavici zavrtelo mi je.
 In je poljubljal me, objemati
 in med poljubi je strastno prigovarjal mi:
 »Odgovori, prelepa, kaj srce ti želi,
 premila ti moja, moja najdražja ti!
 Hočeš zlata li, hočeš li biserov?
 Hočeš kamenov svetlih, tkanine pisane?
 Kot svojo caríco ozaljšal te bom,
 vseppek ti ljudje bodo zavidali.
 Samo grešne smrti ne daj, da umrem:
 Poljubi me, oj, in objemi me,
 četudi samo enkrat za slovo.«
 In poljubljal me je in objemal me je,
 na mojih licih še zdaj goré,
 kot živi plameni razlivajo se
 goreči poljubi nesrečnikovi.
 A na vratih sosede se spogledavale so,
 kazale na naju, nasmihale se...

— Pa končno iz rok sem se iztrgala mu,
 spustila se v beg proti domu pred njim,
 a ostali v rokah sta razbojnikovih
 oglavnica lepa, predragi tvoj dar,
 in moja tenčica, v Buhari kupljena.
 Onečástil me je, osramótil me,
 pošteno ženó in brezmadežno.
 In zlobne sosede kaj poreko?
 Komú pred oči naj upam se še?

Ne pusti, ne daj, da iz tvoje zveste žené
obrekljivci zlobní norčevali bi se!
V koga, če vate ne, upam naj še?
Saj na belem sem svetu sama siročica:
rodni oče moj v vlažni zemljici spi,
ob njem že leži moja mamica,
a starejši moj brat, saj dobro veš sam,
je v tujini izginil nekje brez sledu,
a mlajši moj brat je še majhen otrok,
še majhen otrok in brez pameti...«

Tako je dejala Alenka Dmitrevna
in grenke solze pretakala.

In Stepán Paramonovič poslal je nato,
da pokličejo mlajša brata oba.
In prišla sta bratca, poklonila se mu
in take besede dejala sta mu:
»Povej nama, Stepán, najstarejši naš brat,
kaj zgodilo se je, kaj pripetilo se ti,
da v črni si noči po naju poslal,
ko tema že leži in škriplje mraz?«

»O bratca predraga, naj vama povem,
da nesreča z menoj prigodila se je,
našo družino pošteno onečastil je
carjev opričnik, zli Kiribjejevič.
A take sramote požrl ne bom,
ne bo je preneslo moje mlado srce.
Ko jutri vršil se bo boj na pesti
pred samim carjem za reko Moskvó,
jaz pojdem tedaj nad opričnika,
se do smrti bom bíl, do poslednjih moči.
Če on me pobije, pojditá vidva,
za sveto pravico udarita se.
Nič, bratca predraga, ne ugovarjajta mi,
sta mlajša kot jaz, bolj svežih moči,
manj greha na vaju je nakopičilo se,
pa se vaju mordà usmili Gospod!«

V odgovor brata dejala sta mu:
»Kamor veter potegne pod obokom neba,
tja poslušno oblaki zaplavajo.
Ko sivi orel zažvižga ostró
ter v krvavo dolino, kjer je boj divjal,
na gostijo pokliče trgat mrtvece,
takoj prileté mladi orličí na klic.
Ti starejši si brat, drugi oče si nam;
sam stori zato, kakor znaš in veš,
a midva te, brat, ne zapustiva nikdár.«

III.

Nad belo, veliko, zlatoglavo Moskvó,
nad kremeljsko steno belokámeno,
izza daljnih gozdov, izza sinjih gorá,
kot da pleše, se zлива preko lesenih streh,
sive oblake razganja pred seboj,
dviga se, vstaja zarja rožasta.
Vrgla je kodre zlate čez svet,
umiva si s snegom razsutim obraz.
Kot rado v zrcalce dekle se ozre,
tak zarja smejoča se gleda v nebo.
A zarja rumena, kaj zbudila si se?
Od kakšne radosti razigrana si vsa?

Hej, prihajali so in zbirali se
borci pogumni, vitezi moskovski,
za reko Moskvó, da se poskusijo,
sprehodijo se, razvedre na praznik vesel.
I car je s svojim spremstvom prišel,
prišel z opričniki, bojarji visokimi,
in ukazal je, da verigo srebrno razpno,
v členkih s čistim zlatom zvarjeno.
Ogradili so prostor pet in dvajset sežnjev z njo,
da na polju se tem borci udarijo.
In velel je nato Iván Vasiljevič:
»O mladci pogumni, kaj skrivate se?
Razveselite carja, svojega batjuško!
Vstopite v široki, z verigo opasani krog.
Kdor bo koga pobil, ga bo car nagradil,
a Bog mu pomagaj, kdor bo pobit!«

Takoj je vstopil junak Kiribjejevič,
se carju do pasa poklonil molče,
s pleč širokih žametni kožuh snel,
uprl se v bok z desno roko,
si z drugo popravil svetlordečo čapico
in čakal tako sebi nasprotnika...
Trikrat so klic gromki zaklicali —
pa niti eden borivec se ganil ni,
kar stojijo vsi, drug drugega sujejo.

Po bojišču opričnik sprehaja se,
strahopetnim borivcem posmehuje se:
»Kako umolknili ste in zamislili se!
No — končno naj bo — radi praznika —
odpusil bom borca živega,
da le razveselim carja batjuško.«

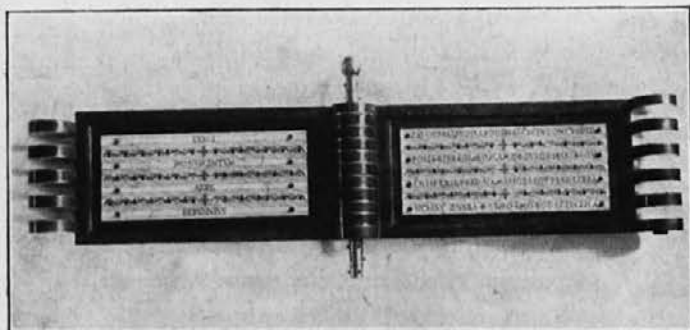
V tem množica se razmakne na dve plati
in že stopa v krog Stepán Paramonovič,
mladi trgovec, borivec, junak,
nazvan po priimku Kalášnikov.

Pokloni se groznemu carju najprej,
potem belemu Kremlju in vsem belim cerkvam,
potem vsemu ljudstvu ruskemu.
Gorijo Stepánu oči kot sokolove,
v opričnika srepo upirajo se.
Postavi Stepán se nasproti opričniku,
nadeva si težke rokavice za boj,
v mogočnih plečih vzravna se
in gladi si bradico kodrasto.

In rekel mu je Kiribjejevič:
»O povej mi in dej, dobri mladenič moj,
odkod je tvoj rod, katere rodbine si,
kakšen priimek imaš, kako imenuješ se?
Da bom vedel, po kom naj panihido⁴ pojo,
da mogel bom s čim pobahati se!«

Odgovarja tako Stepán Paramonovič:
»Imenujejo me Stepána Kalašnikova,
a rodil od očeta se poštenega sem
in vedno sem živel po zakonu Gospodovem:
nisem nikoli nikdar sramotil tuje žene,
nisem hodil na rop v krilu temne noči,
pred dnevno svetlobo se nisem tajil.
Za enim od naju bodo peli pogrebnico,
prav kmalu, že jutri v poldanski čas;
in eden od naju se lahkó bo bahal,
ko s prijatelji junaki bo gostil se in pil.
Ne da šalil bi se, ne da bi norce bril,
sem nasproti ti stopil, poganski ti sin,
na strašni boj sem prišel, na poslednji boj!«

Ko slišal je to Kiribjejevič,
pobleдел je v obraz kot jesenski sneg
in drzne oči so zameglile se mu,

Spominska knjiga v lesu. Nadškofu Jegliču za 85letnico podelili bivši dijaki iz Št. Vida. (Izvršil ing. arch. Tomo Štrukelj.)

Posvetilo:	Zavodi beli kot labodi
Exegi monumentum	blešče se v soncu sred polja.
aere perennius.	Kjerkoli romamo, povsodi
Postavil sem spomenik,	blesk sončnih kril pred nami hodi,
od bron trdnejši.	kot pred izbranci luč z neba.
	Vemo: smo rod iz Jegliča.

⁴ Panihida — pravoslavne pesmi in molitve za umrli.

prek silnih pleč ga oblił je mraz,
na ustnah razprtih mu zamrl je glas...

Molče se na polju junaka razhajata,
začenjata boj, boj do poslednjega.
Zavihtel je pest Kiribjejevič,
vprvo udaril trgovca Kalašnikova,
po sredi prsi udaril ga —
zahreščale so prsi mladeniške,
opotekel se je Stepán Paramonovič;
na prsih širokih mu visel je križ meden
z ostanki svetimi iz Kijeve,
in skrivil se je križ, se v prsi zaryl;
kot rosa spod križca je zakapala kri.
In dejal si je v duši Stepán Paramonovič:
»Kakor sojeno je, tako zgodilo se bo;
za pravico ostanem do zadnjega.«
In ustopil se je in pripravil se,
vse sile napel in zbral vse moči
ter udaril nasprotnika opričnika
naravnost v levo sencè z vso svojo močjo.

In mladi opričnik je zastokal lahno,
opotekel se in zgrudil mrtèv;
zavalil se je na ta hladni sneg,
na ta hladni sneg kakor smrečica,
kakor smrečica, v jelovju usekana,
pod smolno korenino podsekana.

Ko videl je to Iván Vasiljevič,
raztogotil se je, udaril ob tla z nogó
in črne preteč nasršil obrvi.
Zgrabiti velel je trgovca pogumnega
in priversti ga koj pred svoje oči.

In tako je dejal pravoslavni mu car:
»Odgovori po vesti in resnici takoj:
ali po svóbodni volji ali le nehote
si do smrti pobil služabnika zvestega mi,
Kiribjejeviča, borca najboljšega?«

»Povedal ti bom, pravoslavni moj car:
Ubil sem ti ga po volji svóobodni,
a zakaj in čemu, tega tu ne povem,
to razodel bom samo Bogu edinemu.
Véli svojim ljudem, naj me kaznujejo,
naj na tnalno poneseš svojo grešno glavico;
ne pozabi samo mojih majhnih otrok,
mlade vdovice moje ne zapusti nikar
in mojih bratov obeh s svojo milostjo...«

»Dobro to zate, otrok ti moj,
trgovski sin, borec pogumni ti,
da odgovoril si mi, kot narekuje ti vest.

Mlado tvojo ženó in tvoje sirotice
vzdrževal bom iz svoje blagajnice.
A bratoma dal bom, da od današnjega dne
po širnem vsem carstvu, po ruskih pokrajinah
trgujeta prosta davkov, carin.
Ti sam pa boš stopil, otrok ti moj,
na oder morilni, na morišče vzvišeno
ter tam položil bujno glavico.
Sekiro bom dal, da jo nabrusijo,
in rablju ukazal, da kar najlepše obleče se,
z največjim zvonom zvoniti bom dal,
da vedeli bodo po vsej Moskvi ljudje,
da te nisem zapustil s svojo milostjo.«

Kako se na trgu zbirajo množice!
Kako žalostno poje, zavija zvon,
razglaša zlo vest na vse strani.
Po odru morilnem, morišču vzvišenem,
v rdeči srajci, s pasom, zapono svetló,
z najboljšo sekiro, kot britev nabrušeno,
sprehaja se rdeči rabelj krvnik,
zadovoljno si mane gole roké
in čaka veselo borca pogumnega;
a spretni borivec, mladi trgovski sin,
poslavlja se z rodnima bratoma:
»Oj brata mojâ, krvna tovariša,
poljubimo se, objemimo se,
zdaj poslednjikrat še, ko se poslavljamô.
Ponesita poklon Alenki Dmitrevni,
prepovejta ji, naj ne žaluje preveč,
otrokom o meni ne pripoveduje naj.
Poklonita se domu roditeljskemu,
poklonita se vsem našim tovarišem,
pomolita samá v cerkvi božji zamé,
za dušo mojô, za umazano grešnico.«

In kaznovali so ga, Stepána Kalašníkova,
z grozno smrtjo, sramotnim obglavljenjem.
In nesrečna glavica ločila se je,
se v krvi po tnalu potočila je.

Pokopali so ga za reko Moskvó
na polju odprtem med tremi cestami:
med tulsko, rjazánsko, vladímirsko,
holmec vlažne zemljé nasuli so nanj
in javorov križ postavili mu.
In vetri živahni se lové in šumé
prek samotnega groba, kjer še napisa ni.
In ko hodijo mimo dobri ljudje:
gre stárec mimó — prekríža se,
gre mládec mimó — ob njem obstrmi,
gre dekle mimó — pa je vsa žalostna,
gre do godci mimó — pa pesemco zapôjo.

O SLIKAH USTOLIČENJA KOROŠKIH VOJVOD

Šaša Šantel

Ko sem nekega zimskega večera prelistoval knjige iz zapuščine svojega pokojnega očeta, sem naletel med drugim na knjigo »Vaterländische Immortellen aus dem Gebiete der österreichischen Geschichte«, ki je polna resničnih in izmišljenih zgodb iz avstrijske zgodovine. Vsako zgodbo ilustrira čedna risba, natiskana s kamnotiskom.

Med temi pestrimi ilustracijami sem našel tudi risbo, ki prikazuje zanimivi prizor ustoličenja koroškega vojvode. Pri tem mi je prišlo na misel, da sem videl ta prizor upodobljen že na razne načine. Sklenil sem zbrati s fotografsko kamero posnetke vseh takih slik, ki bi mi bile v Ljubljani dostopne. Mislil sem, da bi bilo gotovo za slovensko javnost zanimivo, primerjati te slike med seboj.

Zdi se mi pa, da moram pri objavi teh slik razen navedbe vira povedati še kaj več, kajti ta ali oni bi utegnili vprašati, zakaj take slike, ki mora vendar predvsem zanimati nas Slovence, ni še naslikal noben slovenski slikar in zakaj je sploh zgodovinsko slikarstvo pri nas popolnoma zanemarjeno.

Na slednje vprašanje pa bi bilo lažje odgovoriti, če ga razčlenimo na več določnejših vprašanj, in to:

Ali nudi naša »borna« zgodovina dovolj zanimivih snovi za zgodovinskega slikarja?

Ali je za izobrazbo slovenskega človeka zgodovinsko slikarstvo sploh potrebno?

Ali smo morda opuščali to panogo likovne umetnosti iz načelnih pomislekov proti zgodovinskemu slikarstvu?

Ali smo imeli in ali imamo sredstva za izvršitev takih slik, katerih troškovnik gotovo prekaša stroške vsake druge vrste slik?

In slednjič: ali imamo umetnika, ki bi bil sposoben naslikati dobro zgodovinsko sliko?

Kakor vidite, kup vprašanj. Odgovoril bi nanje takole:

Naša zgodovina res ni bogata s sijajnimi prigodbami, polnimi takih dekorativnih sestavin, ki zanimajo slikarja, da more dati dejanju v risbi in barvi dovolj živahnosti in če hočete teatralnega okolja. Vladali so nam tuji vladarji, túji plemiči, oblačili so naše može v uniforme svoje vojske, zidali so si gradove po svojih vzorcih; v njih so se zbirale družine takih, ki strogo vzeto ne sodijo v slovensko zgodovino. A ta je zgodovina našega kmeta in šele v zadnjem času zgodovina našega prebujajočega se meščana. Lahko smo ponosni na to svojo, na videz skromno zgodovino, kajti izšli smo slednjič le kot zmagovavci nad vsemi tujimi cesarji, kralji, knezi, grofi, baroni, valpti, ki so si domišljali, da jim bomo sužnji na veke.

In skozi stoletja žari luč tistih svetlih trenutkov, ko je naš kmet spoznal svojo moč in je pravilno zaslutil, da je ta moč nepremagljiva.

Naj navedem poleg preznačilnega obreda ustoličenja samo še dogodke ob kmetskem puntu, ki bi dali gradiva za razne slike. Podobno gradivo bi našli pri goriškem puntu. A tudi zgodovina reformacij in katoliških reformacij je polna zanimivih motivov. V mislih imam posebno dogodke iz Trubarjeve dobe, njegovo delovanje na Kranjskem, njegovo delo v Nemčiji, njegova romantična potovanja s knjigami, skritimi v vinskih sodih, itd.

A to so le primeri. Našteli bi lahko še celo vrsto zanimivih motivov, ki bi dopuščali ustvarjajočim umetnikom več ali manj svobode in to z uporabo snovi, ki so jo z živo besedo že obdelali naši pesniki in pisatelji, kakor Prešeren, Jurčič, Aškerc, Kersnik, Finžgar, Župančič, Pregelj in mnogi drugi. Gradiva gotovo ne bi zmanjkalo, če bi tudi med našimi slikarji nastalo tekmovanje v slikanju zgodovinskih slik.

Da je zgodovinska slika za posvetno vzgojo naroda vsaj tako potrebna kakor svetniška slika za versko vzgojo, temu pač ne bo nihče oporekal. Slika govori posebno mladini razumljivejši jezik od spisa ter učinkuje — če je dobra — prepričevalneje. Zgodovinska slika z zdravo tendenco — brez tendenčnosti si skoraj take slike ne morem predstavljati — je posebno v vzgojnem oziru velikega pomena.

Svoj čas smo v nemških šolah gledali slike iz avstrijske in nemške zgodovine in priznati moram še danes, da so mi nekatere ostale bolj v spominu nego marsikatera »lekcija«, ki sem jo moral takrat znati, a sem jo že zdavnaj pozabil. Za take slike danes še nimamo nadomestila, če izvzamem Jovanovićeve slike, ki se pa dogodkov iz naše ožje domovine seveda ne dotikajo.

Oporekati bi se dalo, da zavajajo slike otroka in tudi odrasle k temu, da gledajo naslikani dogodek tako rekoč z očmi avtorja, da ga torej ne vidijo takšnega, kakršen je bil v resnici, temveč kakor si ga je predstavljal slikar. Ali pa to ne velja v isti meri, ali še bolj za cerkvene slike? In vendar ne bo nihče zahteval, da se zaradi tega ne bi smele take slike obešati po cerkvah.

Važno je pač, da je slika tako naslikana, da vpliva na vzgojo naroda v nraštenem in lepotnem oziru. Saj končno vsa vzgoja temelji v preiščljivi zavestni sugestiji. V našem primeru bi morala ta sugestija predvsem vplivati na dvig narodne samozavesti. To bi dobre zgodovinske slike gotovo dosegle. Zato mislim, da je opravičena trditev: slik s prizori iz slovenske in jugoslovanske zgodovine močno pogrešamo in skrajni čas je, da se z vso vnemo brigamo za to, da jih naši umetniki čimprej ustvarijo.

So pa še strokovni pomisleki, katerih pri tej priliki ne smem zamolčati. Kdor pozna razvoj slikarstva v zadnjih desetletjih, mi bo priznal, da nove umetniške smeri niso bile prijazne zgodovinskemu slikarstvu ter so to panogo nujno izločale. V dobi porajajočega se impresionizma proti koncu minulega veka so se slikarji začeli izogibati sploh kompozicijam v delavnici in vneteje studirati pristo naravo. Tako ni čuda, da je sedaj pri velikem delu slikarjev zamrla volja za kompozicijo slik v smislu starejših mojstrov.

Eden glavnih razlogov, da je področje zgodovinskega slikarstva pri nas še neobdelano, je gotovo naša vsesplošna ubožnost. Velika zgodovinska slika more nastati samo v primernem ateljeju, zahteva izredno mnogo posebnega studija po modelih, zahteva šrambe oblek in noš in raznega pribora, z eno besedo: zahteva neprimerno več izdatkov kot vsaka druga slika. Izključeno je skoraj, da bi se pri nas našel slikar, ki bi iz svojega zmagal vse stroške. Mecenov v večjem stilu pa pri nas seveda tudi ni. Na vprašanje, kdo bi sploh mogel priti pri nas v poštev kot naročnik take slike, ne vem odgovora. Morda večje založbe, ki bi delo izkoriščale s prodajo reprodukcij, morda premožnejša društva, večje občine ali državna oblast.

O sposobnosti naših umetnikov za tako delo je težko izreči pravilno sodbo. Prepričan pa sem, da jih ne manjka, ki bi ga znali izvršiti dostojno in častno.

* * *

Vrnimo se končno k ustoličenju. Pestrost tega dogodka je privabila več nemških umetnikov, ki so prikazali ustoličenje po svoje z ilustracijami in slikami. Vsakega Slovenca bo gotovo zanimalo primerjati te umotvore med seboj ter si ustvariti sodbo o tem, ali slike ustrezajo čutenju slovenskega človeka. Točna razčlenitev slik, ki jih objavljam, bi gotovo pokazala večjo ali manjšo zgodovinsko pravilnost dogodka. Ni mi pa namen, da bi se v tej razpravi lotil take podrobne preiskave, temveč navajam le vire in — kolikor sem utegnil dognati — avtorje.

Slika 1. Bakrorez iz Valvasorjeve »Ehre des Herzogthums Krain«, II. zvezek, VII. knjiga, str. 395. Leto 1689. Avtor ni podpisan. — Kmet sedi na knežjem kamnu, ki ima obliko mize. Za njim stoje oboroženi slovenski kmetje. Vojvoda s palico je sredi svojega spremstva. Bika in konja vidimo na levi in desni strani prve vrste plemiške skupine.

Slika 2. Bakrorez iz iste knjige na strani 395. Brez označbe avtorja. Navaden maziljenec sedi na vojvodskem prestolu ter razsoja pravico po narodnih postavah. V ozadju kosci in vojaki s plamenicami.

Slika 3. Znana stenska slika na presno iz leta 1740 v celovski deželni hiši. Avtor je Jos. Ferd. Frommiller. Vojvoda prinaša kmetu, sedečemu na knežjem kamnu, svoje darove. V levici drži dolgo palico. V ozadju za pregrado je skupina kmetov, ki z živahnimi kretnjami razlagajo dogodek. Stavba v ozadju — cerkev? — s svojo romantično slikovitostjo uspešno izpolnjuje kompozicijo slike, v kateri je dejanje zelo učinkovito zgoščeno ter prikazuje samo najvažnejše osebe.

Slika 4. Jeklorez iz knjige Er. Fröhlich: »Specimen Archontologiae Carinthiae«, L. 1743. Brez označbe avtorja. Slika se nahaja na prvi strani knjige pred uvodom. Razdeljena je na dve polovici. Na levi vidimo, kako se stanovi klanjajo ustoličenemu vojvodi na kamenitnem prestolu. V ozadju vidimo knežji kamen, obdan z leseno pregrado, kjer se je izvršil malo poprej obred ustoličenja.

Slika 5. Jeklorez iz knjige: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. L. 1812. V knjigi priobčuje Hermayer razpravo »Der Kärntnerische Herzogstuhl«. Jeklorez je pridejan kot ilustracija tej razpravi. Sliko je objavil že k. k. Statthaltereis-Archiv v

Innsbrucku na zemljevidu, izdanem leta 1718. Pred to sliko je bila označba: »pinxit Ferd. Steiner, Clagenfurti«. Slika predstavlja kmeta, sedečega na knežjem kamnu in obdanega od slovenskih oboroženih kmetov, ki stoje okoli pregrade. Pričakujejo vojvodo s spremstvom in darovi (bikom in konjem), ki jih vidimo v ospredju. V ozadju Gospa sveta. Knežji kamen ima podobo mize, cerkev kaže zopet drugačno lice.

Slika 6. V bogato ilustrirani, uvodoma že omejnjeni knjigi Ant. Ziegler, Vaterländische Immortellen aus dem Gebiete der österreichischen Geschichte, Dunaj 1840, se nahaja litografija, ki kaže živahen prizor iz sprejema mladega vojvode (s palico) pred knežjim kamnom. Avtorja nisem mogel dognati. Bradati kmet, z mečem opasan, sedi na kamnu, ki je okrašen s koroškim grbom, ter stavlja z oblastno kretnjo znana vprašanja vojvodi. Narod izza pregrade (možje, žene in otroci) opazuje z zanimanjem važni dogodek.

Slika 7. Realistična slika ustoličenja iz leta 1911. Naslikal jo je weimarski slikar H. Schmidt. Barvna reprodukcija te slike je razširjena kot stenska slika (izdala tvrdka Prehlers W. & S.) po naših šolah. Kompozicija je odlična ter kaže dejanje ustoličenja v vseh podrobnostih. V ozadju Gospa sveta v romanskem slogu.

Najbrže so vse opisane slike, kakor vidimo, delo Nemcev (pri slikah v Valvasorjevi knjigi nisem mogel dognati avtorja), ki so gledali na dogodek kot zgodovinsko zanimivost ter jim je bilo predvsem važno, da so pokazali z vsem sijajem plemiški sprevod, medtem ko je kmetijski narod potisnjen več ali manj v ozadje.

Mislím, da bi moral zagrabiti dejanje z obratne strani. Živo si predstavljám množico kmetov v ospredju pregrade, ki razpravlja z važnimi obrazi o ustoličenju ter spremlja s pogledi in kretnjami samozavestno prihod vojvode z njegovim spremstvom. Vojvoda in spremstvo prihajajo iz ozadja proti knežjemu kamnu, pred katerim se je vojvoda z darovi že ustavil ter posluša vprašanja sedečega kmeta župana. Važno bi bilo, da so tipi kmetov dobro studirani, veliko pažnjo bi pa moral slikar obračati tudi na zgodovinsko pravilne noše, v kolikor jih je mogoče danes dognati. Razume se, da bi morala tudi krajina z vsem ozadjem ustrezati resnici. Koliko zanimive vsebine za slovenskega mojstra! Taka slika bi prijala našemu čutenju ter bi skrivala v sebi eno pravično tendenco, ki bi narodu govorila o časih, ko je bil še sam svoj gospod.

JEZUITSKE ŠOLSKE DRAME V LJUBLJANI

Viktor Steska

18. *Torpes, ex impii Neronis aula pius aulicus* (Torpes, pobožen dvorjan na nevernem Neronovem dvoru). Tragoedia, quam meritissimo honori, debitae observantiae illustrissimi Domini, D. S. R. I. Comitum Wolfgangi Engelberti ab Auersperg, Domini in Schön- et Seisenberg, Comitum in Gottschee, Supremi haereditarii mareschali inelyti Carnioliae Ducatus supremi Sclavoniae Marchiaeque Camerarii, S. C. M. Consilarii, nec non eiusdem inelytae Provinciae pro-gubernatoris deputatorumque praesidis, cum benemeritis de ludo litterario munificentissimus Mecaenas

praemia distribueret. In scenam dedit ludis theatri-bus illustrissima, illustris, generosa, nobilis et erudita juvenis Societatis Jesu Labaci. Anno MDCXLVII. mense febr. — Clagenfurti, apud Augustinum Burger. Četvorka, šestnajst strani.

Vsebina: Torpes, prijatelj sv. Pavla, je postal kristjan in je razžalil cesarja Nerona. Ta ga je izročil Sabeliku, da ga kaznuje. Sabelik ga je oklofotal, Torpes pa je pohlevno potrpel. Nato ga je Sabelik privezal na steber in dal bičati; steber se je prevrnil in ubil Sabelika, Torpes pa je ostal živ. Sabelikov sin je vrgel Torpesa pred divje zveri, pa te se mučenca niso lotile, nasprotno — Neronov svetovavec se je spreobrnil. Zato so obema odsekali glavo.

Naslov in besedilo je natisnjeno v latinščini in nemščini.

Glavni igravci so bili: Jakob Vrenčun, Jan. Anton Kunstelj, Friderik Jelenčič, Janez Jurij Cirian, Jurij Andrej Farcet, vsi retorji (šestošolci); drugi: baron Jan. Balt. Schrottenpach, pl. Jurij Sigfrid Lamberg, pl. Andrej Daniel Raunach, Kristof pl. Rampel iz Pazina, Mazoll. Waz, Godina, Kordič, Pregl, Pasik, Hreljanovič iz Segna itd.

19. *Ericus Disertus Frothonis Daniae Regis ex capitali hoste amicus, gener.* (Erik, kralja Frotona smrtni sovražnik, postane njegov prijatelj in zet.) Drama honori ac munificentiae in-clytorum statuum ducatus Carnioliae, dum annua bene meritis praemia largirentur, ludis publicis datum in archiducalis Societatis Jesu gymnasii theatro Labaci mense junio die 30, Anno 1712. Četvorka, osem strani.

Musices, compositore ac directore praenobili ac clarissimo Domino Joanne Georgio Gottscheer V. J. D., inelytae provinciae Carnioliae judiciorum praetoria-lium advocato jurato et phil-harmonico Labacensi.

Labaci, typis Joannis Georgis Mayr, inelyt. prov. Carniol. typogr.

Vsebina: Erik je ubil v dvoboju Vestmara, kraljevega prijatelja, in tri Vestmarove sinove. Danski kralj Frotho ga je zato na morju preganjal. Ko pa se je kraljeva ladja začela potapljati, je Erik skočil v morje in s plavanjem rešil kralja smrti. Kralj je bil tako ganjen, da ga je sprejel za prijatelja in zeta.

20. *Proposita theatra Litera ConDita AeMona Iasonis glOrIa seu Jason de Patruisui Peliae insidiis feliciter Aemonensium virtute triumphans* (Jazonova slava ali Jazon slavno premaga spletke svojega strica Pelija s pomočjo Ljubljčanov).

Ab illustrissima, perillustri, praenobili, nobili de ingenua supremae grammatices classis juventute in archiducali Societatis Jesu gymnasio Labaci in scenam datus. Die Mensis May.

Rokopis. Kronogram daje letnico 1706. Četvorka, šest strani.

Ko je Jazon v Kolhidi ukradel zlato runo, sta ga zasledovala dva nasprotnika. Prvi je bil kralj v Kolhidi. Ko pa je ta zvedel, da se upirajo domačini zoper njega, je sklenil z Jazonom prijateljstvo, da bi z njegovo pomočjo zadušil upor. Drugi nasprotnik je bil stric Pelija, ki se je hotel polastiti Jazonovega kraljestva, pa ga je Jazon premagal. Dejanje se vrši v Emoni.

21. *Das Alter ein Greuel der Jugendt.* In Chremete den Geitzhals. Von der hoch-adelichen und der Kunst der Wolredenheit ergebener Jugendt

des Ertz-Herzoglichen Gymnasii zu Laybach auf der Schaubühne vorgestellt. Den 26. Februarii Anno 1699.

Laybach, in der Mayrischen Buchdruckerey. Četvorka, štiri strani.

Vsebina: Stari Hremet postaja z leti vedno bolj skop. Žena in otroci so se tega naveličali in želé, da bi umrl. S pomočjo propalih dijakov mu hočejo natvesti, da zelo peša, slabo vidi, sliši itd. Nazadnje je sam prepričan, da se mu bliža konec. Spravijo ga celó v krsto in misleč, da bo z njim res že konec, se spravijo k pojedini. Starec pa v krsti vse to vidi; sliši pogovore in spozna hudobijo. Hitro skoči pokonci in s palico vse odpodi.

Igrali so: baron Franc Anton Possarelli, pl. Nikolaj Tudorovič z Reke, Franc Anton grof Liechtenberg, Maksim Anton baron Tauffrer, Vajkard Ant. baron Maschon, Jan. Jak. grof Edling, Jos. Adam Struss, Franc Bajardi iz Trsta, Franc Ks. Rhode, Daniel Maksim. baron Valvasor, Fr. Ant. Vidmayr, Jos. Thombschiz; drugi: Berljaj, Klemenčič, Gerbec Andrej, Jesenko, Salvian, Pokorn, Jurgliz, Rakovic, Marenig, Zupančič, Majdič, Novak, Potočnik, Bizjak, Mencinger, Vidic, Uršič.

Godci so bili: bogoslovec Jos. Irlich, Jurij Logonder, Gašpar Wasel, Andrej Stamizer, Mihael Golob, And. Jucundus, Karel Gottscheer.

22. *Caecilia in et cum Valeriano de profano amore triumphans*. Caecilia in und mit Valeriano über die eytle Welt-Lieb obsingend (Cecilija premaga v Valerianu in z njim obsvetno ljubezen). Ludis theatralibus exhibita ac honori et magnificentiae inclytorum statuum ducatus Carnioliae dum annua bene meritis praemia largirentur, dedicata in archiducali Soc. Jesu lycaeo Labaci mense... die... anno M.DCC.XIII.

Musices compositore et directore praenobili ac clarissimo domino Joanne Georgio Gottscheer, U. J. D., inclytae provinciae Carnioliae judiciorum advocato et phil-harmonico Labacensi.

Labaci, typis Joannis Georgii Mayr, inclytae prov. Carniol. typogr. Četvorka, šestnajst strani.

Vsebina: Cecilija je bila rojena v Rimu in se je odlikovala ne samo po rojstvu, ampak še bolj po čednosti. Kdor je z njo občeval, vsakemu se je prikupila. Starši so jo zaročili s plemenitim mladeničem Valerianom. Cecilija mu je pa povedala, da se je ne sme dotekniti, ker ima varuha, ki jo bo varoval. Valerian bi ga rad videl. Cecilija ga pošlje k papežu Urbanu, ki je živel pred preganjavci skrit zunaj Rima. Papež Urban ga spreobrne in krsti. Ko se Valerian vrne, vidi pri Ceciliji angela v nebeški svetlobi, kar ga tako presune, da s Cecilijo oba obljubita vedno čistost.

Igrali so: Fr. Adam Florijančič pl. Grienfeld (Cecilijo), Fr. Anton baron Posarelli (Valeriana), Jak. Filip Tušan iz Ribnice (papeža Urbana), Nik. Teodorovič z Reke, Karel Polz, Jos. Klederer, Fr. Ant. grof Liechtenberg, Jos. Ign. pl. Zergolern, Jan. Benj. pl. Erberg, Anton Gothard pl. Erberg, Jos. Sig. Leop. grof Buceleni, Jos. Tombschiz, Karel Ant. Diz, grof Barbo, Daniel Maksim. baron Valvasor, Aleks. Ant. Inoc. grof Auersperg; godcev je bilo dvanajst, med njimi pet Kamničanov: Fr. Jos. Irlich, Ign. Irlich, Gašper Wäsl, Simon Raich, Bern. Götzel.

Nekaj drugih jezuitskih prireditev oziroma dram.

1. *Gratulatoria missio duodecim familiarium nympharum Coronae Collegii Societatis Jesu Tergesti, directa indulam illustrissimi principis ac reverendissimi D. D. Reinaldi Scarlichii nuper Labacensium Antistitis persona indigitati, creati, anno Domini M.DC.XXX. Tergesti, ex typographia Antonii Turrini. Superiorum permissu.*

Leta 1630 je umrl ljubljanski knezoškof Tomaž Hren. Na njegovo mesto je bil imenovan tržaški škof Rajnald Scarlich. Njemu na čast so priredili tržaški jezuitski gojenci deklamacije, kjer s pesemcami, zloženimi v distihih, nastopa 12 nimf: Graphica, Aeducatoria, Architectura, Lateraria, Caelatura, Plastica, Ferraria, Lignaria, Statuaria, Segmentaria, Sculptura, Pictura. Knjižica ima 14 strani.

2. *D. Wenceslaus primus Bohemiae rex pietissimus, fortunatissimus in causa religionis a Boleslao fratre Pragae interemptus in scenam datus honori augustissimi caesaris Ferdinandi II. nec non potentissimi Hungariae et Bohemiae regis Ferdinandi III. ad maiora nati munerario reverendissimo et serenissimo archiduce Leopoldo Guilielmo antistite Passaviensi, et principe ac domino domino nostro clementissimo ludis antumnalibus anni reparatae salutis M.DC.XXXVI, egere illustres, nobiles et ingenui archiducalis Passaviensis gymnasii Societatis Jesu adolescentes. Pasavii, apud Conradum Frosch. 4°, 8 strani.*

Vsebina je: Drahomira je poganka, prav tako mlajši sin Boleslav, Vencslav starejši pa je kristjan. Boleslav umori brata.

3. *S. Sigismundus Burgundiae, supra exemplum bonus. Infra fidem malus. Praeter morem martyr. Serenissimo et reverendissimo Francisco Sigismundo archiduci Austriae, duci Burgundiae etc. episcopo Augustano, comiti Tyrolis, etc. dicatus a PP. academicis Salisburg. ord. s. Benedicti, in theatrum debiti obsequii gratia productus. A perillustri, nobili, ingenua. studiosa juventute actus. Die octobris anno M.DC.XLVI. Salisburgi, in typographia Christophori Katzenbergeri typographi aulici et academici. Četvorka, 16 strani.*

Vsebina: Sigismund, burgundski kralj, se poroči s hčerjo vzhodnogotskega kralja. Dobila sta sina Sigrika. Mati kmalu nato umrje. Kralj se v drugo poroči. Žena pastorka ne more videti in ga zatoži kralju, da ga hoče izpodriniti. Kralj ji verjame in sina usmrti. Sedaj spozna svojo prenačlenost in se bridko kesa. Frankovski kralj Klodomir pa gre radi umora z vojsko nanj, ga premaga in ujame s sinovi druge žene. Sinove dá zadaviti vpričo očeta in potem umori še kralja, vse pa vrže v vodnjak. Začeli so se pa čudeži goditi in ljudje so spoznali, da je bil Sigismund sveta duša.

4. *S. Rosalia virgo Panormitana debito honori reverendissimi et serenissimi principis Leopoldi Guilielmi archiducii Austriae, supremi magisterii in Prussia Administratoris: per Germaniam et Italiam Ordinis Teutonici Magistri, etc. Argentorati, Halberstadii, Passavii et Olomucii Episcopi, etc. a nobili studiosa juventute archiducalis gymnasii soc. Jesu mense Augusto 16. theatro data, ubi ejusdem reverendissimi, et serenissimi principis liberalitate litterariis victori-*

bus in triumphum industriae praemia distributa, anno reparatae salutis 1649. Passavii, typis Georgii Höller.

Ta drama je podobna drami pod št. 14 prejšnjega poglavja in govori o sv. Rozaliji.

5. Salomon amabilis Domino, regni, virtutumque paternarum haeres divinitus constitutus, serenissimo Hungariae Bohemiaeque regi Ferdinando IV. cum voluntate augustissimi parentis Ferdinandi III. Romanorum imperatoris, ab inclytis Austriae supra Onasum statibus perpetuae subjectionis, fideique sacramentum communi Patriae gaudio susciperet, ac illustrissima, perillustri, generosa, nobili, ab erudita iuventute caesarei Societatis Jesu gymnasii Lincensis in Theatrum datus, die 26. Junii, anno M.DC.LII. Lincii, Apud Udalricum Kürner.

Igra ima prolog, epilog in tri slike: a) David postavi Salomona za kralja, b) Bog dá Salomonu dar modrosti, c) Salomon pravičen.

6. Dalje hrani škof. ordinariat še tretjo polo po osem strani neke drame, ki ima brzokone naslov Daniel. Vsebina je obširno popisana. Na 23. strani se pričinja šele četrto dejanje. Kje in kdaj je bila tiskana ta drama, ni znano.

7. Victoria amoris conjugalis in Sanctia Ferdinandi Consalvi Castellae Comitiss uxore mundo comprobata. Ludis theatralibus exhibita et dicata debitis honoribus inclytorum statuum archiducatus Carinthiae. (Zmaga zakonske ljubezni spričana v Sanciji, soprogi kastelskega grofa Ferdinanda Consalvija.)

Igro so igrali v Celovcu 25. junija 1710, ko so delili darila (premije) gimnazijcem. Tiskal je izpisek v Celovcu Matija Kleinmayr. Četvorka, 12 strani.

Leonski (v Španiji) kralj je sklical zborovanje. Na zbor je hitel tudi grof Ferdinand. Na poti ga nasprotniki ujamejo in pahnejo v ječo. To izve njegova žena. Z dvema služabnikoma pohiti preoblečena v romarja k možu in dobi dostop. Tu mu da romarsko obleko, sama se obleče v grofovo. Grof kot romar odide, grofica pa ostane v ječi. Ko kralj to izve, ga gane zvesta grofici na ljubezen in jo izpusti iz ječe.

8. Pietas laureata fidei et innocentiae vindex in Carolo Magno vobis monarcha exhibita ab academica juventute archiducalis universitatis Graecensis Societatis Jesu dum consucta augustissima munificentia Caroli VI. Romanorum imperatoris bene meritis scholasticis victoribus annua praemia decernerentur. Anno partae salutis M.DCC.XII.

Saltus et lanisticam instruente nobile domino Joanne Baptista Robin. Graecii apud haeredes Widmanstadii. Četvorka, 12 strani.

Vsebina: Karel Veliki je po desetletni vojski premagal Saksonce bolj s pobožnostjo kot z orožjem. Na Saksonskem je bila trdnjava Eresburg; tu je živela kot načelnica Vestalk Hildegarda, ki so jo nekoč ukradli danskem kralju, čigar hči je bila. Ta bi morala darovati poganskim bogovom daritev, ki je bila navadno človeška kri. Ker se ji je kaj takega gabilo, je ušla. Njena tovarišica jo je izdala in bila je obsojena na smrt. Že je grmada gorela, ko Karel Veliki mesto zajame in Hildegardo reši. Saksonski vojvoda jo potem vzame za ženo.

Igrali so med drugimi: Lebič, Senekovič, Jakše, Šlapanar, Majhenič, Grilj.

Nekaj nejezuitskih iger.

9. Casilda. Oratorio dedicato e cantato dalle R. R. M. M. di S. Giacomo alle S. C. R. Maesta. Poesia di Rocco Maria Rossi, Accademico Gelato e Operoso. Vienna, appresso Gio. Van Ghelen, 1710. Četvorka, 20 strani.

Vsebina: V Toledu je vladal mavriški kralj Alde-mone, strupen sovražnik kristjanov. Mnogo jih je ujel, zaprl v podzemsko ječo in kruto ravnal z njimi. Kasilda, njegova hči, pa je imela usmiljenje s kristjani. Skrivala je hodila k omrežju njih ječe in jim nosila okrepčila. To je nekdo razodel kralju, ki se je poln jeze zarotil, da jo bo kaznoval. Nekoč jo sreča, ko je šla k ječi s polnim predpasnikom jestvin, dve deklici pa sta jo spremljali s pokritimi košarami raznih živil. Jezno jih kralj vpraša, kaj nesó. Kasilda odgovori: Rože. Oče pogleda in res so bile rože. Bog je živila čudežno spremenil v rože. Ko so deklice prišle do ječe, so se rože zopet spremenile v živila. Kraljična se je zaradi tega čudeža oprijela krščanske vere in bila po smrti počesčena s čudeži.

10. Romualdo, opera drammatica del reverendissimo p. abate Merighi Camaldolese da cantarsi in Perugia nell' oratorio di S. Filippo Neri per la festa di s. Cecilia Virgine, e martire dagli accademici Unisoni. Dedicato all' illustrissimo signore il sig. conte Nicolo Buonaccorsi, governatore dell' armi dell' Umbria, e Castellano della fortezza di Perugia. In Perugia MDCCVI. Četvorka, 18 strani. Pel Costantini. Con licenza de' superiori. Nastopajo: sv. Romuald, njegov učenec Azone, angel, Pluto, hudobni duh Astarotte, ki se potem spremeni v pastirico, in zbor hudobnih duhov.

11. Tributi festivi d'ossequio alle glorie immortali di sua altezza serenissima e reverendissima monsignore Francesco Antonio principe d'Harrach arcivescovo e precipe di Salisburgo, legato nato della S. Sede Apostolica primate della Germania, etc. etc. Poesia del Sig. Rocco Maria Rossi, accademico Gelato et Operoso. Musica de Carlo Henrico di Bibern, in servizio attuale di S. A. Serenissima e Reverendissima. Vienna. Appresso Gio. Van Ghelen, stampatore italiano di Corte di S. M. Cesarea. Anno 1710. Četvorka, 12 strani.

V vezani besedi proslavljajo salzburškega nadškofa in kneza Harracha.

12. Tragoedia betitult der großmüthige Rechtsgelehrte Emilius Paulus Papi-nianus oder Der kluge Phantast, dediciert und praesentiert denen wol-edlgestrenge hoch- und wol-weisen vorsichtigen ehrnvesten Herrn Herrn N und N Burgermeister, Richter und Rath dieser fürstl. Haupt-Statt Laybach, unsern großgünstig und hoch-gebietenden Herrn Herrn. Von der anwesenden Bande hoch-deutscher Comoedianten. Laybach, bey Josepho Thad-daeo Mayr, einer löbl. Landschaft Buchdruckern und Handlern. 1689.

Vsebina: Rimski cesar Karakala dá radi krivih tožb umoriti svojega brata in njegove prijatelje.

Po igri je bil ples in potem Molierova komedija.

13. Kleins Festspiel von der woll adelichen Jugend der chost Frl bey denen Ursulinerinen alhier zu Laybach. 1712. Rokopis. Četvorka, 12 strani.

SLOVANSKE PRESTOLNICE

Jan Šedivý

Bratislava.

Pred prihodom Madžarov na njihovo sedanje ozemlje (leta 896) in v prvi dobi po njih naselitvi so imeli naši predniki na svoji severovzhodni meji v Panonski nižini za sosede Slovake. Jezikovne, prosvetne in duševne razlike so bile med njimi tedaj še neznatne. Če bi bili združeni v eni državi, bi se gotovo strnili v enoten narod z istim književnim jezikom. Še sedaj pa so Slovaki po jeziku in duševnih lastnostih med vsemi drugimi vzhodnimi in zapadnimi Slovani Slovincem najbližji. Že v nekaj dneh se Slovincu tako navadi uho na slovaščino, da mu razumevanje ne dela nikakih težav. Mehka slovaška duša tem lažje razume Slovence, ker sta ječala oba naroda nad tisoč let pod težkim tujim jarmom in sta morala zadnjih sto petdeset let pred koncem svetovne vojske napeti vse sile za svoj narodni obstoj.

Tudi mirovne pogodbe so prinesle Slovincem in Slovakom enako usodo. Kakor od slovenskega, tako so odtrgali mogotci svetovnih velesil velik del tudi od slovaškega narodnega telesa in ga vrgli kot plen nenasitnim hijenam v sosedstvu.

Med ozemljem, ki ga je Bog dal Slovakom in Slovincem, je toliko podobnosti, da bi ju mogel človek celó zamenjati. Prekrasne romantične in v slovaški narodni himni opevane Tatre, posejane z modrozelinimi planinskimi jezери, spominjajo na naše gorenjske velikane, le da napravijo naše Julijske in Savinjske Alpe bolj strahoten in orjaški vtisk. Oči božajóče Fatre, ki prehajajo v vinorodno gričevje, so kakor naši Gorjanci, Pohorje, Kozjak. Rodovitne slovaške ravnine pa so kot naše Mursko polje in južni del Slovenske Krajine.

Ali je pri tolikih skupnih točkah med Slovaki in Slovenci še čudno, če imenujejo Slovaki svoj jezik slovenski, Slovinci pa sebe Slovence? Dolžnost našega pokolenja je, da premostimo prepade, ki so jih med nami ustvarili tujci, in da se Slovenci in Slovaki čimbolj spoznavamo.

Usoda Slovakov se živo odraža v njihovi prestolnici Bratislavi, ki je kakor vse slovaško in slovensko ozemlje še prav posebno tista točka, kjer se že od nekdaj narodi stikajo in za katero se bore.

1. Splošen opis Bratislave.

Bratislava je znana v tujini pod tem na videz novim imenom šele od 4. oktobra 1919, ko ji je ministristvo za Slovaško uradno vzdelo ta naziv. Prej so jo imenovali Slovaki navadno Prešpork po imenu Prešburg, ki so ga dali slovaški prestolnici nemški doseljenci. Slovaški rodoljubi so nazivali to mesto zadnjih sto let Bratislavo, dočim so mu skovali Slovinci in Hrvati naziv Požun po latinskem izrazu Possonium in madžarskem Pozsony. V resnici je ime Bratislava že mnogo starejše. Nemški letopisec Johann Turmair iz Bavarske omenja Bratislavo že v 16. stoletju pod imenom Vratislava. Znameniti češki jezikoslovec prof. dr. Miloš Weingart dokazuje, da je dobila Bratislava to ime že v 11. stoletju po češkem kralju Břetislavu I., ki ji je tedaj vladal.

Slovaška prestolnica leži v prijazni kotlini ob reki Donavi, tam, kjer branijo severnim vetrovom dostop gozdmati Mali Karpati, ki prehajajo v svojih južnih obronkih v lepo vinorodno gričevje. Južno od Bratislave se začneja Litvansko gorovje in tvori z Malimi Karpati važen in lahek prehod ob Donavi proti vzhodu. Nešteto vojsk od najstarejših časov pa do Napoleona je prelivalo kri za ta naravna vrata, ki leže samo 140 metrov nad Jadranskim morjem. Čeprav je Bratislava skoraj na zapadni meji slovaškega ozemlja, so jo vendar povzdignili po zedinjenju Čehov in Slovakov leta 1918 v glavno mesto Slovaške. Najprej je bila sedež ministra za Slovaško, od 1. avgusta 1928 pa je slovaško glavno mesto, kjer je sedež deželnega zbora in deželnega predsednika. Za tako odločitev je bil merodajen zemljepisni in gospodarski položaj. Zakaj Bratislava je zelo važno križišče cestnih, železniških, parobrodskih in letalskih prog. Iz Bratislave vodijo kakor iz središča pajkove mreže na vse strani široke asfaltirane ceste, ki omogočajo živahen avtomobilski promet. Odtod so izpeljane pomembnejše železnice v vse dele Češkoslovaške republike, obenem pa se tukaj križajo tudi mednarodne železniške proge. Najkrajša železniška zveza Rima preko Dunaja in Krakova z Moskvo, odnosno preko Varšave z Leningradom vodi preko Bratislave. S to železnico se križa v Bratislavi proga, ki spaja London in Berlin preko Vratislave (nem. Breslau), Prage, Rna, Budimpešte, Belgrada in Sofije s Carigradom. Kot tako važno križišče poti po kopnem je postala Bratislava kmalu po zedinjenju najvažnejše pristanišče Češkoslovaške. Po Donavi namreč lahko plovejo ladje do 6000 ton. Bratislavsko pristanišče je tem pomembnejše, ker tam v navadni zimi Donava ne zamrzne. Zato si jo je izbrala po zedinjenju znana mednarodna Donavska paroplovna družba za svoj sedež.

Bratislava se je začela naglo razvijati šele od konca leta 1918, ko je prišla pod češkoslovaško oblast. Za mogočne avstro-ogrske monarhije je bila Bratislava preblizu tedanjima državnima prestolnicama Dunaju in Budimpešti, da bi moglo imeti njeno pristanišče važnejši trgovski pomen za zaledje; oskrbovala je samo potrebe domačega mesta. Zato je bila luka zelo preprosta in je znašal tik pred svetovno vojsko letni promet samo okrog 40.000 ton. Nakladanje in izkladanje blaga se je vršilo ročno brez vsakih strojev. Mlada Češkoslovaška, ki leži v srcu Evrope na razvodju Črnega, Severnega in Baltiškega morja in je zato važno prehodno ozemlje, je napela vse sile, da usmeri svetovno trgovino preko svojih pokrajin. Privabiti jo je hotela tudi v Bratislavo. Leta 1920 se je prej mrtvo obrežje spremenilo v pravo mravljišče. Na obali so zgradili velikanska skladišča, ki zavzemajo površino 34.500 m², dočim so pred vojsko merila samo 4100 m². Luko so razširili za štirikratno prejšnjo dolžino. Posebne električne priprave natovorijo na ladjo v eni uri 40 do 60 ton, tri sesalke za olja, bencin in petrolej spravijo v ladjo ali iz nje v eni uri po 5000 litrov. Železniške proge, ki vodijo na obalo, so pomnožili za trikratno dolžino.

Češkoslovaška je žrtvovala sicer za bratislavsko pristanišče nad 80 milijonov Kč (okrog 150 milijonov dinarjev), toda ta denar je varno in dobro naložila, ker se je začel promet naglo dvigati. Leta 1915 je znašal celotni uvoz in izvoz bratislavskega pristanišča

41.000 ton, leta 1917 pa le 52.000 ton, a leta 1921 se je dvignil na 177.000 ton, čez pet let pa že na 440.000 ton, dočim znaša sedaj preko pol milijona ton. Tako je postala Bratislava važno trgovsko središče, ki je privabilo tudi industrijo.

Bratislava je bila sicer že pod madžarsko oblastjo znano industrijsko mesto, toda velik razmah industrije se je začel šele pod češkoslovaško vlado. Tako je zlasti izkoristila prirojeni slovaški umetniški okus, ki se kaže v narodnih vezeninah in nošnjah. Slovaške čipke so prihajale prej v svet kot madžarsko blago, ki ga je zlasti prodajalo madžarsko društvo »Izabella«, ki je zaposlovalo okrog 150 žensk. To društvo je prišlo nato v slovaške roke in se preimenovalo v Detvo, ki daje sedaj zaslužek 1600 ženskam. Izdelujejo vezenine, narodne noše in preproge.

Prejšnja majhna tovarna patronov J. Roth je postala delniška družba, zvišala glavnico in sedaj izdeluje strelivo za vojaštvo ter zaposluje okrog 900 delavcev. Sladkorna tovarna dela s 600 do 800 delavci. V Bratislavi je podružnica svetovnega angleškega podjetja za proizvodnjo sukanca, ki ima tukaj v svoji tovarni okrog 800 delavcev. Vse električne stroje od najmanjših do največjih izdeluje delniška družba Siemens, ki daje kruha 140 uradnikom in 400 delavcem. Razen tovarn za usnje in tekstilne izdelke je zlasti znana tovarna Stollwerk za proizvodnjo čokolade, kava in bonbonov, ki ima 600 delavcev. Od bratislavške industrije živi sedaj okrog 50.000 ljudi.

Razmah trgovine in industrije je seveda vplival na razvoj mesta. Leta 1921 je štela Bratislava 5424 naseljenih hiš z 20.151 strankami in 98.995 prebivalci, pri zadnjem ljudskem štetju leta 1950 pa so našli že 6169 naseljenih hiš s 53.246 strankami in 142.465 prebivalci. Med meščani je nad 42 odstotkov Slovakov in Čehov, okrog 25 odstotkov Nemcev in okrog 20 odstotkov Madžarov. Tudi ti odstotki kažejo, kako so se hoteli tuji narodi polastiti Bratislave in slovaškega ozemlja.

Bratislava pa ni samo gospodarsko središče Slovaške, ampak tudi važen spomenik njene minulosti in kulturnega razvoja.

GLASBENI PABERKI

Ludovik Puš

Letošnji koncerti našega Akademskega pevskega zbora, na katerih nam je pokazal nekaj naših starih narodnih melodij, so tako pomemben dogodek, da se moramo še pomuditi pri njem.

Dogodilo se je, da je prišlo po teh koncertih do obširnega razpravljanja. Sicer so vsi soglasno potrdili, da je izvajanje pesmi, ki so bile na sporedu, velik glasbeni kulturni dogodek; tudi o pesmih niso trdili, da bi po melodiji ne bile slovenske; le priredba, harmonizacija je bila pri večini tuja slovenskemu čustvovanju in slovenski duševnosti. »Tako narod ne poje in tudi peti ne more,« so govorili. »In če je tako, potem to, kar so akademiki peli, niso narodne pesmi, marveč v gosposko obleko odete narodne melodije, ki so pa tako izmaličene, da jim ni moči prepoznati njihovega pravega obraza. Naj tedaj ne govorijo, da pojo narodno pesem: v resnici pojo umetno pesem.«

Ugotovili smo že zgodovinsko kritično dognano dejstvo, da je naša narodna pesem v zadnjih stoletjih doživela močen preokret, ki so ga povzročili v veliki meri tuji vplivi. V svojih popevkih smo povsem izgubili sledi starih tonskih načinov in zlasti v zadnjih desetletjih prepevamo narodne pesmi skoraj izključno v duru, ali da bomo točnejši: vsako, tudi starejšo melodijo smo nategnili več ali manj nasilno na durovsko kopito. Da je imela pri tem škodljivem postopanju zelo važno vlogo harmonika, je razumljivo. Saj ima človek še danes dostikrat priliko poslušati, kako si harmonikarji (mislim tu na povprečne podeželske, ki igrajo na diatonično harmoniko) melodije iz raznih tujih napevov, ki so pisane v molu, za izvajanje na harmoniki prikrojijo in jih igrajo seveda v duru. Prvotni tonski način se zamegli in melodija se v raznih neznatnih odtenkih tako dolgo presukava, da končno v glavnih potezah melodično črto sicer ohrani, spremeni pa značaj tonskega načina. Tako se izvrši nad izvirno glasbo hudo nasilje. Podoben greh se je izvršil tudi nad našimi narodnimi melodijami. Niso bile zgrajene ne v molu in ne v duru, marveč čisto prosto, podobno koralu v tonskih načinih starih narodov (donski, jonski, lidijski, frigijski itd.). Peli so jih enoglasno. Danes, ko nam je enoglasje skoraj čisto tuje, deloma zaradi razvoja in napredka glasbe v splošnem, deloma zaradi vplivov večglasja od drugod, hočemo imeti vse harmonizirano. Saj je prav, da se uporabljajo vsi pripomočki glasbenega napredka tudi v narodni pesmi, in nikakor nočemo biti zoper večglasje, ker je to gotovo popolnejša in umetnejša oblika glasbenega izražanja kakor enoglasje, vendar zato še ne moremo vsakega poljubnega večglasja odobravati. Večglasje celó zagovarjamo, čeprav naše stare pesmi svoj čas niso bile večglasne. Če pa večglasje že hočemo imeti, moramo pač dovoliti in se sprijazniti z umetnostnim zahtevkom, da bodi melodija stilno (slogovno) pravilno prirejena za večglasje. A brž ko se to zgodi, nam je pesem tuja in nam ni nič všeč. Umetnik pa, ki pozna glasbeno zgodovino, glasbeni razvoj in umetnostne zakone, ne more in ne sme delati melodiji sile in jo vklepati v ozko dursko in kvečjemu še melodično molško lestvico, marveč mora ostati zvest času in obliki melodije. Sicer nastanejo harmonizacije, kakor smo jih nekaj slišali na koncertih Akademskega pevskega zbora. Za pesmi novejše dobe, katerih melodija sloni na sedaj rabljenih tonskih načinih, se seveda niso uporabljale nobene izredne harmonizacijske oblike.

A pravtako, kakor je važna harmonizacija v pravem slogu, je treba naglasiti, da hoče vsak tak koncert biti višek naše slovenske vokalne produkcije. Narodne pesmi, ki jih tak zbor izvaja, morajo tudi po priredbi dosegati najvišje vrhove glasbenega vokalnega izražanja sploh. Pokazati je treba, da je tudi naša narodna pesem v r e d n a i n s p o s o b n a, da se odene v umetne oblike sodobne glasbene govornice, ne da bi kaj utrpela na svoji pristnosti, in da z njo lahko nastopimo na vsakem evropskem koncertnem odru. Če drugi narodi gradé na narodnih motivih velika glasbena dela, smo Slovenci pač še vedno skromni, ako dobimo nekaj umetnih vokalnih priredb naših narodnih pesmi. Nihče ne koplje s tem še večjega prepada med pesmijo, kakor jo preprosti narod prepeva, in med umetno prirejeno narodno pesmijo. Ta »prepad«

je vedno bil in bo, pri nas in drugod. Kajti glasbeni tvorci, ki so iz naroda izšli kot njegovi kulturni vodniki in glasniki, ne morejo in ne smejo poklekniti pred izrazno obliko, ki trenutno množici gôdi. To bi pomenilo zavreči svoje poslanstvo. Zanje mora biti važno samo to, da v svojem snovanju koreninijo v pristni zemlji svojega naroda. Črpajo torej iz narodne zakladnice in vračajo več, lepše in boljše. Če jih narod ne razume, mu je treba izobrazbe, kajti kulturni razvoj more samo naprej. Kdor venomer govoriči o milem narodu in njegovem petju, pa ima pri tem v mislih »fante na vasi« in se nad njihovo »umetnostjo« naslaja, zavedno ali nezavedno greši nad pevsko kulturo slovenskega naroda. Nočemo reči, da je treba take, umetno prirejene pesmi vbijati v tej obliki v glavo našim podeželskim pevcem. To ni niti mogoče, še manj pa potrebno in koristno. Umetnik, ki je dal pesmim umetniško obliko splošne vrednosti, jim bo znal dati tudi preprostejšo obliko, dostopno širokim narodnim plastem, pa vendar umetniško in slogovno neoporečno. In tega sedaj želimo!

NOVE KNJIGE

Slovenska zemlja v podobah. Sto petdeset fotografij Franca Krašovca. Izbral in uredil ter uvod napisal dr. Karel Dobida. Izdala Družba sv. Mohorja v Celju 1935. Tiskala Mohorjeva tiskarna. — Slovensko planinsko društvo je pred kratkim izdalo krasen album Iz naših gora, ki je posvečen predvsem planincem. Vsebuje slike naših vrhov in planin, kar pa ga dela nekoliko enoličnega. Zdaj je izdala Mohorjeva družba izbor fotografij Franca Krašovca, ki priobčuje svoje toplo doživete in tehnično dovršene fotografske posnetke že od leta 1927 v našem listu. V tem albumu je zajeta zares slovenska zemlja, v vsakem mogočem vremenu in v vseh letnih časih. Pa tudi vsi njeni ljudje so v njem našli svoj prostor in vernega tolmača. Zato je ta album topel, domač, pisan in živ. Užival bo ob njem preprosti človek, ki ne razume nič o fotografiji, užival pa in učil se bo tudi ljubitelj fotografske umetnosti, za katerega bodo krajevni in tehnični podatki na koncu knjige dragoceno navodilo za nadaljnjo samoizobrazbo. — Urednik dr. Dobida je napisal pomemben uvod, ki naj pomaga razumevati stremljenje in pota sodobne fotografije. To panogo nam je dal šele tehnični napredek tega stoletja. Danes uporabljajo fotografijo za ilustracijo knjige in časopisa, za znanstvena izkustva in tudi za sport. Najboljši pa so jo uporabili za izraz svojega občutja in jo tako dvignili na višino umetnosti, ki je najbližja grafiki. Uvod omenja tudi za fotografijo zaslužne Slovence: kaplana Janeza Puharja, Avgusta Bertholda in Bogomila Brinška, čigar delo nadaljuje njegov učenec Franc Krašovec, ki je znan že tudi v tujini. — Album je ubran v občutje slovenske zemlje. Največ je verskih in družinskih domačih motivov. V dobi, ko moreš toliko razvajanemu človeku govoriti le še v sliki in filmu, je taka knjiga dragocena. Govori res od srca in k srcu. J. P.

Valentin Vodnik: Izbrano delo. Priredil dr. I. Grafenauer. Cvetje iz domačih in tujih logov zv. 5. Str. 131. Izdala Mohorjeva družba. — Izbrano delo z uvodom in opombami dr. Grafenauerja, ki smo ga dobili v tem zvezku Cvetja, nam odkriva Vodnika kot prvega

slovenskega pesnika, množitelja praktičnega knjižnega repertorija, prvega pratikarja z izrazito preporodno tendenco, prvega slovenskega časnikarja, znamenitega šolnika in sploh izreden pojav v slovenski zgodovini, ne sicer toliko literarni kolikor splošno kulturni, kjer je naravnost velikan po svojem velikem vplivu na sodobnike in potomce. Knjižica obsega zelo številen izbor pesmi, in sicer vse Pesme za pokušino (1806), Ilirijo oživljeno ter rokopisne Nove pesmi, ki so nastale po prejšnjih. Dodano je še nekaj napisov in ugank v verzih in podobno. Sledi 40 strani proze — pesmi je 28 strani — in sicer Popisovanje kranjske dežele iz Velike pratike za leto 1795 ter Povedanje od slovenskega jezika iz Ljubljanskih novic (1797—98) kot daljša spisa, dalje nekaj časnikarske proze, ker je Vodnik Novice sam pisal, nekaj poučnih in zabavnih zgodbic, zaključuje pa prozo nekaj sestavkov, ki so dobredno ponatisnjeni. Ta prozni del zaključujejo štiri strani snimkov Vodnikovega pisanja, med katerim je zlasti zanimivo pismo Rudežu kot priča o prvih stikih ljubljanskega pisateljskega kroga s Slovensko Krajino. Na čelu knjige imamo uvod, kjer prireditelj knjižice podaja časovni okvir ter riše Vodnikovo dobo, njegov rod, rast, delo na literarnem polju itd.. V odstavku: Vodnikov pomen prireditelj ni nanizal vsega, kar bi moral, in je naslov samo slučajno prišel nad sledeče prazne besede. Pogrešam prav te splošne oznake Vodnikovega dela. Prav bi bilo, vsaj med opombe, dodati nekaj Vodnikovih pisem ali Zoisova pisma Vodniku, ki so literarno zgodovinsko in obenem estetsko zanimiva in tudi potrebna, ker vsebujejo Zoisov pouk francoske klasicistične poetike. Tudi pisma iz dopisovanja s Kopitarjem ali Princem in obratno bi bila silno zanimiva, mislim zato, ker bo težko najti ugodnejše prilike v kesnejših zvezkih Cvetja, osvetliti dobo našega preporoda z avtentičnimi pismi tedanjikov. — Ta zvezek Cvetja nam je približal tega sicer zgolj klasicističnega epigona z majhnimi pesniškimi sposobnostmi, a moža izrednega pomena za slovensko slovstvo in kulturo. S to knjižico in s podrobno analizo, kakor nam jo podaja prof. Kidrič v svoji Zgodovini, dokončno lahko presodimo vrednost in pomen tega našega prvega pesnika, racionalista, zastopnika zapoznele klasicistike in sila pomembnega kulturnega delavca svoje dobe. Viktor Smolej.

Istrati Panait: Nerancula. Poslovenil Mirko Avsenak. Izdala Krekova knjižnica. Ljubljana 1935. Str. 137. — Pisatelj te novele iz balkanskega sveta Panait Istrati je prav pred kratkim umrl. Bil je po rodu pol Romun pol Grk, ki se je potepal dolgo križem po svetu, zlasti po bližnjem vzhodu in po Balkanu, dokler ga ni odkril francoski pisatelj Romain Rolland in ga pridobil za francosko slovstvo. Tako je član neznanega balkanskega občestva prešel v zapadnoevropski krog in postal znamenit bolj radi svojega eksotičnega izvora in balkanskih snovi, kakor radi svojih umetniških vrednot. V njem neuravnovešeno trepeta razum in srce, čutnost in lirika, materialistični svetovni nazor in francoski čut humanitete in borba za individualno svobodo, ki jo na drugi strani kot komunist spet zameta. Nerancula je novela v treh zgodbah. Prvi del slika detinski svet, romunske kraje ob Donavi, podaja krasne slike iz otroškega življenja, polne lepote in svobodnosti. A že tu moti nejasna miselnost in sirova materialističnost gledanja, zlasti pa

odbijajo odurna mesta v drugem in tretjem delu, ki je umetniško slabotna zgodba o 'svetniških' počestnicah. Proletarščina, ki se ni našla in se idealizira. Čutnost in poltenost sega v perversnost, ki kljub mestoma lepim liričnim mestom odbija. Ne vem, zakaj je Krevkova knjižnica izdala to delo. Že iz umetniških ozirov bi Nerancule ne mogla zagovarjati, kaj šele iz svetovno nazorskih. Dovolj je lepih proletarskih knjig. Zato se mi zdi umestno svarilo, naj spremeni tudi letošnji program, ker ni treba, da bi z različnimi senzacionalnimi romani in reportažami kvarila dobro ime, ki ga je doslej imela s svojo izbiro.

V. S.

S. M. Felicita Kalinšek: **Slovenska kuharica**. Osmo, izpolnjena in pomnožena izdaja, 1935. Založila in izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. — Slovenska kuharica S. M. Felicite Kalinšek je obširno slovensko delo te vrste, saj obsega 728 strani. Poleg kuhinjskih zapisov (receptov) vseh vrst, od preprostih do najbolj umetnih, od najcenejših do najdražjih, so v tej knjigi tudi druga navodila, ki spadajo v to stroko, n. pr. o shranjevanju (konserviranju) živil, o pripravljanju hrane s pomočjo samokuharja (z jedilniki), o sestavljanju jedilnikov, o stržbi pri obedih itd. — Sedanja, osma izdaja je v marsičem izpopolnjena in razširjena. Takoj v začetku najdemo zanimiv odstavek: Smernice za sestavo jedilnika, ki ne obravnava samo navadnega sestavljanja, temveč na lahkoumljiv način opisuje tudi sestavine naše hrane, oziraje se pri tem na nova dognanja. Pisateljica opozarja tudi na pravilno pripravljane zelenjadi in je v tem pogledu popravila tudi posamezne zastarele zapise iz prejšnjih izdaj. — Na koncu knjige je med obilico jedilnikov za vsak letni čas tudi zbirka novodobnih brezmesnih jedilnikov. Vsi jedilniki pa se začno s sadjem ali sadno jedjo. Nova izdaja je spet bogato opremljena z lepimi barvnimi slikami. Pomemben je tudi opis gob. — Pri morebitni novi izdaji naj bi se izboljšale še nekatere pomanjkljivosti. Tako n. pr. na strani 61 pod naslovom »Gobove juhe« navaja razne postne juhe, n. pr. zeliščne, krompirjeve, sadne itd. Nekateri tujki bi se bilo še mogoče ogniti. Tudi kazalo naj bi bilo na nekaterih mestih še obširnejše; za marsikatera imena jedil je namreč potrebno, da so v kazalu dvakrat imenovana. S tem bi knjiga le še pridobila.

Štefanija Humek.

Moj novorojenček. Oprema in navodila. Sestavila Lojzka Hočevnar-Megličeva. Založil Ženski svet v Ljubljani. Tiskala Jugoslovanska tiskarna, 1935. — Ta 32 strani obsegajoča knjižica je zbirka navodil za matere. Govori o dojenčkovi opremi, prehrani, kopehi, postelji, zobovju, igračah, duševnem razvoju itd., torej o stvareh, ki jih raztresene prinašajo družinski in ženski listi večkrat. Uvod poudarja potrebo vprav družinske vzreje in vzgoje ter potrebo materinskega pouka deklet. Pisano je delce z veliko ljubeznijo do otroka. Le rojstvo na kmetih, menim, ni tako nazadnjaško nezdravo, kakor pisateljica misli.

Vrtnice. Junijska pobožnost na čast Srcu Jezusovemu. Sestavil Janez Zabukovec. Izdal Glasnik presv. Srca Jezusovega v Ljubljani, 1935. — Knjiga je namenjena vsakdanjemu premišljevanju v mesecu juniju. Služila naj bi junijskim šmarnicam, za katere skušajo zadnja leta vpeljati ime »Vrtnice«. Mnogo pišejo o družini in Rešnjem Telesu. Biti so hotele bližnja priprava na kongres. Nabožni pisatelj Zabukovec

nam je že znan po svoji izvrstni ascetiki za preprosto ženstvo.

Čufar Tone: **Ameriška tatvina**. Komedija v štirih dejanjih. Ljubljana 1935. Str. 47. — Plitva stvarca, nekaj spretnih karakterizacij posameznih oseb, veliko banalnosti in nepotrebne sirovosti, kakor koncept, ki še ni dobil notranje vsebine.

PABERKOVANJE

I. Koštiál

65. »Ako se tega zla ne bo moglo odpraviti«; »se bo v občinskem uradu prinesitelja preiskalo, predno se mu bo nakaznice vnovčilo« (okrožnica predsedstva mestne občine v Novem mestu z dne 3. marca 1935). † Zla se ne bo moglo odpraviti — zlo se ne bo moglo odpraviti. † Prinesitelja se bo preiskalo, predno se bo nakaznice vnovčilo — prinašavec se bo preiskal, preden se nakaznice unovčijo. a) Glagol v povratnem ali refleksivnem načinu (»se ne bo moglo«, »se bo preiskalo«, »se unovči«) ne more imeti pri sebi predmeta v tožilniku (oziroma v roditelju, če je povedek nikalen); tak predmet mora postati osebek; zatorej: zlo, prinašavec nakaznice (imenovalnik!). b) Prinesitelj je nemogoča beseda, ker ni glagola prinesiti (kdor gode, pase, bode, ni »goditelj« oziroma »pasitelj«, »boditelj«!) c) Iz predlogov raz in pred sta izvedena predlog »razen« in veznik »preden« s pripono -en (ne -no).

66. »Ženice drdrajo roženvence« (Sodobnost, I. II., str. 476). † Roženvencec — rožni venec. »Roženvencec« je križanec iz nemškega Rosenkranza in slovenskega rožnega venca (primeri: šlafsrájca, biksškátla v ljubljanskem žargonu!).

67. »Na azijski strani je polotok Čukčen« (Lavtižar, V petih letih okrog sveta, str. 145). † Polotok Čukčen — Čukotski (ali Čukčevski) polotok. Nemški prevod ruskega imena Čukotskij poluóstrov, »Tschuktschen-Halbinsel«, je pisatelja zapeljal. Ker je pa Lavtižar mnogo potoval, se čudim, da ni nikogar vprašal za rusko ime polotoka, ki je dobil ime po narodu, po Čukčih.

68. »Da se razume na višja vprašanja« (Sodobnost, str. 477); »Ker se je razumel na posel« (str. 491). † Razumem se na kako stvar — kos sem, več sem, zmožen sem, znam, umem, razumem kaj i. dr. Germanizem »razumem se na...« ni dosti boljši od vulgarnega »zastopim se na kaj«.

69. »Ženske, zavite v pisane cunje — darovi narodnih dam« (isti list, str. 477). † V cunje — darovi narodnih dam — v cunje, darove narodnih dam. Gospod Kosmač je brez dvoma hotel povedati, da so cunje darovi narodnih dam; ker pa je napisal: darovi (imenovalnik), bi pomenilo, da so uboge ženske darovi narodnih dam. Apozicija (pristavek) se mora vedno ujemati z nadrednim samostalnikom v sklonu.

70. »Norčevali so se iz njega zaradi njegovega pobožnega pojanja« (»Ženske in menihi«, spisal O. Kalinikov, posl. R. Kresal,* I., str. 137). † Pojati, pojanje — peti, petje. Goričani res govorijo pojem, pojati (po vzorcih sijem — sijati, sejem — sejati, majem — majati), knjižni jezik pa pozna samo pojem, peti, torej petje.

* Na strani 4. bereš: »Avtoriziran prevod R. Kresala«. Kdor je ta prevod avtoriziral, gotovo ni znal slovenski.

DOM IN DRUŽINA

STARŠI, NAUČITE SVOJE OTROKE PLAVATI

Drago Ulaga

Plavalni sport je ena izmed tistih preprostih spretnosti, ki naj bi jo obvladal vsakdo. Poleti dan za dnem beremo o nesrečah v vodi. V Nemčiji utone letno osem tisoč ljudi, pri nas pa razmeroma najbrž še več, zakaj Nemci so v sportu daleč pred nami. Kdor pa zna plavati, temu se vode pri pametni previdnosti ni treba bati, voda mu postane kakor sportno igrišče, kraj razvedrila in okrepitev.

Kako zdrav sport je plavanje, dobro vé tisti, ki je opazoval otroke, ki so se nekaj poletij kopali, in jih primerjal z onimi, ki za to miso imeli prilike ali smisla. Neplavavci so kaj čisto blede in neokretni, slabi ter telesno in tudi duševno zaostali, pri šolski telovadbi n. pr. zadnji v tekih in skokih, nerodni pri igrah, počasni pri plezanju, skratka, posebne nege vredni dečki. Njih telesne sposobnosti in zdravje bi bile brez dvoma na višji stopnji, ako bi imeli v letih doraščanja dovolj zračne, sončne in vodne kopeli ter krepilnega gibanja pri plavanju.

Navada staršev je, da se brigajo za otroke le tako dolgo, da shodijo. To je premalo. Za telesno vzgojo otrok je potrebno še marsikaj, med drugim tudi to, da otroci »splavajo«.

Kako se nauči otrok plavati? Najprej se mora prilagoditi vodni temperaturi in pritisku. Tega naj se navadi v plitvi, stoječi ali počasi tekoči vodi. Tu naj se otroci igrajo in škropijo, počasi pa se morajo prilagoditi tudi na bolj globoko vodo, zakaj v taki vodi čutijo izdatneje, da voda človeka »nese«.

Preden učite otroka plavati, ga navadite na potapljanje. V vodo, ki mu sega do prsi, mu vrzite viden predmet, ki ga mora pobrati. Pri tem se otrok navadi gledati pod vodo, pa tudi prvih koristnih kretenj za plavanje. Počasi se privadi na vodo s takim uspehom, da splava sam od sebe.

Velik del staršev misli, da je najlažje plavanje »prsno«. To ni res. Otroci, ki se zgolj nagonsko privadijo plavanja, plavajo podobno kakor četveronožci (pri nas pravijo takemu plavanju »po pasje«). To je dokaz, da prija otrokom tehnika plavanja, ki je danes najmodernejša, to je »crawl«. Crawl (izgovori: kravl) je angleška beseda in pomeni gibanje, ki je podobno plazenju. V sportu razumemo pod crawlom svoboden, to je najhitrejši način plavanja.

Otrok, ki se ne naučijo plavati sami, torej ne bomo učili prsnega plavanja, temveč crawl. Predvsem jih moramo navaditi na vodoravno ležanje na vodi. Takšno ležanje na vodi je pogoj za dobro plavanje.

Nekdaj so starši ali plavalni mojstri učili plavanje z rešilnimi pasovi in vrvicami. Ti načini so se danes že preživeli. Sodobni pripomoček pri poučevanju plavanja je samo deska ali žoga. Učenec drži v rokah

desko, ki je 5 cm debela, 80 cm dolga in 50 cm široka, ali žogo, se z nogami odrine, da leži na površini vode, in prične udarjati z nogami po vodi. Tako udarjanje iz zraka po vodi zadostuje, da se obdrži telo na površini in se pomika naprej.

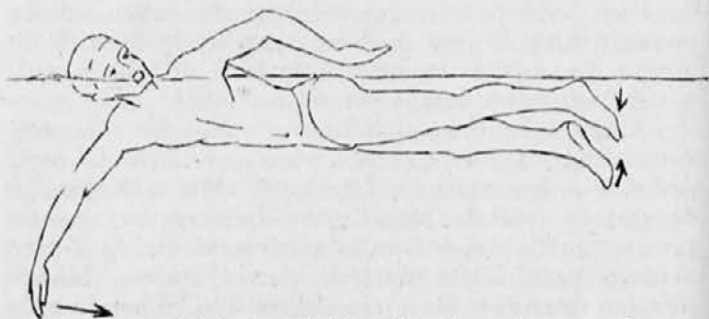
Do plavanja ni več daleč. Kretnje z rokami poskušajo otroci sami, najprej stojé v vodi, pozneje v »plavanju«, pri katerem se stalno odrivajo z nogami od tal. In če se temu pridruži tisto udarjanje z nogami, katerega se je učenec navadil plavajoč z desko v rokah, nastane preprost crawl.

Plavavec leži pri crawlu vodoravno, roke so skrčene in mehke, z nogami »striže« tik pod vodno gladino. Glava je pri crawlu večinoma pod vodo, le v trenutku, ko plavavec vdihuje, jo okrene toliko, da so usta zunaj.

Večina otrok se navadi plavanja sama po sebi. Otroci imajo namreč prav poseben prirojen dar za posnemanje kretanja. Ta dar je pri poučevanju vsakega sporta zelo važen, zlasti še, če imajo otroci priliko opazovati in posnemati mojstre. Naloga staršev je torej pri poučevanju plavanja prav lahka: pregnati morajo otroku strah pred vodo, navaditi ga morajo tudi potapljanja in na gledanje pod vodo ter na brcanje z desko v rokah in zainteresirati za opazovanje dobrih plavavcev. Tako pripravljen otrok se bo večinoma povsem nagonsko navadil tudi odgovarjajoče ritmike crawla in tehnike dihanja.

Kako dolgo, ali bolje, na kakšne daljave sme otrok plavati? V tem pogledu so starši, pa tudi sportni in telovadni učitelji starejše šole preveč bojzljivi. Mišljenje, da smejo dvanajstletni do štirinajstletni otroci plavati le do 100 ali celo samo do 50 metrov daleč, je izkušnja docela ovrгла. Zadnja olimpiada v Los Angelesu (leta 1952) je dokazala, da vzdržijo otroci plavanje na najdaljše proge brez vsake zdravstvene škode. Na olimpiadi so vse presenetili Japonci, ki so pripeljali v Ameriko svoje zastopstvo, v katerem so bili skoro sami šolarji. In ti so se uvrstili v tekmah med najboljše plavavce vsega sveta in jih premagali. Tudi na najtežji progi, v plavanju na 1500 metrov, je dosegel v Los Angelesu svetovno prvenstvo petnajstletni dijak Kitamura! Kdor pozna dolgoletne priprave, ki so potrebne za olimpijske zmage, bo vedel, da so morali japonski tekmovalci že pred petimi leti, torej tedaj, ko so bili deset let stari, plavati na proge vsaj do 400 metrov.

V resnici bi bila naloga šole, da bi izurila mladino v plavalnih spretnostih. Ker pa se te naloge zavedajo le redki šolniki in ker celo telovadni učitelji pogosto nimajo dovolj razumevanja za potrebnost plavanja, je naloga staršev, da skrbijo, da se njihovi otroci navadijo zdravega plavalnega sporta.

Sodobni, najlažji način plavanja: »crawl«.

ŠPINAČA V PREHRANI

Stefanija Humekova

Špinača je ena najbolj redilnih vrst zelenjadi, ki se je v splošnem že precej uvedla. Tudi otrokom jo dajemo prej kakor katerokoli drugo zelenjad. Špinača ima predvsem mnogo železa in je zaradi tega posebno priporočljiva za mlade ljudi sploh ter za malokrvne in slabotne. Ta zelenjad ima še dosti drugih rudninskih snovi ter vitaminov in njena beljakovina je popolna. Špinača je torej zelo dragocena vrsta zelenjadi. Vendar večina gospodinj v kuhinji še vedno tako ravna z njo, da to koristno živilo spremeni v neko jed, ki je kaj malo podobna špinači in zato razmeroma tudi zelo malo vredna. Zato se mi zdi nujno potrebno, da opozorim naše gospodinjne na napake pri kuhanju oziroma pripravljanju te zelenjadi.

V splošnem se glede pripravljanja špinače in zelenjadi sploh drže naše gospodinjne enega samega, zastarelega načina. Oprano špinačo, ki je ležala morda več ur v vodi, skuhamo v obilici slane vode. Tako iz kuhano špinačo potem še ožmejo, da gre gotovo ves sok iz nje, jo nato pretlačijo ali zmeljejo na stroju ter ponovno kuhajo s prežganjem in raznimi začimbami. Pri tem tudi ne pozabijo vode, v kateri se je špinača kuhala, ampak jo zavržejo. Taka špinača zahteva seveda precej začimb, sicer se nam zdi, kot bi jedli prazno slamo. Tako pripravljane špinače je napačno in potratno, obenem pa imamo pri tem obilo nepotrebnega dela.

Kako ravnajmo s špinačo? Najprej jo temeljito operemo, in sicer kolikor mogoče hitro. Špinača ne sme ležati dolgo časa v vodi, ker sicer izgubi preveč topljivih redilnih soli. Čim manj časa je špinača v vodi, tem okusnejša ostane. Ako je imamo le majhno množino, jo operemo tako, da jo devamo v majhnih količinah na sito in spustimo nanjo tekočo vodo. Oprano ocedimo.

Glede nadaljnega pripravljanja pri ognju pa je treba pomniti tole: Kuhanje ni najboljši način pripravljanja zelenjadi sploh in ga uporabljamo samo takrat, kadar je zelenjad že stara in lesnata. Mlade špinače nikakor ni treba kuhati. Hitreje se zmešča, je okusnejša in vse snovi ji ostanejo ohranjene, če jo samo dušimo v presnem maslu ali masti. Tako narejena špinača ohrani svoj pravi okus, da res jemo špinačo, ne pa nekaj, kar nas samo na zunaj spominja nanjo. Dušimo jo lahko celo ali pa malo sesekljam in pri tem ravnamo takole: Špinačo dobro operimo! Pecljev ne odstranjujemo; komur pa bi bili tako odveč, da jih nikakor ne bi maral pri špinači, naj jih ne zavrže, ampak porabi za zelenjadno juho. Nato si v kozici razgrejmo presno maslo ter opravimo v njem malo čebule, trohico moke in pridenemo cele sirove špinačne liste in jih dušimo pet minut. Končno to jed malo osolimo in ko se je tekočina deloma izparila, prilijemo še kisle smetane. Tako pripravljena špinača je izvrstna in hitro pripravljena.

Drugi način je temu enak, samo da sirovo špinačo na drobno sesekljam, preden jo damo dušiti. Naredimo jo lahko tudi brez čebule in moke, samo z maslom in smetano. Soli potrebuje tako pripravljena

špinača zelo malo, ker ima sama dosti raznih soli v sebi.

Ako imamo na razpolago ne posebno mlado špinačo in jo hočemo zaradi tega skuhati, napravimo to takole: Pristavimo jo v zelo majhno količino vode (v kozici ne več kakor 2 cm na visoko) ter jo kuhamo pet do deset minut. Kuhano špinačo ocedimo in vodo shranimo! Nato jo urno sesekljam ali zmeljemo. Pri tem je treba paziti, da je ne pustimo ležati predolgo na lesenem krožniku ali deski, ker bi ta vpila preveč soka in z njim vred tudi redilne snovi. Čimprej jo predenemo v stekleno, porcelanasto ali pološčeno posodo. Ako nameravamo napraviti špinačo s prežganjem, tedaj moramo prežganje popolnoma zgotoviti in prekuhati posebej, preden pridenemo špinačo. Špinače ne pustimo s prežganjem zopet vreti, ampak jo samo pogrejemo. Kadar prežganje zalivamo, uporabimo za to vodo, v kateri se je kuhala špinača. Namesto popra pridenemo rajši malo česna, ki se poda tudi dušeni špinači.

Največ pa nam koristi špinača, če jo uživamo sirovo ali presno. Pripravimo jo takole: Špinačne liste brez pecljev dobro operimo, ocedimo in zrežimo na drobne rezance ali pa sesekljam in jo zmešajmo s solatno omako. To solato iz špinače imenujemo lahko pravo zdravilno jed, polno živih sil in sončne energije. Drobno zrezano špinačo pa primešamo lahko tudi vsaki drugi solati.

Če bomo s špinačo tako ravnali, bomo izrabili vse njene dobrine in okusili pravi špinačni okus, ki moti le tiste, ki so si svoj naravni okus pokvarili z napačno hrano. Le tako pripravljena špinača nam dá mnogo vredno, zdravo, okusno in osvežujočo jed in je pripravljena brez posebnih ali večjih stroškov in z manjšim trudom kot na stari način.

POKORŠČINA

Starši, ki imajo nepokorne otroke, naj obdolže same sebe, da ne znajo ukazovati.

Pretrda in premehka vzgoja — vsaka prinaša staršem solze.

Pokorščina je za otroka lahka stvar, če si ga zgodaj navadil na red.

Prav ukazuješ, če malo ukazuješ.

Prav ukazuješ, če ukazuješ to, kar otrok zmore.

Prav ukazuješ, če od ukazane ne odnehaš.

Prav ukazuješ, če paziš, da otrok vsak, tudi najmanjši ukaz, res izvrši.

Napak ukazuješ, če otroku obljubljaš za pokorščino plačilo.

Napak ukazuješ, če otroka za delo prosiš.

Napak ukazuješ, če otroka strašiš z grožnjami.

Napak delaš, če se daš otroku pogovoriti.

Ako otrok na prvi ukaz ne posluša, drugič ponovi ukaz popolnoma mirno.

Kadar zaradi nepokorščine obljubiš kazen, jo vedno tudi izvrši.

Ne dovoli, da bi otrok spet drugim naročil, kar je bilo njemu ukazano.

Kdor otroka vzgaja mehkužno, bo pozneje čutil njegovo trmo.

Pokorščina je podlaga dobre vzgoje in vsega poštenega življenja.

KUHARICA

Juha iz kisle smetane in mleka.

Zavri v loncu liter vode z žlico kumne in nekoliko soli. Ko nekaj minut vre, primešaj tri žlice kisle smetane, tri žlice kislega mleka in žlico moke. Dobro zmešaj ter kuhaj vse skupaj deset minut. Nato prideni juhi debel, na majhne kocke zrezan in odcejen krompir. Ko prevre, je juha pripravljena.

Smetanova omaka.

Zmešaj $\frac{1}{8}$ litra kisle smetane, ki ji lahko primešaš polovico kislega mleka, pol žličice drobno zrezanega listja od zelene, žlico olja, ščep soli, žličico drobno zrezanega petršilja in drobnjaka, pol žličice gorčice in po okusu limonovega soka. Vse skupaj zmešaj in oblij s to omako kuhani in nekoliko ohlajeni stročji fižol. Okrog fižola naloži kuhana, na krhljčke zrezana jajca.

Sveže svinjsko meso v plošči z zelenjadjo.

Zarebrnico potolci in osoli, nato jo potresi po eni strani z moko in jo v masti speci. Pečeno položi za nekaj minut v tole zelenjad: Razgrej žlico masti in stresi vanjo žlico drobno zrezane čebule, pest poparjenih in ožetih gob in žličico petršilja ter jih praži, da nekoliko popijejo vodo. Nato potresi gobe z žlico moke, prideni pest kuhanega graha z vodo, v kateri se je kuhal, pest poševno zrezanega kuhanega stročjega fižola, drobno zrezano kuhano korenje, pest kuhanih karfijolnih cvetk in dva srednje debela, na majhne kocke zrezana in kuhana krompirja. Vse osoli in pusti, da vre še nekaj minut. Stresi vso zelenjad na sredo velikega krožnika, okrog pa naloži pražen riž, ki ga potresi z bohinjiskim sirom. Zarebrnico razreži in jo položi na zelenjad.

Mrzla karfijolna plošča z mesom.

Skuhaj v slani vodi na cvetke zrezano karfijolo, kuhano odcedi (vodo porabi za juho) in stresi na krožnik. Oblij jo z oljem in kisom in potresi z žlico drobno zrezanega drobnjaka in v trdo kuhanim in sesekljanim jajcem. Okrog karfijole naloži mrzlo, na rezine zrezano pečenko ali kako drugo meso.

Ječmenček z jetri.

Skuhaj ječmen kakor navadno in skoraj gosto kuhanemu primešaj za 6 oseb 10 dkg drobno zrezanih, s čebulo prepraženih svinjskih jeter, žlico drobno zrezanega zelenega petršilja in strok česna. Ko vse še nekaj minut vre, je ječmenček pripravljen.

Angleška riževa juha.

Zreži na rezance perje od zelene, vejico petršilja, drobno repo, korenček, čebulo, stročji fižol, ohrovč, perje od karfijole in vrhnje kolerabe. Vsega skupaj naj bo za dve pesti. Stresi v lonec in zalij z $2\frac{1}{2}$ l vode, osoli in kuhaj do mehkega. Razgrej v kozi za jajce sirovega masla, prideni $\frac{1}{8}$ l riža, nekajkrat premešaj in zalij z zelenjadno juho.

Ko je riž skoraj kuhan, primešaj še vso kuhano in pretlačeno zelenjad in pusti, da vse skupaj vre še nekaj minut. Juho zboljšaš, ako ji primešaš rumenjaki in žlico kisle smetane.

Ocvirkov zdrobov štrukelj za v juho.

Mešaj žlico kisle smetane in raztepeno jajce, primešaj 4 žlice (10 dkg) pšeničnega zdroba in $\frac{1}{8}$ litra mrzlega mleka ter pokrij. To naj stoji eno uro, da se zdrob napoji. Nato primešaj še veliko žlico (6 dkg) mrzlih zmletih ocvirkov in ščep soli. S tem nadevom namaži razvlečeno štrukljevo testo ter ga potresi z malo pestjo krušnih drobtin in žlico drobno zrezanega drobnjaka. Testo ob kraju obreži, ga zvij, položi na pomazano pekačo, pomaži z jajcem in speci. Pečenega in nekoliko ohlajenega zreži v prst debele, poševne kosce in stresi v čisto govejo juho in postavi takoj na mizo.

Krompirjev narastek (uporabi ostanek krompirja).

Skuhaj 5 srednje debelih krompirjev, kuhane olupiti in še gorke stlači. Mešaj 2 dkg sirovega masla in 2 rumenjaka 10—15 minut, primešaj 2 žlici mrzlega mleka, nekoliko soli, 10 dkg kuhanega in drobno sesekljanega mesa, ki ga prepraži v pol žlice masti z žlico drobno zrezane čebule, primešaj sneg 2 beljakov in speci v skledi, varni pred ognjem. Pečeni narastek postavi s kislim zeljem ali svežim fižolom v omaki na mizo.

Galantin iz telečjega mesa.

Napravi bešamelj. Razgrej v kozi za oreh sirovega masla, prideni žlico drobno zrezane čebule, zelenega petršilja in polovico v vodi napojene in ožete žemlje. Dobro premešaj, prilij 1 do 2 žlici mleka in mešaj, da se žemlja loči od kože in je gladka. Postavi v stran, da se ohladi. V ohlajeni bešamelj prideni debelo jajce in dobro zmešaj, nato prideni 20 dkg telečjega mesa, ki si ga drobno zmlela, 5 dkg kuhanega prekajenega jezika ali šunke, 1 do 2 dkg na majhne kocke zrezane slanine, ščep popra in soli. Vse prav dobro premešaj in natlači to zmes v model, ki je za pudinge in si ga obložila s tenko zrezanimi rezinami slanine. Pokrij model in kuhaj galantin v sopari $1\frac{1}{4}$ ure. Kuhanega in v vodi ohlajenega stresi na krožnik, zreži in obloži s kislimi gobicami, kumaricami in zrezano limono.

Slaniki z ocvirki.

Stresi na desko 35 dkg moke, napravi v sredo jamico in deni vanjo 7 dkg mrzlih zmletih ocvirkov, 5 dkg sirovega masla, prav malo soli, rumenjaki in 1 dkg droži, ki si jih razmočila v $\frac{1}{8}$ litra mlačnega mleka. Iz vsega napravi testo, ki ga ugnetaj 20 do 25 minut. Nato pokrij testo na deski s toplo skledo in pusti, da vzhaja 20 minut. Ko vzide, ga nekoliko pogneti in napravi iz njega 35 do 40 majhnih klobasic, ki jih pokladaj na pomazano pekačo in postavi za 30 minut na toplo, da nekoliko vzidejo. Pomaži jih z raztepenim beljakom, potresi s kumno in soljo in jih speci v vroči pečici.

M.R.

ZABAVANŠALA

Skromen človek.

»Obtoženec, ali imate še kaj pripomniti, preden razglasim sodbo?«

»Samo to, gospod sodnik, da sem bil zmerom z malim zadovoljen.«

Vse pride na dan.

»Nekako pobit si, prijatelj. Kaj te je pa ujezilo?«

»Veš, ženi, ki je bila ves prejšnji mesec zdoma, sem pravil, da sem bil vsak večer lepo doma. Danes pa pride račun iz elektrarne: Najemnina za števec deset dinarjev, poraba elektrike nič, dostava računa en dinar.«

Tepec.

»Vaša dvojčka sta si pa res silno podobna. Pa veste tudi zmeraj, kateri je Peter in kateri Pavel?«

»Pri Petru vem vselej za gotovo, samo pri Pavlu sem včasih v dvomih.«

Dvoje slik.

Starejša gospodična: »Rada bi imela prav podobno in prav lepo sliko!«

Fotograf: »Dobro, gospodična, in do kdaj želite prvo in do kdaj drugo?«

Enaka pravica.

Mama: »Ali ne bi hoteli dodati še eno pesem, gospod Kos?«

Pevec: »Prav rad, seveda! Toda pozno je že, ali ne bo vaših sosedov motilo?«

Dama: »Nič ne de — ti nas dovolj dostikrat motijo z lajanjem svojega psa.«

Brž prepričan.

Obiskovavec posestniku menažerije: »V vašem nznaniilu je rečeno, da je ta klopotaća čez tri metre dolga. Meni se pa zdi, da se to ne ujema.«

»Prosim, tukaj je mera, izmerite jo sami!«

Prava reč!

»Ali ste brali, da je bilo nekaj ameriških letalcev sedem tednov v zraku?«

»Prava reč! Moj zet je pred dvema letoma pri neki eksploziji zletel v zrak, pa ga še danes ni nazaj!«

Statistika.

»Po statistiki pride v našem mestu na vsako osebo po en liter piva na dan. V naši družini se to prav natanko ujema. Nas je pet in jaz izpijem vsak dan po pet litrov.«

Počasna postrežba.

Gost je moral dolgo čakati, preden mu je natakar prinesel, kar je naročil. »Slišite, ali ste vi tisti fant, ki sem mu bil naročil kosilo?«

»Da, gospod.«

»Moj Bog, kako ste medtem zrasli!«

Oboje obenem nemogoče.

Dva stroga moža kritika sta se vračala od premiere v gledališču.

A.: »Veste, prav čudim se, da stvari občinstvo ni izžvižgalo.«

B.: »Kaj hočete! Nihče ne more obenem zehati in žvižgati.«

Pasji izgovor.

»Slišite vi, kaj pa delate tukaj?«

»Veste, gospod stražnik, danes teden sem tale vežni ključ našel in zdaj poskušam, v katera vrata tiče, da ga dam lahko lastniku nazaj!«

Delodajavec.

Zmikavta so zalotili pri tatvini in je prišel pred sodišče.

»Vaš poklic?« vpraša sodnik.

»Delodajavec.«

»Delodajavec? Komu pa dajete delo?«

»Vam, gospod sodnik.«

Glavna stvar.

Ivanček se je nespodobno vedel in mati mu grozi, da ga bo zatožila očetu, kadar pride. Prestrašeni malček prosi mater, naj tega nikar ne stori, češ, saj ne bo nikoli več in da bo priden. Mater so slednjič Ivančkove solze omehčale, a ona opozori sinčka, da ljubi Bog vendarle vse vidi in vse ve.

»No, že,« reče Ivanček, »ampak ljubi Bog vsaj človeka ne našeška.«

Hudo oženjen.

Človeka, ki je bil udrl iz zapora, so spet ujeli in ga pripeljali pred sodnika.

»Žakaj ste pa prav za prav ušli?« vpraša sodnik uskoka.

»Ker sem se hotel oženiti!«

»Človek,« pravi sodnik ves osupel, »vi imate pa čudne pojme o prostosti!«

Prisebnost.

»Kako pozno pa je že?« vpraša gospa Vodopivčeva svojega moža iz postelje.

»Ena,« odgovori mož. Brž nato pa udari ura trikrat.

»Ti, slišiš, ura je pa tri bila.«

»Ura jeclja,« odgovori mirno natreskani mož.

Alkoholik.

»To zdravilo je zelo grenko, gospod Pivko. Kadar ga užijete, izpijte zmerom kozarec vode na to, da si poplaknete okus!«

»A s čim naj si izplaknem okus po vodi?«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE?

Faraonska grobnica.
(Francè, Mošnje.)

Telefonske številke.
(-zl-, Ljubljana.)

V katerem kraju imajo sledeče tvrdke tele telefonske številke:

- 2144 »Kristal«, tovarna ogledal
- 2124 »Jugotehna«, d. z. o. z.
- 2127 Ravnikar Ivan, veletrgovina
- 2235 Ravnateljstvo K. D. E.
- 2334 Centrala za staro železo
- 2446 Agencija »Avala«

Račun.

(Jožef Mlakar, Češnjica.)

6 9 18 19 10 15 12 10
3 25 16 5 22 16 6 1

Poročno naznanilo.
(Jota, Ljubljana.)

Dr. Daniel Gogala — Marta Gad
Šenčur

Kaj je novoporočenec?

Enačba.

(Radoš, Stari trg.)

$$(1^5 + 1^{25} + 2^9 + 2^{13} + 3^{33} + 5^{11} + 5^{16} + 5^{18}) - (1^3 + 1^8 + 1^{17} + 1^{28} + 1^{34} + 3^{21} + 5^{10} + 5^{22} + 5^{30}) - (1^{20} + 2^4 + 3^{20} + 4^{23} + 5^{24}) - (1^{12} + 1^{15} + 3^6 + 3^{14} + 3^{19} + 3^{32} + 4^2 + 4^{31}) - (1^7 + 2^{20} + 3^1 + 5^{27}) = x.$$

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. — Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

Rešitev ugank v junijski številki.

Kvadrat. Jemlji črke po vrsti kot kažejo pred njim stoječa števila in dodaj vsaki črki še tisto črko iz abecede, v katere kvadratu se nahaja.

»Brezumni svet plakaje toži, ko pade cvet nedolžni roži, ko izmah dragih mu kateri duha okove v grob položi.«

S. Gregorčič.

Zamenjalnica. Polž pokaže roge, kadar ga nihče ne vidi.

Dvojni konjiček. Bog se naveliča kraljestev, nikoli drobnih cvetk.

Konzola. Ključ je v besedah bolest, togota, začudenje. Jemlji črke po abecedi. N. pr. a je v »togota« na šestem mestu, torej »če«, dalje v »začudenje« na drugem, ki je »ovec; b je v »bolest« na prvem mestu: »kn« itd. — Dobiš: Človek ne verjame besedi, dokler je ne občuti. N. preg.

Pajek. Dolgost niti kaže, v katerem redu jemlji skupine črk, da dobiš:

Če je v dežju trte cvet, malo teče vina v klet.

Posetnica. Loncevezec in dežnikar.

Številnica. Vstavi črke iz abecede izmenoma od spredaj in od zadaj začeni: 2 = b, 8 = r itd. — Najdeš: Brez Boga ni sreče doma.

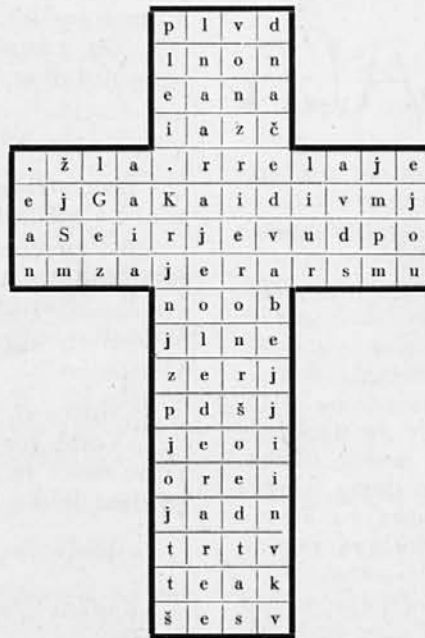
Kraljeva pot.

Kuj me, življenje, kuj!
Če sem kremen, se raziskrim,
če jeklo, bom pel,
če steklo — naj se zdrobim.
Župančič Oton.

Številnica. Samoglasniki so v imenovalcu, soglasniki pa v števcu. — Kdor ne dela, naj tudi ne je.

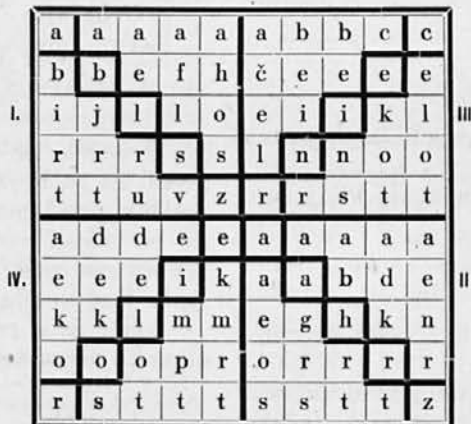
Konjiček.

(Demšar & Sodja.)

Črkovni kvadrati.

(El Gej, Ljubljana.)

I. Drag kamen, priznanje, drevo, kovina, veter. — II. Del glave, bojišče, drevo, kretnja, žensko ime. — III. Delavec, moško ime, revež, merska enota, posoda. — IV. literarni proizvod, pišč, jugoslov. mesto, nebesno telo, tekma.

V obeh diagonalah bereš vsakemu Slovencu znani imeni.

Kosec.

(S. O., Sele.)

Vremenska uganka za julij.

(Natan, Celje.)

Ds ob s hmilij fkdso g lgeb eijnb bč-riok eilieb, algcirfii mirekp ob pkcb šk m eilg mhkf emkdpkl bjieb.

Ključ: a b c = jugoslovansko mesto, d e f g h i = konj, j k l i m n = moško krstno ime, o p r s = mesto v ČSR.

Številnica.

(Al. Š., Ljubljana.)

5 * 19
20 * 15
16 * 24
25 * 25
7 * 1
14 * 6
18 * 1

Opomin.

(France, Mošnje.)

Boga ne žalite!

Ugankarji.

(Janko Moder, Dol.)

Dobrovolje Lojze (65), Papler Marija (44), Mikuš Adolf (33), Lipoglavšek Slava (52), Gradišnik Ivan (32), Pavlin France (36), Lukovšek Ivanka (11), Arko Jože (32), Vovk Jože (34).

LISTNICA UREDNIŠTVA

Štefan Gomiljski: Pomlad je spet... Maribor. Nekaj svežega veje iz tvoje črtice, neka pomladnost, ki prime človeka. Le žal, da motiv o miselnem prevratu mladega fanta ni zajet bolj globoko, da ni izrisan do konca. Veliko še preostaja v tej črtici, kar bi moral pojasniti, utemeljiti in razložiti, saj veš, da mora biti črtica zaključena enota, v kateri je vse na kratko, a vendarle do konca povedano. Gotovo boš še kaj poslal in potem bo šele možna sodba, ali bo kaj iz tebe ali ne.

Ambrožič. Ljudsko pesem poznaš in čutiš z njo, umetne pa ne. N. pr. »Večer« je takle:

Tiho sveti blede luna,
soj srebrni lije v noč.
Po vasi pa fantje hodijo,
mehko pojoč.

Tudi jaz nocoj tu ne ostanem,
k svoji deklici v vas se podam,
da nocoj od nje slovo še vzamem,
ker jutri bo njen poročni dan.

Slavo. Občutje zadeneš, bral si dobre pesmi. Kaj bo iz tega, zdaj še ni mogoče nič reči. Mladostne melanholije se varuj tudi v pesmi.

Kamenski. Razna pota... Podpis je »Resnična povest« in je to čisto mogoče in tudi res. Res je taka običajna zgodba in življenjska pot duhovnov v polpretekli dobi. — Seveda to še ni leposlovje, če je resnica. Mogoče bi bilo to primerno za kakšen izrazito verski časopis — mesečnik, mogoče Bogoljub ali Glasnik, za Mladiko pa ni primerno. Za leposloven časopis je preveč poučnosti in premalo zanimivosti. To so preveč vsakdanje zgodbe, ki smo jih celó po dnevnikih velikokrat slišali.

Dijak iz Maribora. Na nepodpisano ne odgovarjamo.

REŠIVCI UGANK V JUNIJSKI ŠTEVILKI

Bulovec Ivo (9), Demšar Viktor (9), Dobrovolje Lojze (9), Erjavec Malka (9), Golnar Franc (9), Jeglič Stanko (9), Kržišnik Angela (9), Kržišnik Helena (9), Kalan Minka (9), Kočmur Pavla (9), Lukovšek Ivanka (9), Lipoglavšek Slava (9), Modrinjak France (9), Mihelčič Franc (9), Papler Marija (9), Pavlin France (9), Petelin Mimi (9), Petelin Francka (9), Rotar Marija (9), Rakovec Josip (9), Samostan Stična (9), Toman Tine (9), Vovk Joža (9), Zorec Al. (9), župni urad Pišce (9).
Bobnar Janez (7), Bobnar Marija (7), Brezar Marica (6), Kladenšek Jernej (7).

Cesar Anton (4), Frakelj Franc (4), Mlakar Jožef (4), Perčič Stanko (4), Sodja Franc (4), Sodja Anton (4), Videnšek Ana (2).

Izžrebani so:

Za 1. nagrado: Jeglič Stanko, Ljubljana, Vidovdanska cesta 9. Za 2. nagrado: Brezar Marica, Kranj, Primskovo 89. Za 3. nagrado: Mlakar Jožef, Češnjica 19, Srednja vas v Boh.

Za četrtnete nagrade: Kržišnik Helena, Ljubljana VII, Milčinskega 63; Cesar Anton, Jereka 15, Bohinjska Bistrica; Papler Marija, Vodice; Slodnjak Jože, Moškanjci-Brezovci; Kladenšek Jernej, Zadobrova 5, p. Celje.

Nagrajenci naj čimprej javijo založbi, kaj si želé za nagrado.

Pomenki.

Pepe, Kropa. To pot si mi precej ustregel. Pošlji jih še in še boljše.

Vsem, ki so mi voščili dobrodejen oddih čez počitnice, se najlepše zahvaljujem in obenem vsem iskreno želim, da bi se res odpočili te mesece in jeseni z novim pogumom trli še trše orehe kot doslej. Za počitnice imam pripravljene lažje uganke, težje bom pa prihranil za jesen in zimo.

RAZPIS NAGRAD ZA JULIJ

Za 1. nagrado: Knjige iz Mohorjeve založbe po lastni izbiri v vrednosti 100 Din.

Za 2. nagrado: Knjige iste založbe v vrednosti 40 Din.

Za 3. nagrado: Knjige iste založbe v vrednosti 20 Din.

Pravkar sta izšli dve prelepi novi knjigi o presvetem Rešnjem Telesu:

NAŠ KRUH

Evharistični govori. Izdal Evharistični krožek ljubljanskih akademikov.

Inteligentnemu laiku božjega kruha! Več notranjega življenja, več božje luči in moči! To je bilo geslo evharističnega tečaja na ljubljanski univerzi v letošnjem postu. Globoko misli predavatelj se nudi širšemu krogu in ostanejo za vedno živi klic naši inteligenci. Profesor dr. Viktor Korošec piše o Evharistiji in akademiku, prof. dr. Lukman o dogmatičnem nauku o zakramentu in daritvi sv. Rešnjega Telesa, urednik Franc Terseglav o Evharistiji in socialnem vprašanju, p. dr. Odilo Mekinda o pomenu evharistične molitve, p. Venceslav Vrtovec o Evharistiji in samovzgoji, dr. Basaj o Evharistiji in družini, dr. Krek o obhajilu izobraženca, prof. dr. Ehrlich o Evharistiji in misijonih, dr. Jože Pogačnik o Evharistiji in liturgiji. Orisane so verske in vobče duhovne potrebe inteligence in dovolj je povedano o pravi poti k Bogu po Evharistiji. Te misli bodo zlasti duhovniki lahko s pridom uporabljali v dušnem pastirstvu.

Kartoniran izvod Din 9.— (za neude Din 12.—).

PRESV. ZAKRAMENT

(Spisal bl. P. J. Eymard.) Premišljevanja o Gospodovi pričujočnosti v presv. Rešnjem Telesu.

Eymard je bil francoski duhovnik, ustanovitelj družbe najsv. zakramenta in začetnik zveze duhovnikov častivcev presv. Rešnjega Telesa (adoratorjev). Vse življenje je živel v tej nalogi: častiti Boga na oltarjih. Iz njegovih spisov in govorov so njegovi redovni sobratje izdali najlepše v knjigi. To niso premišljevanja, pisana pri pisalni mizi, ampak misli in navdihnenja pred izpostavljenim Najsvetejšim v cerkvi. Zato se odlikujejo po izredni toploti in globini misli. Nekaj imajo, česar zlepa ne najdete o presv. Rešnjem Telesu: osebno življenje skritega Boga skušajo odkriti in nam ga staviti za zgled. Res, knjiga, ki je ne pozabiš! Knjiga, ki bo nudila duhovno hrano duhovnim osebam, izobraženemu laiku in preprostim dušam. Prevod je le najboljši izbor prvega zvezka. Knjiga hoče pomagati, da milost kongresa ostane v dušah trajno.

Broš. izv. za ude Din 12.— (za neude Din 16.—), vez. z rd. obrezo Din 18.— (za neude Din 24.—), z zlato obrezo pa Din 22-50 (za neude Din 30.—).

Knjigi naročajte pri Družbi sv. Mohorja v Celju, dobite ju pa tudi v knjigarni Mohorjeve tiskarne v Ljubljani, Miklošičeva cesta 19, in tudi v vseh drugih knjigarnah

SLOVENSKA ZEMLJA

V PODOBAH

Po pravici smo Slovenci lahko ponosni na našo zemljo, ki je obdarovana s tolikimi naravnimi krasotami kakor malokatera druga dežela. Spomladi, poleti, jeseni in pozimi, v zelenju in cvetju, snegu in ledu, vedno so lepi slovenski kraji. Če se popnemo vrh gora ali pa se oziramo po nizkih dolinah, če se sprehajamo po zelenih poljih ali pa počivamo v senci pri žuborečih potočkih — vedno in povsod se znova prepričamo o neizmerni lepoti naše domovine.

Fran Krašovec je s kamero v roki zbiral motive po slovenskih tleh. Družba sv. Mohorja je sedaj izdala zbirko nekaterih njegovih, lirsko občutenih slik v albumu »Slovenska zemlja v podobah«. Stopetdeset preprostih, naravnih podob naše zemlje, naših ljudi in naše dobe vsebuje ta zbirka. Spoznali bomo iz nje vso lepoto naše vasi in mesta, občudovali bomo pokrajino v menjavi letnih časov in videli človeka, meščana in delavca, zlasti pa kmeta doma in na polju, pri delu, v molitvi in veselju. Prava, živo pisana, verna in iskrena kronika naših dni je ta fotografska zbirka, ki kakor v zrcalu kaže vse naše življenje v malem.

Oprema albuma je odlična; izvršitev na papirju za umetni tisk pa daje zbirki obeležje, ki so ga priobčene podobe vredne. Za darilo kakor nalašč!

Naročila sprejema

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

Broširan album
stane za ude
Mohorjeve družbe
Din 60.—
(za neude Din 80.—),
v platno vezan
Din 75.—
(za neude Din 100.—).

